REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

3/2016

CIVITAS PER POPULI

OBSAH

ÚVOD 2

BEZPEČNOST MĚST A OBCÍ JAKO SOUČÁST JEJICH ŘÍZENÍ A ROZVOJE (ZÁVĚRY REGIONÁLNÍ KONFERENCE OSN EVROPSKÝ HABITAT III) 3

VÝVOJ ÚZEMNÍ DIFERENCIACE SOCIO-EKONOMICKÉHO ROZVOJE POLSKA MEZI ROKY 2002-2014 PODLE SUBREGIONŮ 15

REINTEGRACE ÚZEMÍ VOJENSKÉHO ÚJEZDU BRDY POD CIVILNÍ SPRÁVU A PROBLÉM ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI NA TOMTO ÚZEMÍ: PŘÍPADOVÁ STUDIE ... 28

FINANCING AND FINANCIAL MANAGEMENT IN A COMPANY. SOME ASPECTS 42

VNITROBLOKY A JEJICH VÝZNAM PRO UDRŽITELNÝ URBÁNNÍ ROZVOJ. PŘÍPADOVÉ STUDIE VE MĚSTĚ BRNĚ. 55

ÚVOD

EDITORIAL

Vážení čtenáři,

Přichází podzim a s ním i třetí letošní číslo odborného recenzovaného časopisu Regionální rozvoj mezi teorií a praxí.

Léto a začátek podzimu byly pestré, konalo se hned několik konferencí. První z nich byla mezinárodní konference konaná na Vysoké škole regionálního rozvoje v Praze 7. září s názvem „Human Resources in Regional Development (HRRD 2016)“, následovala konference konference **„**Vnitrobloky“ pořádaná spolkem PRO Gočár v Hradci Králové 15. září 2016 a shodou okolností ve stejný den na Vysoké škole regionálního rozvoje proběl 2. ročník konference „GIS v plánování měst a regionů“. Náš časopis byl u toho, a tak se můžete v tomto i následujících číslech časopisu těšit na zajímavé články, které na konferencích zazněly.

Aktuální číslo tedy přináší pět tematicky pestrých článků. Články jsou v časopise opět řazeny abecedně dle příjmení autora. Jako první si proto můžete pročíst článek doc. Ing. Hany Bartošové, CSc. zpracovaný na aktuální téma „Bezpečnost měst a obcí jako součást jejich řízení a rozvoje (závěry regionální konference OSN Evropský HABITAT III)“. Dále navazuje článek autorské dvojice doc. RNDr. Jana Kubeše, CSc. a Bc. Martina Kebzy s názvem „Vývoj územní diferenciace socio-ekonomického rozvoje Polska mezi roky 2002-2014 podle subregionů“. Třetím článkem je práce kolegů z Univerzity Pardubice Ing. Bohuslava Pernicy, Ph.D.a Ing. Šárky Prudké na téma „Reintegrace území vojenského újezdu Brdy pod civilní správu a problém zajištění bezpečnosti na tomto území: případová studie“. Předposledním článkem je anglicky psaný článek našich kolegyň z Polska s názvem „Financing and Financial Management in a Company. Some Aspects“ a jako poslední byla zařazena práce doc. Ing. arch. Maxmiliana Wittmanna, Ph.D. z Fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně na téma „Vnitrobloky a jejich význam pro udržitelný urbánní rozvoj. Případové studie ve městě Brně“.

Na tomto místě bych si jen znovu dovolila připomenout, že všechny publikované články byly double blind recenzovány dvěma nezávislými recenzenty a časopis je zařazen do databáze ERIH PLUS.

Za redakční radu Vám přeji inspirativní čtení a krásný podzim.

Vladimíra Šilhánková

V Hradci Králové, září 2016

BEZPEČNOST MĚST A OBCÍ JAKO SOUČÁST JEJICH ŘÍZENÍ A ROZVOJE (ZÁVĚRY REGIONÁLNÍ KONFERENCE OSN EVROPSKÝ HABITAT III)

THE SECURITY OF MUNICIPALITIES AS A PART OF THEIR MANAGEMENT AND DEVELOPMENT (CONCLUSION OF UN REGIONAL CONFERENCE EUROPEAN HABITAT III)

Doc. Ing. Hana Bartošová, CSc.

Vysoká škola regionálního rozvoje
Žalanského 68/54
163 00 Praha 17 – Řepy
hana.bartosova@vsrr.cz

Klíčová slova:
řízení bezpečnosti, politika bezpečnějších měst, strategické řízení prevence kriminality

Keywords:
Security management, safer cities politics, strategic management of crime prevention

Abstrakt:
Efektivní řízení bezpečnosti měst a obcí přispívá ke komplexnímu a udržitelnému rozvoji regionu. Příspěvek analyzuje politiku a strategii řízení bezpečnosti měst, zejména strategii prevence kriminality a její začlenění do politik obcí, krajů i státu, podněty k přijímání opatření na místní úrovni, příklady projektů dobré praxe. K analýze bylo využito výstupů z regionální konference OSN Evropský HABITAT III na téma „Housing in Liveable Cities“ – Praha březen 2016 a zkušeností se strategií prevence kriminality ve městech a obcích v podmínkách ČR. Autorka deklaruje realizaci strategických cílů a programů prevence kriminality na místní úrovni příkladem dobré praxe úspěšného projektu v podmínkách města Kolín.

Abstract:
Effective security management of municipalities contributes to the complex and sustainable development of region. The article analyzes politics and strategy of security management especially crime prevention and its integration into municipalities, regions and states politics, suggestions to take action on local level, examples of best experience. For the analysis, the outputs from regional UN conference European Habitat III (focus on “Housing in Liveble Cities) - Prague March 2016 and experiences with strategies of crime prevention in cities and municipalities in conditions of the Czech republic, were used.

The author declares realization of strategic goals and programs of crime prevention on local level using example of Kolín as a best experience.

Úvod

Jak docílit toho, aby naše města a obce byla příjemným místem pro život, dále se rozvíjela a jejich obyvatelé se cítili bezpečně? Jakákoliv organizace, tedy i město, obec, realizuje své cíle prostřednictvím řízení [28]. Základním cílem efektivního řízení měst a obcí je jejich komplexní a udržitelný rozvoj. Empirické studie ukazují, že kriminalita a závažná trestná činnost nevzniká v souvislosti s velikostí městských aglomerací, ale je důsledkem špatného plánování, projektování a řízení rozvoje měst. [10]. Komplexní rozvoj území, respektující zásady udržitelného rozvoje, usiluje o vyvážený vztah podmínek pro příznivé životní prostředí, hospodářský rozvoj, bezpečnost a soudržnost společenství obyvatel území.

Efektivní řízení měst a obcí, které je založeno na obecných principech a zásadách managementu [11] a aplikovaných principech komplexního a udržitelného rozvoje měst, se stalo živým tématem diskusí účastníků regionální konference OSN Evropský HABITAT III v Praze v březnu 2016. Principy komplexního a udržitelného rozvoje měst a základní koncepty pro stanovení vize, hodnot a strategie efektivního řízení měst jsou obsaženy v hlavním výstupním strategickém dokumentu konference, tzv. Pražské deklaraci.[16].

Schválená deklarace je oficiálním příspěvkem evropského regionu k připravovanému summitu Habitat III a podkladovým materiálem pro přípravu „Nové Agendy“ pro města. Deklarace je postavena na čtyřech principech: Inovativní a produktivní města, Zelená, kompaktní, na zdroje efektivní a přizpůsobivá města, Inkluzivní a bezpečná města, Řádná městská správa. [16]. Pražská deklarace spolu s dalšími výstupy konference je návodem, jak najít komplexní rozvojovou vizi a plánovat rozvoj území v evropském regionu.

Uvedené principy je třeba aplikovat prostřednictvím integrovaného přístupu k udržitelnému rozvoji měst, který obsahuje účinná opatření k řízení a řešení hospodářských, ekologických, klimatických, demografických, sociálních, bezpečnostních a kulturních problémů, s nimiž se městské oblasti potýkají [25]. Důležitá je orientace měst „na občany“ a zlepšení podmínek pro pohodu, bezpečnost, vývoj a realizaci lidských práv všech obyvatel měst.

Strategie řízení měst a obcí v oblasti bezpečnosti je založena na širším konsensu vize, hodnot a cílů všech aktérů, kteří se podílejí na její realizaci. Plnění tohoto cíle strategie zároveň posiluje ostatní cíle, partnerství a žádoucí synergii. Programování založené na datech a participační přístupy v prevenci kriminality a bezpečnosti v komunitách jsou důležité pro společné budování bezpečnosti pro všechny. Dochází k posilování samostatnosti měst a obcí a s tím spojené vyšší míry odpovědnosti všech zainteresovaných aktérů zajišťujících komplexní systém řízení bezpečnosti (Safety Management System) daného území.

Předmětem zkoumání předkládaného příspěvku je analýza definičních, systémových, informačních a znalostních prvků a vazeb bezpečnostního managementu ve vztahu k politice bezpečnosti měst a obcí.

Z hlediska metodologie jsou poznatky publikované v tomto příspěvku verifikované použitím empiricko-analytické metody (systémového a komparativního přístupu, manažerského empirického přístupu, příkladů dobré praxe a interpretace výzkumných dat). Základní teoretická a metodologická východiska autorka čerpala z analýzy dokumentů EU a ČR v oblasti vnitřní bezpečnosti, závěrečných výstupních dokumentů regionální konference OSN Evropský HABITAT III na téma „Housing in Liveable Cities“, která se konala v březnu 2016 v Praze, zkušeností se strategií prevence kriminality ve městech a obcích v podmínkách ČR a

strategických koncepčních dokumentů MV ČR, z teoretických prací publikovaných v oblasti bezpečnostního managementu.

1. Strategie zacílená na politiku bezpečnějších měst

Žijeme v době neustálých a stále se zrychlujících změn. Tak jako se v komerční sféře organizace přizpůsobují měnícím se požadavkům trhu, jsou i města a obce nucena přizpůsobovat veřejné služby v oblasti bezpečnosti nejen změnám legislativním, ale především změnám ve vnímání standardů těchto veřejných služeb občany. Dnes již není pochyb o tom, že zajišťování bezpečnosti měst a obcí je integrální součástí rozvojových konceptů regionu a zajištění pocitu bezpečí jedním z významných kritérií kvality života obyvatel a možnou limitou udržitelného regionálního rozvoje [7]. Problém bezpečnosti ve městech a obcích není však pouze problémem státních bezpečnostních subjektů [5], [6]. K jeho řešení je zapotřebí vytvářet partnerství na bázi spolupráce všech zainteresovaných regionálních aktérů zajišťujících bezpečnostní služby. Systémový rámec umožňuje vytvářet synergii, která je relevantním faktorem pro realizaci strategických cílů na evropské, národní i regionální úrovni.

Je prokázáno, že dobře naplánované strategie prevence kriminality nejenže předcházejí trestné činnosti a viktimizaci, ale podporují bezpečnost společnosti a přispívají k udržitelnému rozvoji států. Zlepšují kvalitu života a přinášejí dlouhodobé výhody ve smyslu snižování nákladů spojených se systémem trestní justice i dalších společenských nákladů vyplývajících z trestné činnosti.[1]

[1] (Směrnice pro prevenci kriminality, rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN, č. 2002/13)

Obrázek 1: *Standardní model obecné politiky bezpečnějších měst*[2]

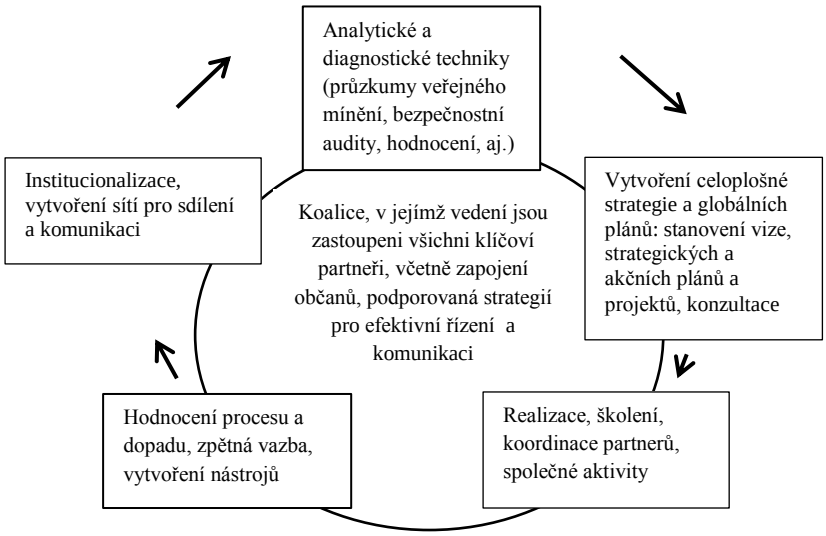

Zdroj: UN-Habitat Safer Cities Toolkit, 2005, upraveno autorkou

Pro zajišťování politiky bezpečnějších měst je základním východiskem stanovení vize a vládního strategického konceptu, který se realizuje konkrétními akčními plány a projekty na nižších úrovních řízení, klíčová pro bezpečnost měst je místní úroveň . Jednotlivé procesy jsou založeny na širším konsensu vize, hodnot a cílů všech aktérů, kteří se podílejí na zajišťování bezpečnosti jednotlivých měst a obcí. Priority jsou opřeny o statistická data a využívají se metodiky pro tvorbu bezpečnostních analýz a koncepcí, zejména trendy vývoje trestné činnosti, indikátory rizikovosti území, závěry a doporučení mezinárodních, resortních i odborných institucí a orgánů.

Vymezení a formování cílů strategie jako integrální součástí konceptu politiky bezpečnějších měst a specifické formy managementu, si vyžádá analýzy a zodpovězení řady otevřených otázek k faktorům ovlivňujícím tento koncept, zejména k poslání, úkolům a funkcím, organizačním otázkám jeho fungování a praktickým možnostem implementace. Jedná se zejména o:

- vymezení regionální bezpečnostní politiky (analýza bezpečnostních rizik, bezpečnostní cíle a strategie jejich naplňování);
- komplexní ochranu majetku a životního prostředí, která má v současné době řadu aspektů týkajících se bezpečnostní hrozby a ochrany proti kyberterorismu, environmentální bezpečnosti, potravinové bezpečnosti aj.;

[2] Odpovídá pokynům OSN z roku 2002 ohledně prevence kriminality, které odkazují na následující přístupy: *Sociální rozvoj*, včetně prosazování ochranných faktorů prostřednictvím programů sociálního a ekonomického rozvoje (zdravotnictví, vzdělání, bydlení, městské plánování) a napravují marginalizaci a vyloučení a prosazují pozitivní řešení konfliktů; *Situační prevence kriminality,* zahrnující environmentální návrh, dohled, zpřísnění; *Prevence organizovaného zločinu řešením vazeb s místní trestnou činností* (snížení podílu zločinců na zákonných trzích, předcházení zneužívání veřejných soutěží, ochrana marginalizovaných/zranitelných skupin

- stanovení postupu řídících činností a procesů zaměřených na plánování, organizování, realizaci a kontrolu procesů prováděných v souvislosti s řešením a řízením bezpečnosti;
- stanovení operativních postupů a metodik řídících činností prováděných v souvislosti s řešením a řízením bezpečnosti;
- vytváření a udržování prostředí, (institucionalizovanou spolupráci), partnerství, ve kterém aplikovaný (specializovaný) management a kompetentní pracovníci realizují bezpečnostní cíle.[3].

Strategie a politiky v oblasti bezpečnosti a prevence kriminality – hlavní koncepty a klíčové podněty k přijetí opatření v dokumentech regionální Evropské konference OSN Habitat III 2016:

- Pro zajištění trvalé udržitelnosti opatření v oblastech prevence kriminality a bezpečnosti ve městech, tj. na místní úrovni, musí být prevence kriminality / strategie bezpečnosti ve městech rozvíjeny v rámci celostátních strategií prevence kriminality. To vyžaduje, aby všechny úrovně státní správy zajistily vedoucí roli v rozvíjení účinné prevence kriminality a strategii bezpečnosti ve městech a vytváření a udržování institucionálních rámců k jejich realizaci, včetně zpětného hodnocení. Spolupráce/partnerství by měla být nedílnou součásti účinné prevence kriminality a strategií bezpečnosti ve městech vzhledem k širokému spektru příčin trestné činnosti a k požadovaným dovednostem a odpovědnostem potřebných k jejich řešení. Mezi ně patří spolupráce a partnerství budovaná mezi ministerstvy a dalšími orgány státní správy, místními neziskovými organizacemi, nevládními organizacemi, podnikatelskou sférou a soukromými subjekty. [10].
- Bezpečnostní principy by měly být integrovány do všech souvisejících sociálních a ekonomických politik a programů, jako jsou programy zabývající se bydlením a plánováním měst, zaměstnaností, vzděláním, zdravotnictvím, chudobou, sociální marginalizací a vyloučením. Zvláštní důraz by měl být kladen na ohrožené komunity, rodiny, děti a mládež. [10].
- Větší důraz na bezpečnost ve městech zdůrazňuje potřebu spolupráce a partnerství mezi tradičními a netradičními oblastmi řízení bezpečnosti a městského rozvoje. Široce pojatý přístup k budování konsensu ohledně bezpečnosti ve městech dává podnět ke vzniku místní koalice a partnerství vyrůstající ze společného budování bezpečnosti pro všechny. Úřady místních samospráv mohou hrát důležitou roli ve zprostředkování těchto partnerství, zatímco ústřední vlády poskytují finanční prostředky a zároveň vytvářejí příznivé prostředí a potřebný politický rámec. [25].
- Klíčovou součástí počáteční fáze budování bezpečnějších měst je mapování zainteresovaných subjektů na místní úrovni. Zatímco vládám zůstává globální odpovědnost za zajištění bezpečnosti obyvatel, při realizaci účinných strategií v oblasti bezpečnosti a ochrany, zejména na místní úrovni, může být užitečná užší spolupráce se soukromým sektorem a občanskou společností. To však vyžaduje soulad zájmů soukromého a veřejného sektoru a jejich angažovanost a ztotožnění se zásadami a mechanismy, které zajišťují, že taková forma partnerství bude možná a účinná.
- Nové komunikační technologie, zejména sociální sítě, mohou poskytnout užitečné nástroje vládním činitelům k posílení účinnosti politik a strategií v otázce prevence kriminality, a to například tím, že zapojí veřejnost do prevence kriminality a především budou v prosazování práva postupovat tak, aby podporovali sdílení informací a zvyšovali povědomí o kriminalitě a násilí. [10].

2. Strategie prevence kriminality měst a obcí v podmínkách ČR.

Prevence kriminality je definována jako ofenzivní strategie boje s trestnou činností. Cílem aktivit prevence kriminality je snižování míry a závažnosti trestné činnosti, jejích příčin a následků a zvyšování pocitu bezpečí občanů. Zahrnuje komplex opatření sociální a situační prevence, součástí prevence je i pomoc obětem trestných činů [22]. Představuje soubor nejrůznějších aktivit zaměřených na odstranění, blokaci či oslabování příčin kriminality a kriminogenních faktorů. Spočívá ve snaze kriminalitě předcházet, snížit pravděpodobnost vzniku a výskytu trestných činů a redukovat sociálně patologické jevy, které představují podhoubí kriminality.

Preventivní aktivity se uskutečňují na celostátní i místní úrovni, v rámci primární, sekundární a terciární prevence. Primární prevence je zaměřena na celou populaci, dospělé i děti, sekundární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové skupiny obyvatelstva, diverzifikované podle věku, druhu ohrožení, teritoria apod. a na kriminálně rizikové sociální i situační prostředí. Terciární prevence představuje resocializační opatření zaměřující se na ty, kteří trestný čin již spáchali, na lokality, které již byly kriminalitou zasaženy a na osoby, které se staly oběťmi trestných činů. [13].

Podstatným předpokladem fungování prevence kriminality je snaha učinit z ní jeden z pozitivně vnímaných a prioritních zájmů společnosti. Tím se zároveň otevře možnost pro případné zapojení co nejširšího okruhu občanů do nejrůznějších preventivních aktivit. Skutečné zapojení neziskových organizací a dalších aktérů dění ve městech, včetně soukromého sektoru, je stěžejní pro vytvoření a realizaci účinných a začleňujících politik a zákonů k posílení bezpečnosti a ochrany ve městech. [10]. Jde tedy o to, aby v názorech a postojích občanů představovala prevence kriminality žádoucí aktivitu, která má dostatečně konkrétní obsah a kterou mohou sami svým jednáním významně pozitivně ovlivňovat a podporovat.

Všechny zásadní definice strategie obsahují dva klíčové prvky: 1. strategie reaguje na stav vnějšího prostředí a 2. strategie obsahuje vzájemně provázanou soustavu činností, za účelem dosažení nějakého cíle [8], [9], [12]. Strategické řízení prevence kriminality z pohledu teorie a praxe managementu, resp. organizace a řízení, představuje zejména informační a rozhodovací proces, resp. činnost mobilizující lidské i věcné činitele při respektování vnějšího prostředí, právních norem, kvality, nákladů a lhůt k uskutečnění určité manažerské akce [1] Strategie prevence kriminality je založena na věcně i organizačně náročných analýzách dat a informací a řízení složitých procesů (projektů).

Bezpečí a udržitelný rozvoj měst a obcí závisí na tom, jak se vypořádáváme v procesech realizace strategie s riziky, zda existující i předvídatelná rizika jsme schopni identifikovat, analyzovat, hodnotit a vypořádat, tj. efektivně řídit.

Systém řízení a organizace prevence kriminality v ČR zahrnuje meziresortní, resortní a místní úroveň. Základním rámcem tříúrovňového systému řízení a organizace prevence kriminality je Strategie prevence kriminality (aktuální na období 2016 –2020), která definuje obsah systému prevence kriminality v rámci České republiky na úrovni státu, krajů a obcí na další období. [13].

Z hlediska účinnosti jsou nejefektivnější programy prevence kriminality na místní úrovni, jejichž podstatou je součinnost orgánů státní správy, samosprávy, policie a nestátních neziskových organizací. Záběr programu je podmíněn místní situací v oblasti vývoje sociálně patologických jevů, potřebami, zájmem a schopnostmi lidí a finančními prostředky. Principy

a priority jsou opřeny o statistické trendy trestné činnosti a bezpečnostní analýzy, závěry a doporučení mezinárodních, resortních i odborných institucí a orgánů.

Za realizaci programů prevence kriminality nesou odpovědnost obecní zastupitelstva. Odbor prevence kriminality, resp. Ministerstvo vnitra jim poskytuje metodickou, konzultační podporu, vzdělávání a za stanovených podmínek i dotační prostředky na realizaci preventivních projektů. [13].

Aktuální strategické cíle a priority jsou systémovým rámcem a východiskem pro dekompozici cílů a priorit na dalších hierarchických úrovních systému řízení a organizace prevence kriminality na příští období. Patří k nim:
1. Rozvoj systému prevence kriminality, posilování spolupráce, kompetencí a kapacit relevantních partnerů, rozšiřování prostoru pro působení dobrovolníků při zajišťování bezpečnosti a veřejného pořádku, s důrazem na využívání rovněž mezinárodní spolupráce a vědeckých poznatků.

2. Poskytování pomoci a poradenství obětem trestné činnosti se zvláštním zaměřením na skupiny zvlášť zranitelných obětí a nadále pomoc a poradenství rozšiřovat a zkvalitňovat.

3. Při práci s pachateli zaměření na narůstající problém kriminální recidivy, na účinnější resocializaci pachatelů a prevenci kriminality dětí a mládeže.

4. Uplatňování komplexního přístup k řešení zvýšené kriminality v lokalitách, kde i její příčiny jsou hluboké a vícezdrojové (typicky sociálně vyloučené lokality).

5. Reakce na nové hrozby a trendy v oblasti bezpečnosti a veřejného pořádku a aplikace nových efektivních přístupů k jejich předcházení.

Projekt „Bezpečné město Kolín“ – příklad dobré praxe týmové spolupráce a zapojení „stakeholders“ na místní úrovni při naplňování strategie prevence kriminality města

V České republice existuje mnoho modelových příkladů dobré praxe – projektů, na kterých lze ukázat, že naplňování strategie prevence kriminality měst a obcí, přijímání opatření na místní úrovni je reálná vize a cesta správným směrem. Systémové začlenění strategie prevence kriminality města do politik obcí, krajů i státu s cílem měřitelného zvyšování pocitu bezpečí občanů přispívá k jejich efektivnímu řízení a rozvoji. Např. projekt „Asistent prevence kriminality“ [14], který se zejména podílí na prevenci kriminality v obci, přispívá k ochraně a bezpečnosti osob a majetku, provádí dohled nad dodržováním čistoty na veřejných prostranstvích v obci, plní dlouhodobé a operativní úkoly v oblasti situační prevence ve stanovené lokalitě a ve vymezeném čase. Rovněž projekt prevence kriminality „Domovník – preventista“ [14] reaguje na konkrétní potřeby obcí a měst s cílem pozitivně ovlivnit situaci především v sociálně vyloučených lokalitách, na stávající potřeby obcí zvýšit bezpečnost a veřejný pořádek v domech a jejich bezprostředním okolí, posílit osobní odpovědnost občanů za dodržování bezpečnostních standardů, společenských norem a nastolit systém opatření v rámci triády situační prevence kriminality - bezpečný občan – bezpečný dům – bezpečná lokalita.

Hlavní myšlenkou projektu „Bezpečné město Kolín“ [21] je úzká spolupráce mezi městem Kolín a dalšími místními aktéry při řešení bezpečnostních problémů na území města Kolín. Projekt byl zahájen v říjnu 2013, s cílem definovat základní kritéria systémové spolupráce mezi hlavními stakeholders v oblasti prevence kriminality. Jednalo se zejména o Městský úřad Kolín, který zabezpečoval klíčové aktivity zaměřené na sociální poradenství, pomoc při řešení

nepříznivých životních situací občanů, sociální práci se seniory, zdravotně postiženými, osobami ohroženými sociálním vyloučením, komunitní plánování sociálních služeb aj. a Policií ČR, která v rámci Územního odboru Kolín zřídila speciální tým „Kolín“ pro potírání trestné činnosti na území města. V rámci projektu se osvědčila koordinace aktivit mezi Městskou policí Kolín a Policií ČR (společné hlídky, denní výměna informací, společné pravidelné akce, nulová tolerance i k přestupkovému chování, kontrola ubytoven, atd). Neméně důležitou roli v rámci projektového týmu měly i další stakeholders, Probační a mediační služba, Centrum pomoci obětem trestných činů a domácího násilí, občanská poradna Respondeo, Prostor plus s programy pro uživatele drog a primární prevencí ve školách. K úspěšné týmové synergii v oblasti řízení prevence kriminality přispěla i Pedagogicko-psychologická poradna a Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje při zajišťování odborných psychologických a speciálně-pedagogických služeb, krizové intervenci aj. forem poradenství a terapie. V současné době byl projekt rozšířen o portál „Bezpečné město Kolín“, který slouží občanům města, aby mohli své poznatky, připomínky, stížnosti a návrhy v oblasti bezpečnosti sdělit "svému" strážníkovi nebo zastupiteli oline prostřednictvím elektronické komunikace.

Cíle projektu „Bezpečné město Kolín“ byly úspěšně naplněny. Faktickými, měřitelnými ukazateli je snížení kriminality ve městě a zvýšení bezpečnosti občanů a návštěvníků města Kolín. Přidaná hodnota projektu pro občany je v jasném specifikování odpovědných pracovníků za jejich bezpečnost v konkrétních lokalitách města a zjednodušení vzájemné komunikace s odpovědnými institucemi při řešení každodenních problémů.

Tabulka 1: *Vývoj kriminality (přečiny, zločiny) města Kolín*

Rok	**Druh kriminality násilná**	**Druh kriminality mravnostní**	**Druh kriminality majetková**	**Druh kriminality ostatní**	**Celkem**
2012	84	18	885	510	1497
2013	90	10	1197	440	1737
2014	106	19	773	419	1317
2015	49	11	399	370	829
Srovnání stavu 2015 - 2014 (v jednotkách)	- 57	- 8	- 374	- 49	- 488
Srovnání stavu 2015 - 2014 (v %)	- 53.7	- 42.1	- 48.3	- 11.6	- 37.0

Zdroj: data Obvodního oddělení Policie ČR Kolín [21]

Cílem aktivit prevence kriminality je snižování míry a závažnosti trestné činnosti, jejích příčin a následků a zvyšování pocitu bezpečí občanů. Ze statistických dat o vývoji kriminality ve městě Kolín (tabulka 1) vyplývá, že v roce 2015 došlo k výraznému poklesu celkového vývoje trestné činnosti a to o 37.0 % oproti roku 2014 a o 52.2 % ve srovnání s rokem 2013. V oblasti přestupků evidovala Policie ČR též úbytek v oblasti majetkové kriminality (o 50% oproti roku

2013). Naopak šestinásobně stouply přestupky v oblasti toxikománie a to z toho důvodu, že se Policie ČR cíleně zaměřila na tuto oblast v rámci tzv. nulové tolerance. Kromě běžných hlídek se touto oblastí zabýval i speciální „toxi“ tým.

Nelze však automaticky počítat s tím, že budou lidé v regionech při zajišťování vnitřní bezpečnosti spontánně přirozeně spolupracovat. Sociologické studie zaměřené na současné kulturní a sociální změny signalizují protikladný vývoj: individualismus roste rychleji než potřeba a motivace spolupracovat [4], [17]. Podmínkou funkčnosti a efektivnosti týmové spolupráce je motivace aktérů, kteří sdílejí společné hodnoty, mají společné myšlenkové procesy, algoritmy, podle nichž postupují a které zaměřují ke společnému cíli [22]. V reálné situaci zajišťování vnitřní bezpečnosti jednotliví institucionální aktéři sice nepostupují „jako jeden muž“, nicméně každý v souladu se svojí misí (posláním) realizuje jiné činnosti společných procesů. Současně však prostřednictvím systémového myšlení jsou schopni sledovat činnosti ostatních a nikdy neztrácejí ze zřetele kořeny, kmen i korunu celého díla, tedy příčiny toho, proč dané postupy realizují včetně jejich žádoucích cílů a výsledků. Jedno společné chápání problémů vnitřní bezpečnosti, jeho kontextu a společné cíle snažení, synergii, však nelze nařídit [18]. Uvedený model spolupráce může fungovat pouze tehdy, když spolupracující organizace mají ve své firemní kultuře pevně zakotvenou hodnotu spolupráce, a to dokonce i přes své hranice. Kvalita strategií není v tom, nakolik vznosná prohlášení a ušlechtilé záměry obsahují, ale v tom, zda umožní pracovníkům pracovat efektivně, mít výsledky a radost a uspokojení z práce [19].

Závěr

Jak potvrdila regionální konference OSN Evropský HABITAT III - čelíme v oblasti bezpečnosti, která je součástí komplexního a udržitelného městského rozvoje v regionech, různým výzvám: chudobě ve městech, demografickým změnám, klimatickým změnám a riziku katastrof, městskému rozvoji a žádoucímu růstu, koordinaci v městském rozvoji, využití relevantních technologií. Proto je v závěrečných dokumentech konference3 zdůrazněna především podpora řádného plánování a řízení za spolupráce všech úrovní správy a komunit, integrace opatření a on spor přístup při snaze o maximalizaci potenciálu měst, sociální soudržnost a přístup ke službám, dostupnost bydlení jako klíčový faktor kvality života, což je jeden z hlavních rysů životaschopných měst, plánování rozvoje ve snaze minimalizovat dopady na životní prostředí a podpořit hospodářskou, sociální a environmentální udržitelnost. [16].

Klíčové směry v efektivním řízení rozvoje měst s ohledem na bezpečnost: podpora měst posílením jejich potenciálu pro inovace zahrnující sociální inovace a tvorbu pracovních míst, podpora optimálního využívání zdrojů, rovný přístup k dostupnému bydlení a službám, odstranění chudoby a vyloučení, poskytování dostupného, bezpečného, inkluzivního a kvalitního veřejného prostoru a bezpečné dopravy, řádné finanční řízení v municipalitách, zajištění udržitelných zdrojů financování, posílení dialogu mezi jednotlivými stupni správy a relevantními aktéry. [16].

Předkládaný příspěvek poskytuje dostatek verifikovaných dat a informací o tom, že Česká republika se řadí mezi moderní demokratické země, které v zajišťování bezpečnosti a veřejného

[3] Stanou se také jedním ze základních materiálů pro celosvětový Habitat, který bude hostit v říjnu 2016 Ekvádor

pořádku podporují preventivní přístupy, k čemuž vytváří vhodné systémové, organizační i finanční předpoklady.

Česká republika má již v současné době stabilní rozvinutý systém prevence kriminality, který plně odpovídá doporučením mezinárodních orgánů zabývajících se prevencí kriminality. Preventivní aktivity vycházejí z výsledků kriminologických výzkumů a bezpečnostních analýz na místní a celostátní úrovni, přičemž těžiště preventivních aktivit se přenáší na místní úroveň [29], [20] [21]. Administrativní zásahy z centra se minimalizují, centrální orgány poskytují místním orgánům zpravidla jen metodické vedení, informace a částečnou ekonomickou podporu. Na systému se podílí řada partnerů ze státní správy, krajské i obecní samosprávy, neziskových organizací atd. Prevence kriminality je plánována zpravidla ve čtyř až pětileých cyklech prostřednictvím vládou schvalované Strategie prevence kriminality. Globální cíl pak v tomto ohledu deklaruje závazek, že Česká republika bude i v následujícím období tento systém udržovat a posilovat, k zajišťování bezpečnosti a veřejného pořádku bude podporovat preventivní přístupy, a to vše v souladu s principy moderního demokratického státu. Obsah bezpečnostní politiky státu je i obsahem bezpečnostních aktivit na samosprávné úrovni, samozřejmě přiměřeně modifikovanými konkrétními podmínkami (prostředím) každého samosprávného celku. Je to tedy vždy míra stability systému a jeho primární a sekundární adaptace.

Lidé vnímají pocit bezpečí jako významné kritérium udržitelného rozvoje a kvality života v regionech. Pokud se lidé cítí ohroženi, mění své chování a v důsledku toho také způsob, jakým vstupují do styku s městem. To platí především pro ženy, které jsou náchylnější stát se obětmi některých typů trestných činů, jako např. znásilnění a sexuální obtěžování. [26]. Centrum pro výzkum veřejného mínění zjišťovalo v rámci průzkumu (prosinec 2015) [24] názory občanů na míru bezpečnosti v ČR a v místě bydliště. Většina dotázaných se cítí v České republice bezpečně (65 % spíše ano a 11 % rozhodne ano). Pětina (19 %) pak pocit bezpečí spíše nemá a 4 % dotázaných ho nemá rozhodně. Pokud dotázaní vypovídají o pocitu bezpečí v místě bydliště, je podíl kladných odpovědí o něco větší, než když hovoří o České republice jako celku. Součet odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ v tomto případe činí 86%. Bezpečně se v místě svého bydliště spíše či rozhodně necítí 14 % občanů. Obavy, převážně spojené s terorismem a uprchlickou krizí, vyjádřili asi dvě třetiny (68 %) respondentů, třetina (32 %) se naopak ničeho v současnosti neobává. Vysvětlení toho zjištění je možné hledat v tom, že u nás zatím žádný teroristický útok nebyl a že naše země nezažila masivní příliv migrantu z muslimských zemí. V tomto smyslu může být ČR vnímána, na rozdíl od mnoha zemí západní Evropy, jako bezpečný region.

Regionální konference OSN Evropský HABITAT III potvrdila, že posílení pravomocí a zapojení neziskových organizací, obyvatel a dalších aktérů dění ve městech, včetně soukromého sektoru, je stěžejním aspektem pro vytvoření a realizaci účinných a začleňujících politik a zákonů vedoucích k posílení bezpečnosti a ochrany ve městech.

Platformy a projekty

- Celosvětová síť pro bezpečnější města (Global Network on Safer Cities, GNSC)/ Program UN-Habitat pro bezpečnější města www.unhabitat.org/safercities.
- Iniciativa pro bezpečnější a začleňování podporující města (The Safer and Inclusive Cities Initiative – IDRC) http://www.idrc.ca/EN/Programs/Social_and_Economic_Policy/saic/Pages/default.aspx.

- E-learningový nástroj Světové banky o prevenci městské kriminality http://einstitute.worldbank.org/ei/course/urban- crime-and-violence-prevention
- Celosvětová iniciativa UN-Women za bezpečnější http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against- women/creating-safe-public-spaces.
- Plan International – Dospívající dívky budující bezpečnější města https://plan-international.org/girls/pdfs/adolescent-girls- safer-cities.pdf.

Literatura:

[1] BARTON, L. *Crisis leadership now: A real-world guide to preparing for threats, disaster, sabotage, and scandal*. New York, McGraw-Hill 2007.

[2] BARTOŠOVÁ, H. Rozvojová strategie založená na inteligentní specializaci. Proč je efektivní řízení projektů důležité? In Regionální politika na prahu nového programovacího období. Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Civitas per populi 29. 5.

[3] BARTOŠOVÁ, H. Rozvoj bezpečnostního managementu a informatiky. In Identifikace a reflexe rizik společenské praxe jako teoretický základ pro rozvoj policejních služeb. Výzkumný záměr PA ČR 2004-2010. Dílčí VÚ 1/2.

[4] BAŠTECKÁ, B. a kol. *Psychosociální krizová spolupráce.* Praha: GRADA Publishing, 2013. 320 s. ISBN 978-80-247-7554-8.

[5] BUREŠ, O. a kol. *Privatizace bezpečnosti. České a zahraniční zkušenosti*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4601-2.1.

[6] DEMPSEY, J.,S. *Introduction to Private Security. Belmont, CA:Wadsworth*, 2011.

[7] Quality of life in Europe - facts and views - economic and physical safety 2015. Dostupné z <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_in_Europe_-_facts_and_views_-_economic_and_physical_safety#Further_Eurostat_information>.

[8] DONELLY, J.H.,GIBSON, J.L.,IVANCEVICH,J.M. 2007. *Management* Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 80-7169-422-3.

[9] DRUCKER, P.F. Managing for the Future. New York: Routledge, 2013. p. 300. ISBN 1136009388, 9781136009389.

[10] HABITAT III ISSUE PAPERS. *Safer cities*. New York, květen 2015. Dostupné z <http://www.europeanhabitat.com/wp-content/uploads/2016/03/3_Safer-Cities.pdf>.

[11] KERLINOVÁ, A.;TOMÁŠKOVÁ, E. *Management veřejné správy.* Brno: MU, 2014. 132 s. ISBN 978-80-210-6918-3.

[12] KOONTZ, H.,WEIHRICH, H. *Management*. Praha : Victoria Publishing, 1993.

[13] MV ČR Systém prevence kriminality. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/web-o-nas-prevence-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>.

[14] MV ČR. Specifické programy prevence kriminality. *Bezpečná lokalita. Asistent prevence kriminality. Domovník – preventista*. Dostupné z:< http://www.mvcr.cz/clanek/specificke-programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Nw%3d%3d>.

[15] PORADA, V.;RAK, R. Informace jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností. In Bezpečnostní teorie a praxe. Zvláštní číslo – 1. díl. Praha: PA ČR, 2001. ISSN 1211-2461.

[16] Pražská deklarace. Evropská regionální konference HABITAT III. Praha, 2016. Dostupné z www: <http://www.europeanhabitat.com/wpcontent/uploads/2016/02/pražská_deklarace.pdf>.

[17] RAKUŠANOVÁ, P. *Občanská společnost a občanská participace.* 2006. <Dostupné z http://www.socioweb.cz/index.php@disp=temata&shw=215&lst=121.html>.

[18] MASSACCI, F.; MANSFELDOVÁ, Z. *SECONOMICS - Socio-Economics meets Security.* Project. Praha: SOÚ AV 2012-2015. http://www.seconomicsproject.eu/.

[19] STEINMANN, H.;SCHREYÖGG,G.; KOCH,J. *Management. Grundlagen der Unternehmensführung. Konzepte, Funktionen, Fallstudien*. Gabler, 2013. s.980. EAN: 9783834922137.

[20] Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016-2020. Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2016. 60 s.

Dostupné z www: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vylouceni>.

[21] Strategický plán prevence kriminality města Kolína na období let 2016 – 2019. Dostupné z <http://www.bezpecnykolin.cz/data/File/Strategie_prevence_kriminality_Kolin_2016-2019.pdf>.

[22] ŠUBRT, J. a kol. *Soudobá Sociologie V (Teorie sociální změny).* Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2219-4.

[23] ICPC. (2014). Fourth International Report on Crime prevention and Community Safety. Trends and Perspectives. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime. 2014.

[24] TUČEK, M. Obavy veřejnosti, pocit bezpečí a spokojenost s činností policie 2015. In Naše společnost –projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění. Praha: sociologický ústav AV ČR: Centrum pro výzkum veřejného mínění, prosinec 2015. s. 2/.

[25] UN-HABITAT 2007. Global Report on Human Settlements 2007. Enhancing Urban Safety and Security.

[26] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) Vienna (2013). *The Global Study on Homicide 2013 Trends, Contexts, Data.* United Nations Publication Sales No. 14.IV.1. eISBN: 978-92-1-054205-0.

[27] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) Vienna (2013). *Training Manual on Policing Urban Space.* Criminal Justice Handbook Series. United Nations, New York, 2013.

[28] VEBER, J. a kol. *Management. Základy, moderní manažerské přístupy, výkonnost a prosperita.* Praha: Management Press, 2014. 736 s. ISBN 9788072612741.

[29] Zpráva o naplňování Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011-2015. Praha: Úřad vlády, 2015.

VÝVOJ ÚZEMNÍ DIFERENCIACE SOCIO-EKONOMICKÉHO ROZVOJE POLSKA MEZI ROKY 2002-2014 PODLE SUBREGIONŮ

CHANGES OF SPATIAL DIFFERENTIATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF POLAND BETWEEN 2002-2014 ACCORDING SUBREGIONS

Doc. RNDr. Jan Kubeš, CSc.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, katedra geografie
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice
kubes@pf.jcu.cz

Bc. Martin Kebza

Univerzita Karlova v Praze, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2
M.Kebza@seznam.cz

Klíčová slova:
Regionální diferenciace – regionální disparity – polské subregiony – regionální rozvoj – Polsko

Keywords:
Regional differentiation – regional disparities – Polish subregions – regional development – Poland

Abstrakt:
V článku je analyzován stav a vývoji územní diferenciace socio-ekonomického rozvoje Polska mezi roky 2002 až 2014 podle subregionů (NUTS 3). Zdrojová data jsou zakomponována do 9 indikátorů rozvoje za každý subregion, ze kterých je pak počítán indikátor souhrnný. V roce 2002 i 2014 měly nejvyšší úroveň rozvoje subregiony 7 velkých polských měst (Warsaw, s odstupem Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin a Łódź) a některé subregiony Horního Slezska. Zvláště v roce 2014 na tom byly dobře také suburbánní subregiony v okolí zmíněných velkých měst. Nejméně příznivá byla situace v rurálních subregionech východního Polska a také vnitřních rurálních periferiích Polska. Územní diferenciace socio-ekonomického rozvoje polských subregionů se mezi roky 2002–2014 změnila jen málo. Lze pozorovat slabé konvergenční tendence.

Abstract:
The article analyzed state and development of spatial differentiation of socio-economic development of Poland between the years 2002-2014 by subregions (NUTS 3). Source data are incorporated into the 9 indicators of development for each subregion, from which is derived the composite indicator. In both 2002 and 2014 had the highest level of development the subregions of 7 major Polish cities (Warsaw, apart Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin and Łódź) and some subregions of Upper Silesia. Especially in 2014 fared well also suburban subregions around these big cities. The least favorable situation was in rural subregions of eastern Poland and the internal rural peripheries of Poland. Spatial differentiation of socio-

economic development of Polish subregions between the years 2002-2014 changed only a little. It is possible to observe a weak convergence trend.

Úvod

Polsko je co do počtu obyvatel i rozlohy velkou evropskou zemí ležící ve střední Evropě, na jejím severovýchodním okraji. Dominantní roli v sídelně-regionálním systému Polska hraje Varšava (Warszawa), ale důležitá jsou i další velká města, zejména Trojměstí (Trojmiasto – Gdańsk, Gdynia a Sopot), Poznaň (Poznań), Vratislav (Wrocław), Krakov (Kraków), Štětín (Szczecin) a Lódž (Łódź), která mají 400 tisíc a více obyvatel a k tomu ještě aglomerované/suburbanizované okolí. V Polsku je ještě dalších 30 měst s více než 100 tisíci obyvateli. Určitou anomálií v sídelně-regionálním systému Polska je existence Hornoslezské konurbace (Konurbacja górnośląska) seskupené kolem města Katovice (Katowice) na jihu Polska, založené na těžbě černého uhlí a hutnictví železa. Polsko je administrativně uspořádáno do vojvodství (województwa), okresů (powiaty) a obcí (gminy). Statistika EU ještě rozlišuje (makro)regiony (NUTS 1, regiony, jde o spojení několika vojvodství), vojvodství (NUTS 2) a subregiony (NUTS 3, podregiony, jde o spojení několika okresů), event. další nižší jednotky. V následujícím textu budou použity originální neskloňované polské názvy měst a subregionů.

Jak vypadala složková a celková (komplexní) územní socio-ekonomická diferenciace Polska podle subregionů (NUTS 3) v roce 2002 a 2014? Jak se tato diferenciace mezi uvedenými roky změnila? Co bylo příčinou těchto diferenciací a jejich změn? To jsou hlavní otázky, na které bude v článku hledána odpověď. V příspěvku [15] byla zpracována diferenciace polských vojvodství v jednom časovém řezu roku 2014. V tomto článku je srovnávána a vysvětlována diferenciace polských subregionů mezi roky 2002 a 2014 na základě dílčích indikátorů a indikátoru souhrnného.

Na řešené téma vzniklo v Polsku, ale i v České republice a jinde, množství příspěvků. Nejvíce se jich objevilo před a po vstupu Polska do EU (vstup v roce 2004), kdy byl o sledovanou problematiku zájem i v zahraničí. Některé články měly matematicko-statistický charakter – [9], jiné používaly běžnou indikátorovou statistiku – [4], další se více soustřeďovaly na vysvětlování stavu, vývoje a příčin územní socio-ekonomické diferenciace polských regionů – [4], [3], [14], [7] a [10], a ještě jiné zdůrazňují otázky regionální politiky a regionálního rozvoje Polska – [12] a [8]. Tyto regionální analýzy Polska jsou prováděny téměř vždy podle vojvodství. Příspěvky řeší především Polsko jako takové, ale existují i studie analyzující spolu s polskými regiony i regiony dalších sousedních států – [1], [11] a [13].

Příspěvky nejčastěji popisují stav územní socio-ekonomické diferenciace Polska v určitém roce. Pro tento článek jsou ale zajímavější ty příspěvky, které porovnávaly časově různé stavy sledované diferenciace. Churski, Borowczak [4] sledovali změny mezi lety 2000–2005–2010. Zjistili, že na úrovni vojvodství dochází ke konvergenčním procesům (výjimka – Zachodniopomorskie vojvodství), na okresní úrovni také, s výjimkou některých okresů těchto vojvodství – Zachodniopomorskie, Warmińsko-Mazurskie a Małopolskie. Nevima, Melecký [9] sledovali HDP na obyvatele 1999–2008 podle vojvodství. Použili indikátor beta-konvergence a zaznamenali konvergenci. Tvrdoň, Skokan [13] sledovali období 2000–2006/2008. Zjistili konvergenci s výjimkou divergence východopolských vojvodství.

S cílem prokázat východo-západní gradient socio-ekonomického rozvoje Polska analyzoval diferenciaci Polska podle vojvodství Nováček [10]. Existenci tohoto gradientu již dříve uváděli

např. [11], [7], [3] nebo [4]. Jiní autoři se zaměřili na kontinuum rurální periférie – exponované velkoměsto a snažili se prokázat gradaci socio-ekonomického rozvoje směrem k velkoměstům – [1], [7], [4]. Takovéto koncentrické rurálně-urbánní gradienty jistě v území Polska existují, ale k analýzám tohoto typu nejsou vhodná vojvodství. Překvapivě málo prací se věnovalo celostnímu srovnávání rozvoje pohraničních regionů Polska podle toho, jaká sousední země je na druhé straně hranice. Uváděna je vyšší rozvinutost pohraničních regionů při hranicích s Německem a Polskem – např. [2]. Pozitivní vliv velkých námořních přístavů, dálnic, významných rozvojových průmyslových podniků, mezinárodních letišť atp. na rozvoj jednotlivých polských regionů také autoři uváděli, datové analýzy vlivu těchto faktorů ovšem provedeny nebyly.

1. Data a metodika

Pro analýzy bylo třeba vybrat takové důležité indikátory socio-ekonomického rozvoje, pro které bylo možné získat data za polské subregiony, a to jak za rok 2002, tak i za rok 2014. Jako zdroj dat sloužily soubory umístěné na webových stránkách Polského statistického úřadu [5].

Nakonec bylo vybráno 9 indikátorů pro indikaci socio-ekonomické úrovně rozvoje polských subregionů. První tři jsou socio-demografického charakteru, další čtyři ekonomického charakteru a zbylé dva jsou orientovány na úroveň technické infrastruktury. Indikátor mapující *podíl ekonomicky aktivních obyvatel* (1) zobrazuje v doplňku podíl obyvatel pobírajících různé důchody a dávky. *Migrační saldo na tisíc obyvatel* (2) je dalším socio-demografickým indikátorem (zobrazujícím migrační přitažlivost nebo ztrátovost), stejně tak *podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel* (3). Prvním z ekonomických indikátorů je *ekonomický agregát* (4; jde o násobek průměrné měsíční mzdy a počtu ekonomicky aktivních). Následuje *průměrná měsíční mzda* (5; je tedy použita ještě jednou vzhledem k její důležitosti). Další indikátor ekonomického charakteru sleduje *míru zaměstnanosti* (6; resp. v doplňku nezaměstnanosti) a *nově postavené byty na tisíc obyvatel* (7; projev stavební aktivity, finančních možností a spokojenosti obyvatel). Z indikátorů technické infrastruktury byl použit indikátor *podíl bytů s veřejným vodovodem* (8) a *hustota silniční sítě* (9; jde o silnice spravované státem).

Hodnoty indikátorů byly vyjádřeny v různých intenzitních jednotkách – poměrových, procentních, na obyvatele, a číselně byly velmi rozdílné. Pro výpočet hodnot *souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje* (10) bylo třeba hodnoty jednotlivých indikátorů převést na společný ekvivalent umožňující srovnání – na odchylky od mediánu a z těchto odchylek pak vypočítat průměr. Bylo zvažováno i použití vah jednotlivých indikátorů [6], nebo standardizaci pomocí z-score. To se ale příliš neosvědčilo, resp. výsledky se příliš neodlišovaly.

Pro větší názornost byla ještě vytvořena klasifikace růstu rozvoje subregionů mezi roky 2002 a 2014. Využívá hodnot souhrnného indikátoru za rok 2002 a průměrný vývojový bazický index 2002–2014. Hodnoty souhrnného indikátoru 2002 byly rozčleněny na vysoké, střední a nízké a hodnoty bazického indexu byly rozčleněny na růst velký, střední a malý – Obr. 21.

Jak bylo již uvedeno, článek pracuje se subregiony Polska. Těchto subregionů je podstatně více než vojvodství (16 vojvodství a 66 subregionů v roce 2014), což je pro regionální analýzy výhodné. Subregiony Polska jsou především statistickými územními jednotkami NUTS 3 pro potřeby EU, resp. Eurostatu, ale mají i určitou roli v regionální politice a regionálním rozvoji EU [3].

2. Územní diferenciace subregionů podle hodnot indikátorů v roce 2002 a 2014

Nejprve k hodnotám socio-demografických indikátorů. Vysoké *podíly ekonomicky neaktivních obyvatel* v roce 2002 ve východní a jihovýchodní části Polska jsou patrné z Obr. 1. Naopak jihozápadní část Polska, zvláště Horní Slezsko (Górny Śląsk) a zdejší velká města, také okolí hlavního města, i některé subregiony se středně velkými městy na východě Polska, na tom byly dobře. Je to dáno vysokým podílem obyvatel důchodového věku a žen v domácnosti na východě a jihovýchodě Polska [5] a také specifikou vykazování pracovních sil na zdejších malých rodinných farmách. Ze srovnání kartogramů za roky 2002 (Obr. 1) a 2014 (Obr. 2) jsou patrné vývojové změny. Výrazná změna nastala ve velkých městech, kde velmi narostl počet ekonomicky neaktivních (důchodci a další). Rozsáhlejší území s relativně malým podílem ekonomicky aktivních se z východu Polska mírně posunulo blíže ke středu Polska, do zázemí měst Warszawa a Łódź. Z hlediska hodnot tohoto indikátoru se zlepšily rurální subregiony západního Polska a bývalého východního Pruska.

Obrázek 1 a 2: *Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v roce 2002 (vlevo) a 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

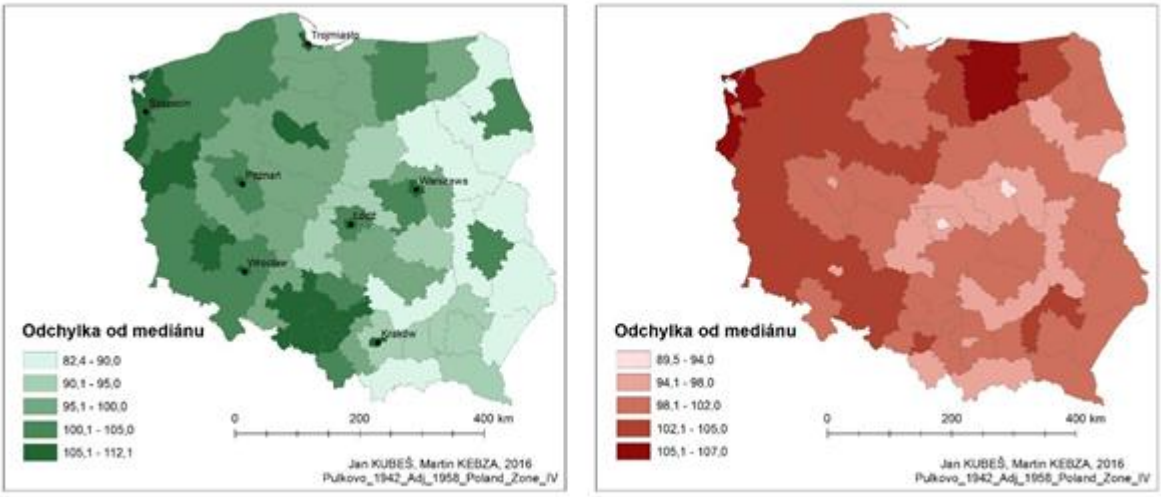

Zdroj všech obrázků: Główny Urząd Statystyczny [5] a vlastní zpracování dat.

Následující kartogramy (Obr. 3 a 4) zobrazují *migrační bilanci* subregionů. Lze pozorovat výrazně kladnou bilanci v suburbánních subregionech v okolí velkých měst (zejména Poznański a Warszawski-zachodni subregion). Opolskie vojvodství má naopak výrazně zápornou bilanci, zejména díky odchodům polských Němců a Slezanů do Německa [5], stejně tak některé subregiony v Horním Slezsku (Górny Śląsk – úpadek hornictví a hutnictví, znečištění ovzduší) a také rurální subregiony severovýchodu i jihovýchodu Polska (odchody zejména mladých lidí do velkých polských měst, do Německa a do Anglie). Srovnáním obou kartogramů lze zprostředkovaně sledovat zvýšení suburbánní migrace směřující do suburbánních subregionů kolem velkých měst (Warszawski-wschodni, Warszawski-zachodni, Krakowski, Poznański, Wrocławski, Gdański, i Szczeciński a Łódzki), migrační růst samotných velkých měst (výjimkou je město Poznań), přetrvávající migrační ztráty rurálních subregionů východního Polska, Opolskie vojvodství má trvající migrační ztrátovost (viz vystěhovávání do Německa).

Obrázek 3 a 4: *Migrační bilance v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

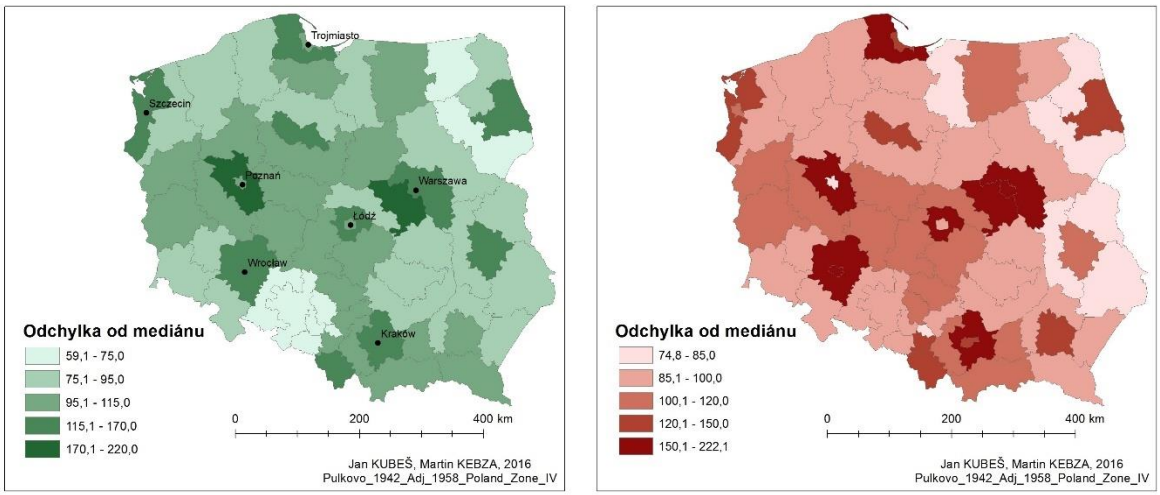

Velké rozdíly mezi polskými subregiony vykazovala v roce 2002 *vysokoškolská vzdělanost* (Obr. 5). Velká města mají tuto vzdělanost logicky nejvyšší. Dobře si stojí také subregiony se středně velkými městy, pokud v nich sídlí velké univerzity – Bydgosko-Toruński, Białostocki, Lubelski a Rzeszowski subregion. Opačně na tom jsou rurální subregiony vnitřních periferií Polska a překvapivě a nevysvětlitelně také suburbánní subregiony kolem některých velkých měst (Wrocław, Kraków, Bydgoszcz/Toruń). V Polsku, podobně jako v Česku, za sledované období velmi narostl počet vysokoškoláků. Z kartogramu v Obr. 6, mapující rok 2014, vystupují opět všechna velká města a již zmíněné subregiony některých středně velkých měst (navíc ještě Białostocki a Olsztyński). Rozdíly se poněkud zmenšily, oblast s nízkou vysokoškolskou vzdělaností se přesunula z východu Polska do středoseverní části Polska, do zde se nacházejících rurálních subregionů. Nízkou vysokoškolskou vzdělanost má také podtatranský Nowosądecki subregion.

Obrázek 5 a 6: *Podíl vysokoškoláků v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

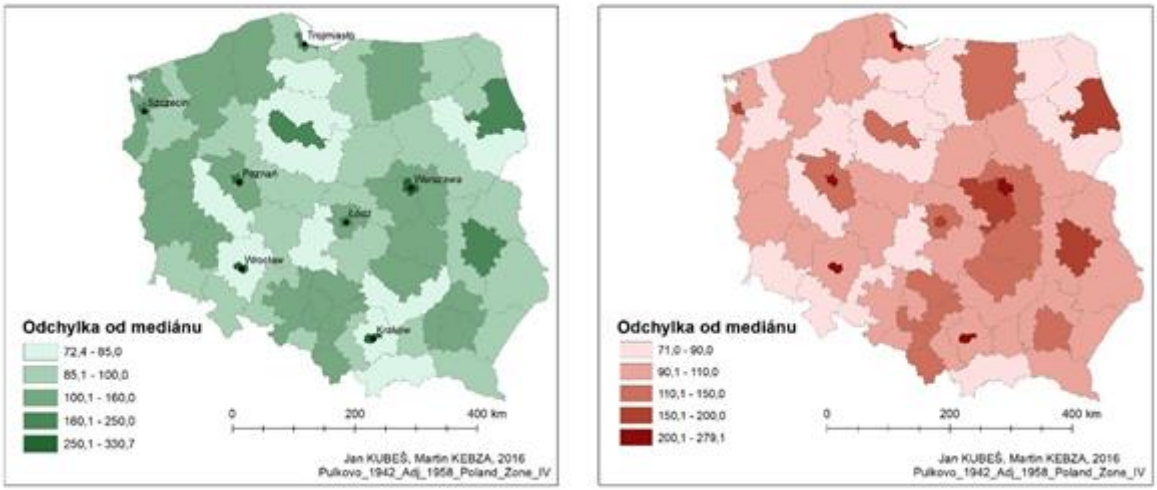

Následují indikátory ekonomického charakteru. Warszawa, podobně jako další hlavní města evropských post-socialistických zemí, na tom byla z hlediska *ekonomického agregátu* (Obr. 7 a 8) v rámci Polska nejlépe. Je to proto, že Warszawa je téměř dvoumiliónovým velkoměstem

soustřeďujícím řídící složky velkých podniků, státní správy, jsou zde soustředěny vyšší služby, bydlí zde velký podíl vysokoškoláků, atp. Z toho pak plynou vysoké mzdy (ovšem i vyšší životní náklady). V další skupině subregionů podle hodnot ekonomického agregátu z roku 2002 se nacházela další velká města Polska – Trojmiasto a Poznań, společně se západním varšavským suburbánním subregionem, a ještě subregiony těžby mědi (Legnicko-Głogowski) a zejména černého uhlí (Konurbacja górnośląska a její subregiony). Ve třetí skupině se nacházela zbylá velká města – Wrocław, Kraków, Szczecin, Łódź, subregiony suburbánního okolí velkých měst, i některé subregiony se středně velkými městy – Lubelski, Bydgosko-Toruński. Na druhé straně škály hodnot indikátoru se objevovaly subregiony severovýchodu, východu a jihovýchodu Polska a rovněž rurální subregiony vnitřní středojižní rurální periferie Polska mezi městy Poznań, Wrocław, Opole a Łódź (i když právě v tomto prostoru se vytváří komunikační jádro Polska). Oproti roku 2002 se v roce 2014 zlepšilo postavení suburbánních subregionů v okolí velkých měst, protože do těchto prostorů přišly lépe situované rodiny z nedalekých velkoměst. O něco se zlepšilo severovýchodní Polsko. V pohraničním pásu subregionů podél ukrajinské a slovenské hranice (jihovýchod) je ekonomický agregát stále nejnižší. Z kartogramu za rok 2014 rovněž vystupují nízké hodnoty ekonomického agregátu ve vnitřní periferii kolem měst Bydgoszcz a Toruń a v další takové periferii východně od města Łódź.

Obrázek 7 a 8: *Ekonomický agregát v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

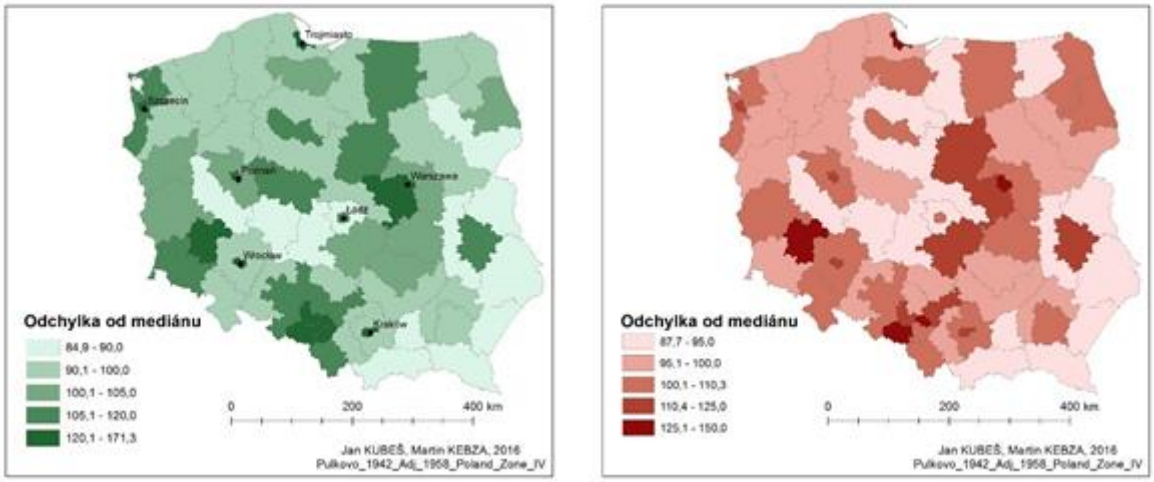

Podobně jako ekonomický agregát se zobrazovala *průměrná mzda* (Obr. 9 a 10), což je logické, vzhledem k tomu, že je do ekonomického agregátu zakomponována.

Obrázek 9 a 10: *Průměrná mzda v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

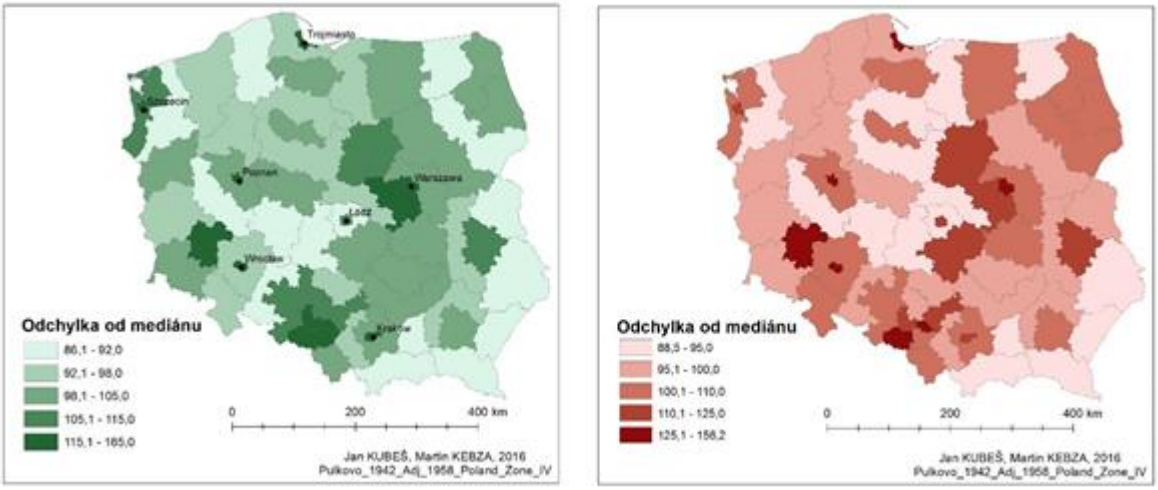

Polsko se od začátku 90. let potýkalo s vysokou *nezaměstnaností*, která byla způsobena velkým zastoupením málo konkurenceschopného agrárního sektoru, rozpadem státních zemědělských podniků v severní části Polska, rozpadem trhu v RVHP a problémy transformace socialistického průmyslu. Před vstupem Polska do Evropské unie měly nejvyšší nezaměstnanost subregiony severu Polska (důvody viz výše) a také Wałbrzyski (díky ukončení těžby málo kvalitního černého uhlí) a Radomski subregion (nezdařená transformace hospodářství) – Obr. 11. Ani na východě Polska nebyla situace dobrá, jak by se zdálo z kartogramu, protože do nezaměstnaných nebyly započítány osoby částečně pracující ve zdejším málo výkonném zemědělství. Nejnižší nezaměstnanost měla velká polská města s část jejich suburbánních okolí, také hornické subregiony v Horním Slezsku. V roce 2014 nezaměstnanost v Polsku značně poklesla, ale uvnitř dvanáctiletého období (2002–2014) bylo také dílčí období hospodářské krize s kolísáním hodnot nezaměstnanosti. Územní diferenciace nezaměstnanosti se v roce 2014 (Obr. 12) do určité míry proměnila. Své postavení si zlepšily subregiony jihozápadu Polska podél hranic s Německem a Českou republikou. Také sever Polska na tom byl v roce 2014 už poněkud lépe. Zůstaly 3 subregiony s vysokou nezaměstnanosti – Włocławski, Radomski a Przemyski.

Obrázek 11 a 12: *Míra zaměstnanosti v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

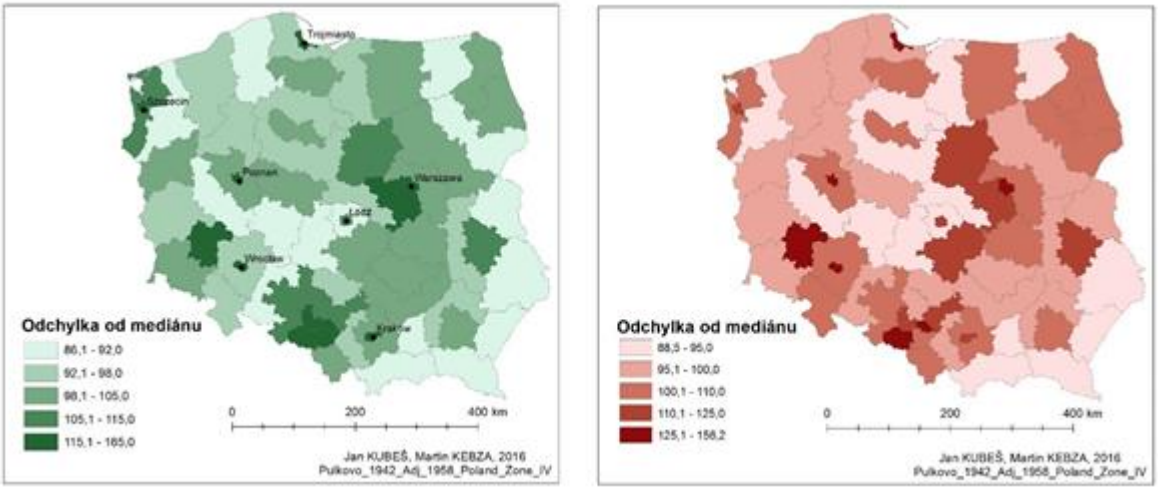

V roce 2002 byla v Polsku *bytová výstavba* poměrně slabá, ale již byla patrná rezidenční suburbanizace v subregionech ležících v okolí velkých měst (Obr. 13), především v okolí měst Warszawa (Warszawski-wschodni, Warszawski-zachodni), Trojmiasto (Gdański), Poznań (Poznanski) a Wrocław (Wrocławski). Málo bytů se stavělo v oblastech těžby černého uhlí – již zmíněný Wałbrzyski subregion a v subregionech Horního Slezska (Górny Śląsk). V minulosti zde totiž bylo vystaveno množství bytů na hornických a hutnických sídlištích a zdejší obyvatelé ani nemají potřebu stavět rodinné domy. Zvláštní situace nastala ve vojvodství se sídlem v Opole, odkud se vystěhovávali polští Němci a Slezané do Německa, takže zde byl dostatek volných bytů. V okolí velkých měst České republiky nejprve začala rezidenční suburbanizace v podobě výstavby bytů v rodinných domech lokalizovaných do sídel za městem, kam se stěhovali obyvatelé těchto měst. Až později, kolem roku 2007, zesílila developerská výstavba bytových kondominií uvnitř měst a na jejich okrajích. Tento vývoj lze pozorovat i v Polsku. V roce 2014 byly opět v popředí suburbánní subregiony kolem velkých měst (Obr. 14), ale velká výstavba byla i ve městech Warszawa nebo Wrocław. Z kartogramu rovněž vystupují subregiony se středně velkými městy (město a jeho suburbánní zázemí v jednom subregionu) – Bydgosko-Toruński, východopolský Białostocki, Lubelski (Lublin) a Rzeszowski. Je to projev určité stabilizace a rozvoje těchto východopolských subregionů. Nízká výstavba bytů zůstává v některých hornických subregionech (Górny Śląsk, Wałbrzyski s.) a ve vojvodství kolem Opole. Důvody již byly uvedeny.

Obrázek 13 a 14: *Počet vystavěných bytů na 1000 obyvatel v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu*

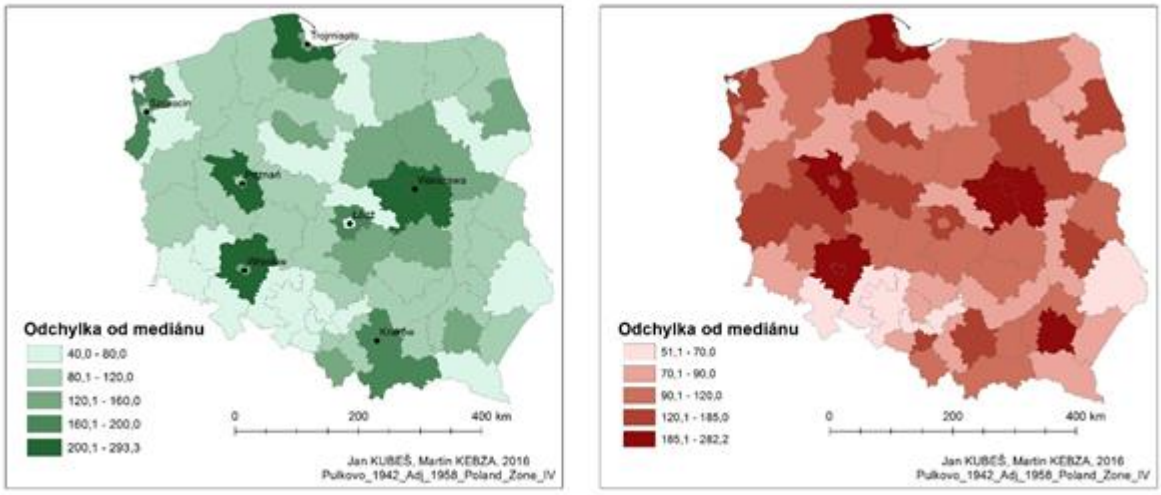

Zcela jinak vypadá kartogram zobrazující *napojení obyvatel na vodovody* v roce 2002 (Obr. 15), což je jeden ze dvou indikátorů technické infrastruktury. Jihozápadní, západní a severozápadní části Polska před rokem 1945 ovládalo Německo, které výstavbu vodovodů podporovalo, a to má dopad až do současnosti. Nízké hodnoty v suburbánním okolí hlavního města jsou překvapivé, může jít ale o statistickou chybu. V podbeskydských podhorských polských subregionech převažuje zásobování z domácích studní. Územní diferenciace podílů obyvatel s vodovodem se mezi lety 2002 až 2014 příliš nezměnila (Obr. 15 a 16). Ve východní a jihovýchodní části země je třeba tento podíl zvýšit.

Obrázek 15 a 16: *Podíl obyvatel s vodovodem v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska 2002 v podobě odchylek od mediánu*

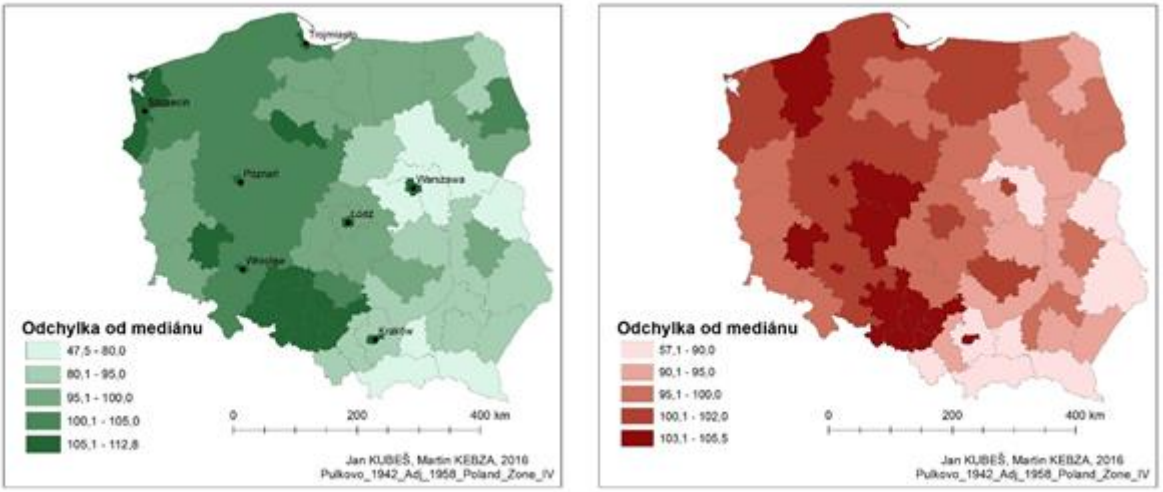

Vyšší *hustoty významnějších silničních komunikací* byly a stále jsou Dolním Slezsku (Dolny Śląsk, dříve německé území) a v Horním Slezsku (Górny Śląsk, díky velké hustotě zalidnění a průmyslových závodů), také v okolí hlavního města a v pásu mezi přístavy v Trojmiasto a jižním Polskem (Obr. 17). Nízké hodnoty vycházejí na východě Polska. Nové úseky dálnic nemohly zásadně změnit sledovanou územní diferenciaci, nicméně důsledky výstavby na ni jsou patrné zejména ve spojitosti s dálnicemi A2 a A4 táhnoucí se západovýchodním směrem, viditelná je i výstavba obchvatů v aglomeracích (Obr. 17 a 18).

Obrázek 17 a 18: *Hustota silničních komunikací v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v podobě odchylek od mediánu*

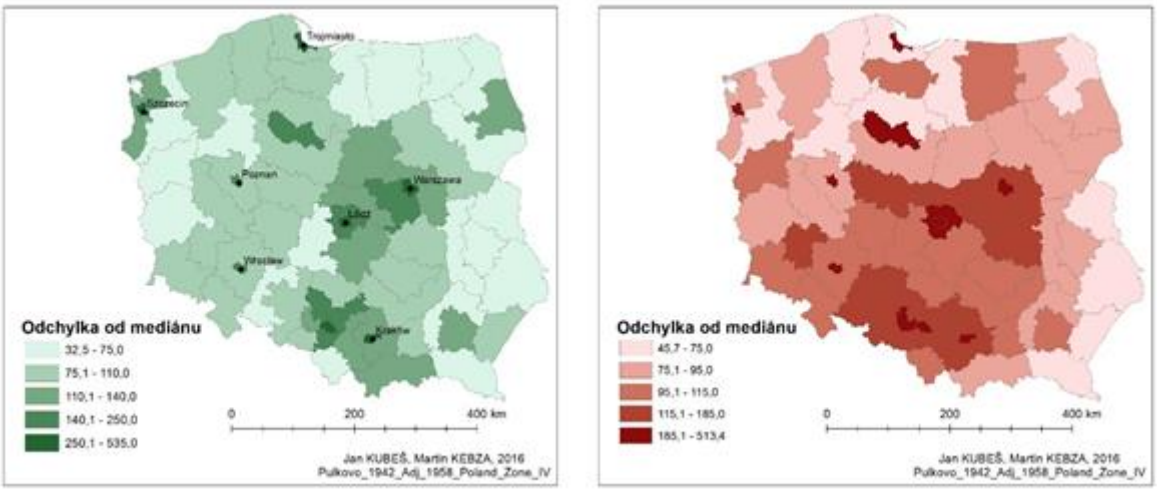

Zprůměrování hodnot směrodatných odchylek devíti indikátorů do podoby *souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje* je za rok 2002 zobrazeno v dalším kartogramu (Obr. 19). Z kartogramu vystupuje Warszawa, Trojmiasto a Kraków jako urbánní subregiony velkých měst. V další skupině jsou zbylé urbánní subregiony velkých měst – Poznań, Wrocław, Szczecin a Łódź, dva suburbánní subregiony – Warszawa-west a Poznański a subregion Katowicki. Ve třetí skupině jsou zbylé suburbánní subregiony velkých měst a také některé subregiony se středně velkými městy (Bydgosko-toruński, Białostocki, Lubelski, Rzeszowski, Tyski a Sosnowiecki). Na východě a jihovýchodě Polska, zvláště ve zde se nacházejících

venkovských subregionech, jsou hodnoty souhrnného indikátoru nejnižší. Lobatch [7] označoval ty regiony (subregiony), které byly zaostalé a příliš se nerozvíjely, jako „lagers“, a ty subregiony, které na tom byly relativně lépe, ale také se rozvíjely málo, jako „losers“ – viz Obr. 21 a následující kapitola.

Změny územní diferenciace podle hodnot souhrnného indikátoru nejsou příliš velké (srovnej Obr. 19 a 20). Jednotlivé subregiony si většinou uchovávají svoji pozici mezi subregiony Polska. Jihozápad Polska si celkově stojí nejlépe. Města Warszawa, Trojmiasto, Poznań a Wrocław, společně se suburbánními subregiony v jejich okolí, jsou z hlediska hodnot tohoto indikátoru v roce 2014 v popředí. Do druhé skupiny byla zařazena zbývající velká města (Łódź, Kraków a Szczecin), protože jejich suburbánní okolí má o stupeň horší postavení. Následují subregiony několika středně velkých měst – Bydgosko-toruński, Białostocki, Lubelski, Rzeszowski, společně s několika subregiony Horního Slezska – Tyski, Katowicky, Bielski a Sosnowiecki. Mírné zlepšení lze pozorovat u subregionů ležících východně od města Kraków.

Obrázek 19 a 20*: Hodnoty souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v podobě odchylek od mediánu*

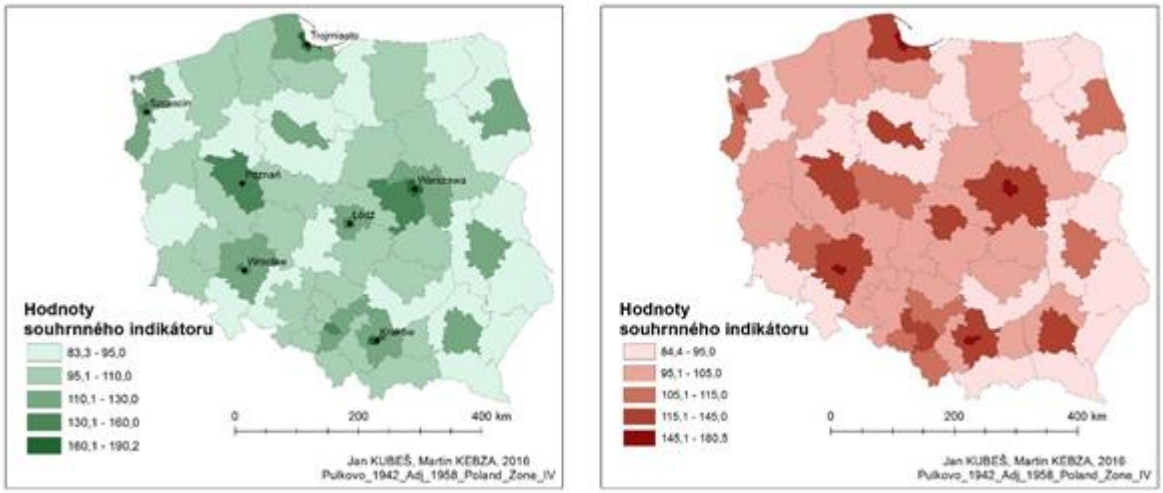

3. Klasifikace změn územní diferenciace subregionů 2002–2014

Relativně výrazně rostly subregiony jihozápadu Polska ležící nedaleko hranic s Německem a Českem (výjimkou je Zielonogórski a také Wałbrzyski subregion s úpadkem těžby a zpracování méně kvalitního uhlí), které jsou napojeny na rozvinutá území na druhé straně hranice. Růst zaznamenaly některé subregiony severovýchodní části Polska až po severovýchodní širší zázemí hlavního města (Warszawa zde působí příznivě a je zde také rozvíjené propojení na Pobaltí). Vůbec celé východní Polsko zaznamenalo mezi roky 2002 až 2014 určitý postup z velmi nízkých úrovní socio-ekonomického rozvoje. V tomto smyslu lze uvažovat o konvergenčních tendencích. To je z hlediska regionálního rozvoje a regionální politiky pozitivní.

Přístavní Trojmiasto a jeho širší zázemí se vyvíjelo o něco lépe než přístavní Szczecin a jeho širší zázemí. V subregionech východní části Horního Slezska byl růst malý díky úpadku hornictví a hutnictví a také proto, že hodnoty indikátorů zde byly v roce 2002 vysoké. Tento druhý důvod je charakteristický i pro hlavní město a jeho suburbánní okolí, kde byly extrémně vysoké hodnoty už v roce 2002. Warszawa je na tom ale stále nejlépe. Łódź značně rostl, podařilo se mu transformovat svou hospodářskou základnu. Naopak Kraków rostl málo. I když

má Radomski subregion dobrou polohu, neměl dobré hodnoty v roce 2002 a navíc měl malý rozvoj za sledované období (problémy transformace hospodářství a evropských dotací, směřující v rámci vojvodství (Mazowieckie) spíše do hlavního města). Stejně tak podtatranský Nowosądecki subregion se nerozvíjel, i když jsou zde dobré možnosti pro cestovní ruch.

Obrázek 21 zobrazuje klasifikaci stavu a změn rozvoje polských subregionů na základdě tří intervalů hodnot souhrnného indikátoru v roce 2002 a tří intervalů růstu dle hodnot průměrného vývojového bazického indexu 2002–2014. Výsledky jsou v souladu s tím, co již bylo konstatováno. Z velkých měst se na základě této klasifikace dobře vyvíjely zejména Wrocław a Łódź, ze středně velkých měst (subregiony s městy) pak např. Gliwice, Bytom, Bielsko-Biała, Lublin či Rzeszow. Ze suburbánních subregionů velkých měst měl nejpříznivější vývoj Wrocławski, Łódzki a Krakowski subregion. Subregiony ležící na dálničních vstupech z Německa a z Česka do Polska měly rovněž příznivé hodnoty, stejně tak subregiony ležící severovýchodně od hlavního města směrem k Pobaltí a Bělorusku.

Obrázek 21: *Klasifikace stavu a růstu rozvoje polských subregionů 2002–2014*

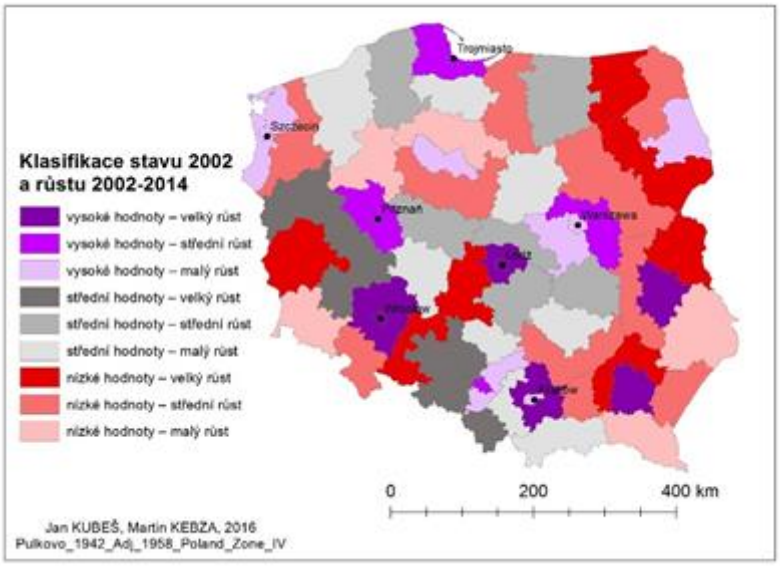

Relativně vyšší socio-ekonomický růst neměly ve sledovaném období rozvinuté urbánní subregiony (7 největších polských měst) ani suburbánní subregiony vymezené kolem nich, ale subregiony s poněkud menšími městy a subregiony relativně venkovské – bez stotisícových měst. V Obrázku 21 jsou červenými odstíny znázorněny subregiony s nízkými vstupními hodnotami souhrnného indikátoru. Celkem 7 z těchto subregionů mělo velký růst (tmavě červená) a jen 5 malý růst (světle červená). V případě subregionů s vysokými vstupními hodnotami byl analogický poměr 8 : 8. Tyto skutečnosti by svědčily o slabší konvergenci socio-ekonomického rozvoje polských subregionů. Ovšem součet hodnot odchylek od mediánů v roce 2002 (u souhrnného indikátoru i u všech dílčích indikátorů) byl oproti podobnému součtu v roce 2014 o něco nižší. To by ukazovalo na slabší divergenční tendence.

4. Faktory působící na územní socio-ekonomickou diferenciaci Polska

Komentáře k faktorům ovlivňujícím socio-ekonomický rozvoj polských subregionů vycházejí z rozboru literatury a z analýz v předchozích kapitolách. Řada autorů zmiňovaných v Úvodu článku zaznamenala větší rozvinutost západně a jihozápadně položených polských vojvodství ve srovnání s vojvodstvími ležícími na východě Polska – např. [10], [11], [3], nebo [4].

Nováček [10] to vysvětluje tak, že oblast střední Evropy, kam patří i Polsko, plnila od středověku funkci přechodové zóny mezi méně rozvinutým Východem a rozvinutějším Západem Evropy. Tato dichotomie polských regionů byla stále zřetelnější v období průmyslové revoluce, poněkud oslabila v období socialismu (po zpřetrhání mnohých vazeb Polska s Německem a dalšími západními zeměmi a za podpory vazeb na Sovětský svaz), aby se pak opět plně projevila v období po roce 1989.

S výše uvedeným také souvisí to, že po 2. světové válce se Polsko jako stát posunulo západním směrem, když přišlo o části území na východě s převahou Litevců, Bělorusů a Ukrajinců (připadly Sovětskému Svazu) a když získalo na Německu území Slezska, Pomořan a Východního Pruska. Zvláště na jihozápadě ležící Dolní a Horní Slezsko bylo za Německa rozvinuté a to se promítá až do současné doby [6], [10].

Existuje řada dílčích faktorů ovlivňujících socio-ekonomický rozvoj jednotlivých polských subregionů. Jak už bylo zmíněno, jinak na tom jsou a jinak se vyvíjely subregiony velkých měst na jedné straně a jinak spíše rurální subregiony bez stotisícových a větších měst ležící v periferní poloze. Polský sídelně-regionální systém je polycentrický. Tato polycentričnost je narušena řádově nejvýše postaveným hlavním městem Polska (Warszawa, téměř 2 milióny obyvatel) a existencí Hornoslezské konurbace (Konurbacja górnośląska, přes 2 milióny obyvatel) založené v minulosti na těžbě uhlí a hutnictví železa. Tato konurbace vytváří spojitý prostor městského a příměstského osídlení, dolů, hald, průmyslových podniků a komunikací. Subregiony příslušné do této konurbace mají oproti jiným subregionům specifický charakter a specifické chování. Byly a stále jsou v ekonomických a infrastrukturních aspektech velmi rozvinuté, v socio-demografických už méně. Současná doba hlubinné těžbě uhlí ani hutnictví nepřeje.

Systematické zpracování faktorů ovlivňujících socio-ekonomickou diferenciaci polských subregionů a vývoj této diferenciace bude uskutečněno v další studii.

Závěr

V článku je analyzován stav a vývoj územní diferenciace socio-ekonomického rozvoje Polska mezi roky 2002 až 2014 podle subregionů (NUTS 3). Byly analyzovány hodnoty 9 indikátorů socio-ekonomického rozvoje v polských subregionech a hodnoty souhrnného indikátoru rozvoje těchto subregionů. K vývojovým analýzám byl navíc použit průměrný vývojový bazický index a vývojová klasifikace rozvoje subregionů. V roce 2002 i 2014 měly nejvyšší úroveň rozvoje subregiony 7 velkých polských měst (Warszawa, s odstupem Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin a Łódź) a některé subregiony Horního Slezska. Zvláště v roce 2014 na tom byly dobře také suburbánní subregiony v okolí zmíněných velkých měst. Nejméně příznivá byla situace v rurálních subregionech východního Polska a také ve vnitřních rurálních periferiích Polska. Územní diferenciace socio-ekonomického rozvoje polských subregionů se mezi roky 2002–2004 změnila jen málo. Lze pozorovat slabé divergenční tendence, ale závisí na použité metodice analýz.

Použité zdroje:

[1] BARJAK, F. (2001): Regional disparities in transition economies: A typology for East Germany and Poland. *Post-Communist Economies,* 13(3), pp. 289-311. DOI: 10.1080/14631370120074849

[2] CHIDLOW, A., SALCIUVIENE, L., YOUNG, S. (2009): Regional determinants of inward FDI distribution in Poland. *International Business Review*, 18(2), pp. 119-133. DOI: 10.1016/j.ibusrev.2009.02.004

[3] CHURSKI, P. (2005): Problem areas in Poland in terms of the objectives of the European Union's regional policy. *European Planning Studies*, 13(1), pp. 45-72. DOI: 10.1080/0965431042000312406

[4] CHURSKI, P., BOROWCZAK, A. (2013): Spatial and temporal distribution of economic growth and stagnation areas in Poland - challenges for Polish cohesion policy after 2013. In: Kovacs, I. P., Scott, J., Gal, Z. (eds.): *Territorial Cohesion in Europe*. Pecs (Hungary): Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, pp. 424-434. [online]. [cit. 2016-01-09]. http://www.staff.amu.edu.pl/~chur/bibliografia.html.

[5] GUS (2015): *Bank Danych Lokalnych*. Główny urząd statystyczny. [online]. [cit. 2016-01-09]. http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

[6] KUBEŠ, J., KEBZA, M., NOVÁČEK, A. (2016): East-west gradient of regional differentiation in Poland. In: Jedlička, P. (ed.): *Proceedings of the international scientific conference „Hradec Economic Days 2016“*, february 2nd and 3rd, Hradec Králové: University of Hradec Králové, pp. 456-462.

[7] LOBATCH, A. I. (2004): EU membership and growing regional disparities: Polands strategy options to optimise structural transfer from the Union. In: Jenei, G., Barabashev, A., van den Berg, F. (eds.): *Instititutional Requirements and Problem Solving in the Public Administrations of the Enlarged European Union and Its Neighbours* - 12th NISPAcee Annual Conference, Vilnius, pp. 394 - 415.

[8] MODRANKA, E. (2015): Spatial dependencies in the absorption of funds from Regional Operational Programmes on NUTS 3 regional level in Poland. *Journal of Economics & Management*, 19(1), pp. 108-122.

[9] NEVIMA, J., MELECKÝ, L. (2011): Analýza beta-konvergence regionu zemí Visegrádské čtyřky prostrednictvím nelineárního regresního modelu (Analysis of beta-convergence in region of Visegrad countries through non-linear regression model). *Acta academica karviniensia*, Opava: Silesian university in Opava, School of Business Administration in Karvina, 2011(3), pp. 43-57.

[10] NOVÁČEK, A. (2014): Historical-geographical determinants of the west-east territorial disparities in the Central European countries. *Europa XXI.*, No. 26, Warsaw: Institute of Geography and Spatial Organization PAS, pp. 5-23.

[11] PETRAKOS, G. (2001): Patterns of regional inequality in transition economies. *European Planning Studies*, 9(3), pp. 359-383. DOI: 10.1080/713666485

[12] SCHERPEREELA, J. A. (2010): EU Cohesion Policy and the Europeanization of Central and East European regions. *Regional & Federal Studies*, 20(1), pp. 45-62. DOI: 10.1080/13597560903174899

[13] TVRDOŇ, M., SKOKAN, K. (2011): Regional disparities and the ways of their measurement: The case of the Visegrad Four countries. *Technological and Economic Development of Economy*, 17(3), pp. 501-518. DOI: 10.3846/20294913.2011.603485

[14] ZIENTARA, P. (2008): Polish regions in the age of a knowledge-based economy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), pp. 60-85. DOI: 10.1111/j.1468-2427.2008.00776.x.

REINTEGRACE ÚZEMÍ VOJENSKÉHO ÚJEZDU BRDY POD CIVILNÍ SPRÁVU A PROBLÉM ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI NA TOMTO ÚZEMÍ: PŘÍPADOVÁ STUDIE

RE-INTEGRATION OF THE MILITARY TRAINING AREA "BRDY" INTO CIVILIAN ADMINISTRATION AND ISSUE OF PROVIDING SECURITY IN THIS AREA: A CASE STUDY

Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., Ing. Šárka Prudká

Ústav regionálních a bezpečnostních věd, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice
Studentská 84, 532 10 Pardubice
e-mail: bohuslav.pernica@upce.cz, st29084@student.upce.cz

Klíčová slova:
vojenský újezd, Brdy, vojenský výcvikový prostor, ozbrojené síly, vnitřní bezpečnost

Keywords:
military district, Brdy, military training area, armed forces, public safety

Abstrakt:
K 1. 1. 2016 zanikl jeden z pěti vojenských újezdů, které od konce Studené války sloužily v České republice k výcviku ozbrojených sil. Šlo o vojenský újezd Brdy. Jeho území bylo zpět integrováno pod civilní správu. Území původně spravované jen Ministerstvem obrany, které bylo odpovědné cestou újezdního úřadu, Vojenské policie, Armády ČR (vojenské hasičské jednotky) a státního podniku Vojenské lesy a statky České republiky za zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti zdraví, života osob a majetku nacházejících se na tomto území, bylo rozděleno mezi dva kraje a připojeno ke katastrům 27 obcí. Na části území vznikla chráněná krajinná oblast. V důsledku této fragmentace vzrostla komplexnost prostředí pro zajišťování veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na tomto území.

Abstract:
By the end of 2015, the number of military training areas used for training of the Czech Armed Forces was reduced from five to four. The administration area of military district Brdy was re-integrated into civilian administration of two regions and one nature preservation. Besides, the original administrative territory was assigned to 27 municipalities. From such a point of view, the security environment has gotten more complex because public order and internal safety in the territory used to be provided by Ministry of Defence and its executive body, e.g., Military police, Czech Armed Forces (a military fire protection unit), and more actors participate in. This rise of complexity was caused by an excessive fragmentation of original territory.

Úvod

Se vzestupem moderních armád v 18. století není spojen jen vzestup národního státu, jež si vyžádal vznik pravidelných armád podřízených vládní autoritě, ale je s ním spojen významný technický pokrok, přechod k fenoménu masové armády a zavedení všeobecné branné

povinnosti. [5] S tím se také objevuje potřeba systematické přípravy vojenských profesionálů, tj. důstojníků, [4] a samotného vojska. Objevuje se tak poptávka po prostorech, kde lze v terénu provádět polní výcvik. Neboť: *„Účelem výcviku je příprava k válce."* [8] a válka má vůči území destruktivní charakter, mělo by se proto jednat o takové prostory, kde polní výcvik nebude příčinou hospodářského úpadku území, na kterém se koná. Takovým územím se staly stálé vojenské (výcvikové) tábory: *„Novodobý výcvik je nemyslitelný bez výcvikových táborů, bez nich bychom měli armádu i třeba technicky vybavenou, která by však v poli musela selhati, poněvadž by nebyla připravena na to, jak použíti všech prostředků na bojišti. Byla by podobna jezdci, který se vyučil jízdě na dřevěném koni, nebo řidiči, který se naučil řízení rychlostí a obsluze stroje na modelu a oba by byli vysláni s tímto výcvikem do závodů na živém koni nebo na závodním automobilu."* [17] Později, po roce 1950, to pak byly vojenské výcvikové prostory uvnitř vojenských újezdů. [2]

Počet i rozloha těchto územních útvarů mimo režim civilní správy a samosprávy se na území České republiky od počátku 20. století zvyšovaly. Dělo se tak v důsledku geopolitického významu území Československa jak před 2. světovou válkou, tak pak po jejím skončení a rozdělením světa na dva protikladné bloky. Od roku 1990 naopak v důsledku geopolitických změn počet a rozloha území využívaných vojensky klesá. Poslední změnou bylo zrušení jednoho z pěti vojenských újezdů k 1. 1. 2016 a zmenšení rozlohy zbylých čtyř v tzv. optimalizaci předjímané Bílou knihou o obraně z roku 2011 [1, s. 129]. Z pohledu vznikání a zanikání vojenských újezdů na území dnešní České republiky jde o jedinečný proces, který se opakuje v průměru jednou za 30-40 let. Z pohledu sociální geografie lze proto také mluvit o strategické transformaci území. [9]. Cílem tohoto článku je proto pojednat o reintegraci území vojenského újezdy Brdy zpět pod civilní správu z pohledu zajištění bezpečnosti zdraví, života a majetku na tomto území, a to v podobě případové studie. Zacílením na aspekt bezpečnosti území bychom také chtěli doplnit informace obsažené ve studii Strategická transformace vojenské újezdu Brdy. [9]

1. Pojem a funkce vojenského újezdu

Pojem vojenský újezd byl v Československu poprvé definován zákonem č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, kterým bylo vládě umožněno část státního území spravovaného obcemi na principu místní samosprávy podřídit státu, bylo-li to nutné pro potřeby obrany státu. Občané nacházející se na vymezeném území ztráceli nárok na právo trvalého pobytu v obcích a osadách, které spadly do území vojenského újezdu, a byli omezeni i na jiných občanských a hospodářských právech. Soukromý majetek nacházející se na území újezdu měl být za náhradu vyvlastněn. Správou vojenského újezdu byl pověřen újezdní úřad, v jehož čele stál újezdní správce jmenovaných místně příslušným krajským národním výborem po dohodě s ministerstvem obrany z řad vyšších důstojníků (major, podplukovník, plukovník). Tomu ministerstvo obrany přidělovalo potřebný počet zaměstnanců ke správě újezdu. Újezdní úřad ve svém správním obvodu plnil úkoly jako místní národní výbor.

Tato koncepce ve svém důsledku nevedla, a ani nemohla vést, k rozvoji spravovaného území, jak si lze dobře uvědomit z tabulky 1, kde je na příkladu pěti vojenských újezdů zachovaných v provozu po roce 1990, uveden vývoj osídlení území pod vojenskou správou. I když definice obyvatele a obydlí v letech 1930 až 2011 v jednotlivých censech variovala, je patrné, že na poklesu osídlení vojenských újezdů Hradiště, Boletice a Libavá mezi roky 1930 a 1950 se podílel nejvíce odsun německy mluvícího obyvatelstva předjímaný mírovými dohodami se

Spojenci, neboť tato území spadala do území Němci označovanými jako Sudetenbogen. [16] Po roce 1950 byl další pokles v počtu obyvatel a obydlí způsobem již vojenskou správou území.

Tabulka 1: *Počet obyvatel a domů na území vojenských újezdů v České republice podle sčítání lidu, domů a bytů v letech 1930-2011*

	Hradiště		**Boletice**		**Libavá**		**Brdy**		**Březina**	
	obyv.	domy	obyv.	domy	obyv.	domy	obyv.	domy	obyv.	domy
1930	14 416	2 740	6 493	1 077	12 008	2 221	1 449	309	26	4
1950	**3 601**	**2 250**	**877**	**187**	**5 063**	**1 161**	**772**	**272**	**-**	**-**
1961	601	130	329	70	930	197	179	36	44	10
1970	914	132	271	55	958	175	101	27	33	7
1980	648	102	226	39	895	162	187	49	13	4
1991	616	115	235	67	912	229	51	19	9	5
2001	600	110	292	50	1 257	233	44	16	7	5
2011	527	109	298	57	1 012	201	27	16	3	5

Zdroj: [3]

Koncepci přijatou v zákoně č. 169/1949 Sb., *o vojenských újezdech* a týkající se způsobu vojenské správy území víceméně zachovávaly také zákony přijaté v České republice a na Slovensku po rozdělení České a Slovenské Federativní republiky. Na Slovensku se jednalo o zákon č. 281/1997 Z. z., *o vojenských obvodoch a zákon, ktorým sa mení zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 222/1996 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*, který vojenský újezd definoval jako: *„…územný celok a správny celok slúžiaci na zabezpečenie úloh obrany a bezpečnosti štátu.“* jehož území, lze využít: *„…aj na organizovanie branno-športových podujatí, športových podujatí alebo kultúrnych podujatí.“* přičemž toto území je třeba využívat tak, aby: *„nedošlo k obmedzeniu plnenia úloh pri zabezpečovaní obrany a bezpečnosti štátu.“* V České republice o zákon č. 222/1999 Sb., *o zajišťování obrany České republiky*. Ten vojenský újezd definuje v § 30 jako: *„…vymezená část území státu určená k zajišťování obrany státu a k výcviku ozbrojených sil. Újezd tvoří územní správní jednotku.“* Oba zákony však na rozdíl zákona č. 169/1949 Sb., *o vojenských újezdech*, nepočítají s tím, že by správcem měla být osoba s právnickým vzděláním. Jako újezdní správci tak většinou působili a dnes působí vyšší důstojníci technického vzdělání, zpravidla absolventi vojenských vysokých škol. Jak lze odvodit z obrázku 1, v roce 1990 se na území Československa nacházelo 14 vojenských výcvikových prostorů, z nichž čtyři (11, 12, 13 a 14) byly určeny ke zrušení.

Obrázek 1: *Rozmístění vojenských výcvikových prostorů v Československu v roce 1990*

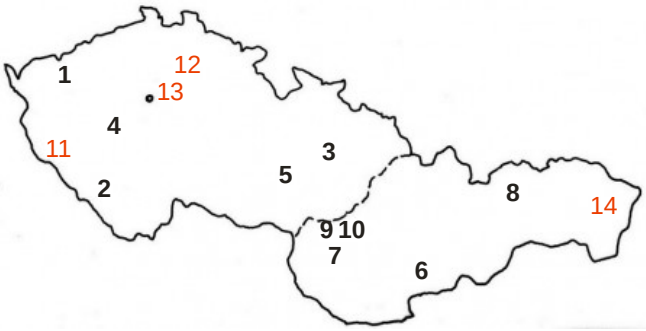

Zdroj: [14]

Z tabulky 2, blíže specifikující příslušnost vojenských výcvikových prostorů (označených na obrázku 1 čísly) k vojenským újezdům, lze dovodit, že se pod vojenskou správou se nacházelo

266 012 ha československého státního území, tj. 2,08 % z 127 876 km² tvořících rozlohu Československa. Na Českou republiku přitom připadaly 2/3 tohoto území, přitom část tohoto území nebyla využívána k výcviku československých vojáků, ale vojáků patřících do Střední skupiny vojsk Sovětské armády, kteří zde byly velením Varšavské smlouvy umístěni 21. 8. 1968. [10] Dodatečnou *smlouvou mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky* bylo sovětským vojákům umožněno společně s Československou lidovou armádou využívat existující vojenské výcvikové prostory, střelnice a cvičiště. K dispozici měly zejména vojenské výcvikové prostory Ralsko, Mladá a Libavá, tj. 1/3 výcvikových prostorů v České republice. Na Slovensku se jednalo o Lešť a Záhorie. [11] Zájem o území tehdejší Československé socialistické republiky vyplýval z tehdejší sovětské operační doktríny a plánování velení Varšavské smlouvy, [15] jejíž součástí socialistické Československo bylo.

Tabulka 2: *Základní údaje o vojenských výcvikových prostorech Československé armády v roce 1990*

č.	**voj. výcvikový prostor (újezd)**	**rozměr** [km]	**rozloha [ha]**	**z toho pozemky**			
				lesní	zem.	jiné	výcvik.
1	Hradiště (Hradiště)	21 x 22	33 157	12 860	2 000	570	17 727
2	Boletice (Boletice)	14 x 22	21 970	12 021	2 677	367	6 905
3	Libavá (Libavá)	15 x 23	32 786	18 181	2 089	1 283	11 233
4	Jince (Brdy)	11 x 23	26 038	22 525	596	808	2 109
5	Dědice (Březina)	6 x 12	15 698	13 282	242	325	1 849
Česká republika		**-**	**129 649**	**78 869**	**7 604**	**3 353**	**39 823**
6	Lešť (Lešť)	11 x 17	14 591	5 173	1 406	250	7 762
7	Turecký Vrch (Záhorie)	4 x 6	2 012	1 454	35	277	246
8	Kežmarok (Javorina)	20 x 21	31 640	23 445	417	270	7 508
9	Kuchyňa (Záhorie)	6 x 14	12 650	11 000	300	306	1 044
10	Záhorie (Záhorie)	6 x 19	13 933	11 899	350	417	1 270
Slovenská republika		**-**	**74 826**	**52 973**	**2 503**	**1 520**	**17 830**
11	Dobrá Voda (Dobrá Voda)	12 x 14	17 142	12 902	602	80	3 558
12	Mimoň (Ralsko)	20 x 20	24 942	18 212	838	370	5 522
13	Mladá (Mladá)	3 x 9	5 253	2 895	949	337	1 072
14	Kamenica n. Cirochou (Valaškovce)	7 x 17	14 200	12 745	55	-	1 400
určené k uvolnění		**-**	**61 537**	**46 754**	**2 444**	**787**	**11 552**
CELKEM		**[ha]**	**266 012**	**175 594**	**12 556**	**5 657**	**72 205**
		[%]	100,0	66,0	5,0	2,0	27,0

Zdroj: [12]

To, že území dnešní České republiky bylo dvakrát více zatíženo rozlohou vojenských újezdů, než tomu bylo v případě Slovenska, bylo dáno operačními plány Varšavské smlouvy. Ty také určovaly rozdílný stupeň militarizace obou republik, [8] který vyjádřen poměrem vojáků nacházejícím se na území České a Slovenské socialistické republiky v hodnotě 2 ku 1 jen náhodou kopíroval demografické poměry federálního Československa. Bylo to způsobeno právě operačním plánováním, kde na území České republiky se nacházela vojska prvního a druhého sledu Československé lidové armády a Střední skupiny vojsk Sovětské armády. [14] Území Slovenska pak sloužilo zejména potřebám hlubokého týlu, tj. dislokaci vojenského školství, týlových kapacit a vojenského průmyslu.

Po rozpuštění Varšavské smlouvy, odchodu sovětských vojsk a redukci velikosti Československé armády, která v operačních plánech velení Varšavské smlouvy vytvářela

vlastní armádní front [15, s. 50] a zvětšovala svou velikost z 200 na 750 tisíc vojáků, se stala většina vojenských újezdů sloužících v případě války ke koncentraci vojska před jeho operačním rozvinutím nadbytečnými a počítalo se proto s jejich uvolněním, tj. s reintegrací zpět pod civilní správu (místní samosprávu). Že k tomu později nedošlo, např. v případě slovenského vojenského újezdu Valaškovce, bylo dáno změnou geopolitického postavení obou bývalých federálních republik po rozpadu federace v roce 1992. Jak lze dovodit z obrázku 2, umístění vojenských újezdů se řídilo potřebami operačního plánování. A ještě v létě 1992 předpokládali vojenští plánovači, že teoreticky existuje 7 operačních směrů, z kterých by bylo možné Českou republiku napadnout. [13] Mezi hypotetickými agresory nebyla jen Spolková republika Německo, ale také neutrální Rakousko a dřívější spojenec ve zbrani Polsko a bratrské Slovensko. Potřebě zastavit případného útočícího protivníka, a nebo přerušit jeho postup do vnitrozemí, odpovídalo i rozmístění vojenských újezdů.

Obrázek 2: *Úvaha vojenských stratégů o obraně České republiky z roku 1992*

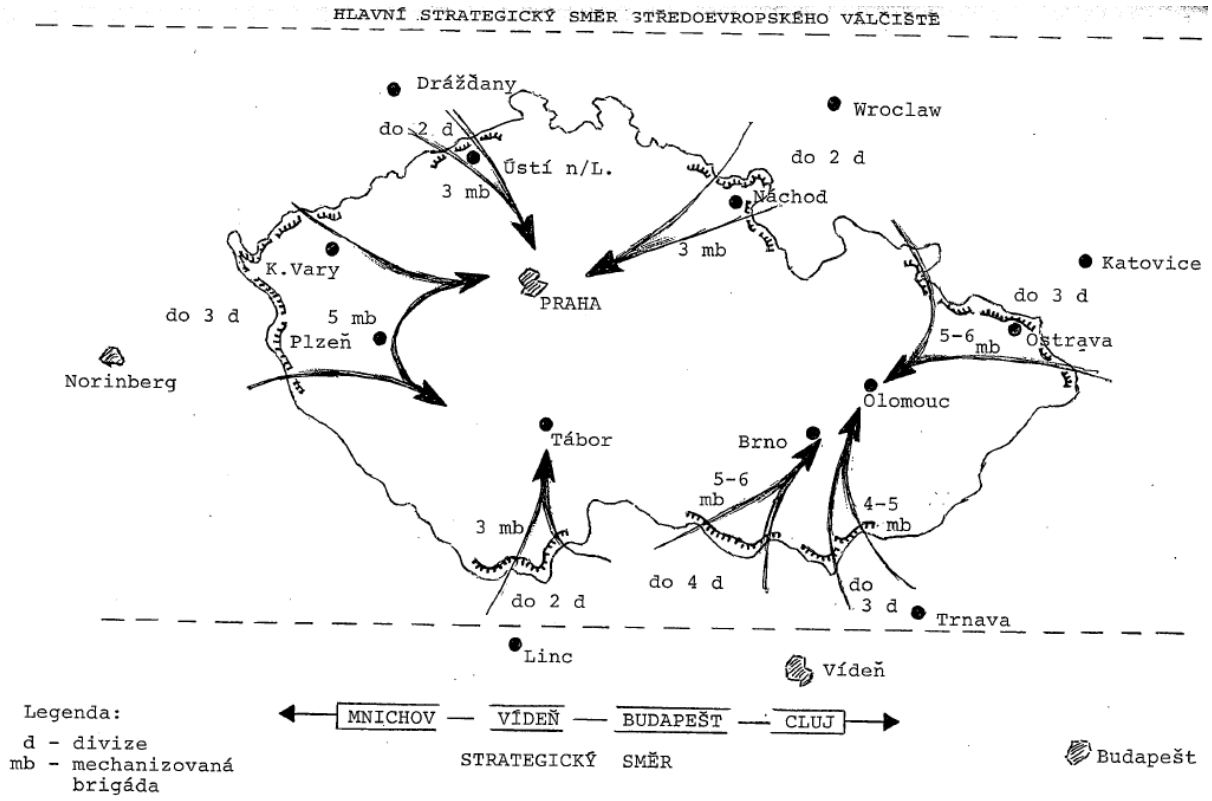

Zdroj: [11]

Nicméně v důsledku proměňující se geopolitické pozice České republiky mající podobu její integrace do Severoatlantické aliance a EU a dalšímu rozšiřování těchto uskupení na východ dnes žádný takový operační směr neexistuje. Tento vývoj přispěl nejenom k postupné redukci velikosti ozbrojených sil a opuštění mírového výkonu branné povinnosti, ale také přispěl k tomu, že z hlediska hlavní funkce vojenského újezdu se původní počet i rozloha vojenských újezdů staly nepřiměřenými potřebám obrany státního území a přípravě ozbrojených sil k jeho obraně. Měřeno počtem hektarů rozlohy vojenského újezdu připadajících na jednoho vojáka v činné službě došlo od roku 1993 k pětinásobné redukci potřeb prostoru pro vojenský výcvik na území vojenských újezdů. V roce 1993 připadalo na jednoho vojáka 1,1 ha, v roce 2011 to už bylo 5,6 ha. [1, s. 129] Přesto v širších operačních plánech byla po roce 1999 vojenským újezdům zachována role Host Nation Support, což se nejzřetelněji ukázalo po roce 2014 v souvislosti s ukrajinskou krizí, kdy se přes území České republiky cvičně pohybovaly konvoje

spojeneckých vojsk a posádky v těsné blízkosti vojenských újezdů poskytovaly vojákům na pochodu podobné zázemí, jako kdysi tzv. pevnostní města.

Ačkoliv vojenský újezd není územním celkem, je doposud považován za správní jednotku odpovídající v určitých funkcích obci, za jehož správu odpovídá ministerstvo obrany a na jehož území zpravidla trvale uzavřeném pro veřejnost se zřizuje vojenský výcvikový prostor. Ten lze definovat jako množinu výcvikových zařízení, jako jsou letecké, dělostřelecké, tankové, pěší a jiné střelnice, taktická polní cvičiště, tankodromy, ženijní metodická cvičiště, výcvikové polygony apod. určené k individuálnímu výcviku vojáka nebo osádek vozidel a kolektivními výcviku jednotek (družstva, četa, rota) a vojenských útvarů. [8] Tato zařízení jsou českou armádou definována jako učebně-výcviková základna. Umožnit bezpečný vojenský výcviku v podobě simulace bojové činnosti jednotlivce, jednotek, útvarů, služeb a zbraní a vyšších organizačních celků je hlavní funkcí vojenských újezdů.

Vzhledem k tomu, že území vojenského újezdu je součástí krajiny a vzniklo z osídleného území a nacházela se tak na jeho území sídla (bývalé obce a osady), lze toto území využívat také jinak. Vojenské újezdy tak mají vedle základní, vojenské, funkce i další funkce, jak ukazuje tabulka 3.

Tabulka 3: *Funkce vojenského újezdu*

p.č.	typ	druh funkce	funkce
1	základní	vojenské	místo soustředění vojsk (operační úloha výcvikových prostorů)
2			místo pro polní výcvik vojsk (vyvedení vojsk)
3	ostatní	hospodářské	lesní hospodářství
4			zemědělské hospodářství
5			rybářství a myslivost
6		ochranné	ochrana rostlinných a živočišných druhů
7			ochrana vodních zdrojů
8			ochrana krajiny a sídel
9		sociální	rekreační (sběr lesních plodů, myslivost, rybolov)
10			bezpečnostní
11			sídelní prostor

Zdroj: vlastní zpracování

Jedná se o hospodářské, ochranné a sociální funkce. Existence ostatních funkcí vojenských újezdů vyplývá z funkcí krajiny a funkcí sídel, byť v případě vojenského újezdu nelze z legislativního hlediska hovořit o územním celku (obci) v duchu Ústavy ČR. Jak vyplývá z tabulky 2, 2 % rozlohy území československých vojenských újezdů bylo tvořeno sídelními a s nimi souvisejícími prostory, např. silnicemi, železničními vlečkami a letištními plochami, a 71 % plochy tvořily lesní a zemědělské pozemky. K tomu je třeba také připočíst vodní plochy rybníků a malých vodních toků využitelné pro chov ryb.

Pro hospodářské využití tohoto přírodního bohatství využívalo ministerstvo obrany státního podniku Vojenské lesy a statky, který se po rozdělení československé federace rozdělil na Vojenské lesy a statky ČR, s.p. a Vojenské lesy a majetky SR, s.p. Významná část území vojenských újezdů však postupně od roku 1990 byla zařazena do programu ochrany přírody. Vlastnictví vojenského újezdu a udržení soběstačnosti (autarkie) v oblasti zajištění prostoru pro bezpečný vojenský výcvik tak pro Ministerstvo obrany znamená nejenom potřebu zvládnout agendu analogickou agendě ministerstva zemědělství, ale také agendu podobnou ministerstvu životního prostředí.

Pro potřeby zajištění úkolů obcí (dříve národních výborů), tj. funkce sídla, jako je např. organizace voleb, dostupnost školských zařízení, dopravní dostupnost, požární ochrana, veřejný pořádek, dostupnost zdravotnických a jiných služeb, byl určen újezdní úřad. Tyto úkoly byly přitom mnohdy zajišťovány jako součást zabezpečení hlavní funkce vojenského újezdu, tedy podmínek výcviku. Např. se jednalo o dostupnost základní zdravotní péče v místě výcviku, která byla potřebná pro záchranu života při neštěstí během výcviku, dopravní obslužnost území potřebnou pro provoz výcvikových zařízení, zásobování potravinami a dostupnost stravovacích služeb potřebnou pro logistiku vyvedených vojsk, požární ochranu potřebnou pro případ požáru při výcviku s dělostřeleckou, leteckou a pěchotní municí apod. [19]

Specifickou sociální funkcí vojenského újezdu je funkce rekreační a bezpečnostní. Tato funkce je podmíněna omezením základních funkcí vojenského výcvikového prostoru a dočasným zpřístupněním některých částí újezdu. V tomto případě je nutné zajišťovat bezpečnost života a zdraví návštěvníků území vojenského újezdu a naopak je potřebné zajišťovat bezpečnost majetku určeného k hospodářským a ochranným funkcím vojenského újezdu, případně sídelních prostorů. Za bezpečnostní funkci vojenských újezdů odpovídá Ministerstvo obrany ČR cestou újezdního úřadu, Vojenské policie, Armády ČR a zřizované vojenské hasičské jednotky a zaměstnanců Vojenských lesů a statků ČR, s.p. v kategorii úředních osob, tj. lesní a rybářskou stráží.

2. Vojenský újezd Brdy a otázka zajištění veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na jeho území

V roce 2011 schválila vláda České republiky usnesením č. 369 z 16. května dokument nazvaný Bílá kniha o obraně. [1] Jednalo se o koncepční dokument reagující na rozpočtové škrty přijaté v důsledku světové finanční krize. Na s. 129 zpracovatelé z řad bezpečnostní komunity uváděli, že: *„Do roku 2015 proto bude snížen počet vojenských újezdů a jejich rozloha tak, aby odpovídaly reálným potřebám ozbrojených sil ČR.“* Po další analýze se tímto újezdem stal vojenský újezd Brdy. Zároveň s jeho zrušením z. č. 15/2015 Sb., *o zrušení vojenského újezdu Brdy, o stanovení hranic vojenských újezdů, o změně hranic krajů a o změně souvisejících zákonů (zákon o hranicích vojenských újezdů)* došlo k redukci rozlohy zbývajících vojenských újezdů tak, aby z tohoto území byla vyčleněna obývaná sídla a bylo možné vyřešit dřívější restituční nároky. V důsledku účinnosti tohoto zákona k 1. 1. 2016 došlo k poklesu rozlohy státního území pod správou Ministerstva obrany ČR na 82 333 ha, tj. na 1 % rozlohy České republiky.

Obrázek 3: *Vojenský újezd Brdy*

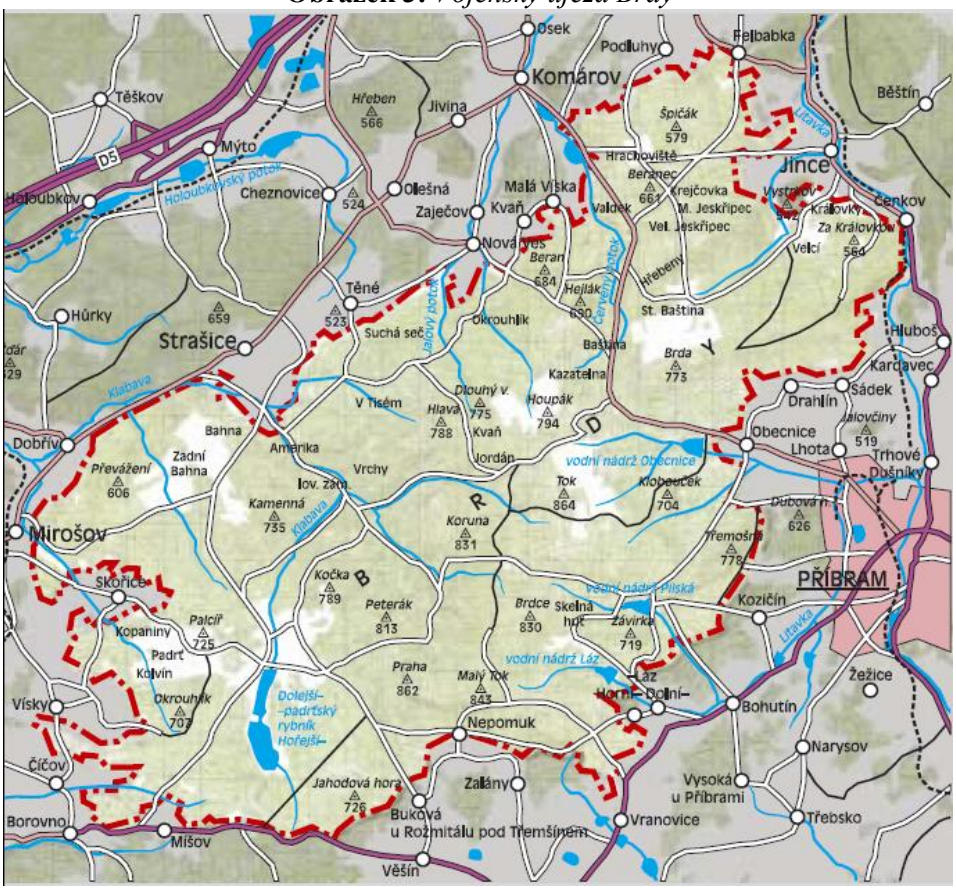

Zdroj: [20]

V případě vojenského újezdu Brdy byl zrušen třetí největší vojenský újezd v České republice tvořený 22 164 ha lesních ploch, 187 ha zemědělské půdy, 183 ha vodních ploch, 258 ha ostatních ploch, kde pro výcvik bylo využíváno 3 023 ha. [19] Zároveň se jednalo o historicky druhý nejstarší vojenský výcvikový prostor, který byl zřízen na území České republiky původně pro potřeby dělostřelecké střelnice. Jak uvádí Roman Kovář [19], jeho vznik byl sice ulehčen tehdejší pozemkovou reformou, ale proces vzniku (později i jeho zániku) byl provázen odporem civilního obyvatelstva. Dokonce v roce 1920 byl předložen návrh, aby území Brd se stalo přírodním parkem. Mezi odpůrce vzniku Dělostřelecké střelnice v Brdech se dokonce zařadil Viktor Dyk svou statí *Po zájezdu na Brdy*. Podle Kováře [19] o složitosti tehdejší situace vypovídá i zápis z obecní kroniky Jinců: „*Po celý rok jednáno o návrhu MNO na zřízení vojenské střelnice v Brdech. Skoro celá česká veřejnost protestovala proti uskutečnění projektu v obavě, že krásy kraje podbrdského budou zničeny a tím ráz středních Čech trvale změněn.*“ Nakonec se ovšem političtí představitelé Jinců s výstavbou smířili a od roku 1926 se snažili situace využít, když požadovali, aby se vojsko ubytovávalo v katastru obce Jince. Do boje o zřízení vojenského tábora se rovněž zapojovaly různé spolky tehdejší doby, o čemž podává svědectví *Posudek obchodní a živnostenské komory v Plzni o projektu střelnice v Brdech* z roku 1925: *„Brdy jsou chudým nehostinným krajem bez komunikací a v místech, kde má býti střelnice, bez osídlení. Je to kraj, v nějž vlíti trvalejší hosp. a kult. život nepodařilo se ani odvážnému podnikateli Strousbergovi. …Turisti, procházející lesy, narazí nebo naráželi občas na kouřící milíře, na pily a na zaniklé výrobny chemické. O kolejích dráhy Strousbergovy vědí již jen domácí lidé. …Pokusy zvelebiti drobnoželezářský průmysl technicky a obchodně neměly* výsledku. Turistický ruch živoří pro nedostatek komunikací a osídlení a projekty nových komunikací nemají pro chudobu kraje finanční base. Lid volá po každé příležitosti, jež mu umožní získat suchou skývu chleba.“ [19]

V případě rušení újezdu se rovněž nejednalo o krátký a jednoduchý proces. Jak si lze uvědomit z tabulky 4, trval pět let a některé věci nejsou, s ohledem na povahu problému soužití armády a civilní společnosti jako externality, dořešeny zcela ani dnes.

Tabulka 4: *Proces rušení vojenského újezdu Brdy v zrcadle činnosti vlád ČR v letech 2011-2016*

datum	dokument (program jednání vlády nebo usnesení vlády)
16. 5. 2011	Bílá kniha o obraně (usnesení vlády ČR č. 369)
4. 1. 2012	o optimalizaci vojenských újezdů (usnesení vlády ČR č. 10)
5. 12. 2012	o plnění úkolů k optimalizaci vojenských újezdů (usnesení vlády ČR č. 907)
19. 7. 2013	Informace k návrhu zákona o zrušení vojenského újezdu Brdy a o změně hranic vojenských újezdů (Program mimořádné schůze vlády České republiky s Asociací krajů České republiky)
13. 10. 2013	Informace k návrhu zákona o zrušení vojenského újezdu Brdy a o změně hranic vojenských újezdů
20. 11. 2013	Návrh zákona o zrušení vojenského újezdu… (usnesení vlády ČR č. 865)
12. 10. 2015	o nařízení vlády o Chráněné krajinné oblasti Brdy (usnesení vlády ČR č. 800)
14. 12. 2015	o schválení seznamů věcí, které budou předmětem přechodu vlastnického práva podle zákona č. 15/2015 Sb.,… (usnesení vlády ČR č. 1038)
1. 1. 2016	vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Brdy, reintegrace území bývalého újezdu pod správu obcí a krajů

Zdroj: vlastní zpracování podle archívu usnesení vlády ČR

Podstatnou komplikací procesu optimalizace rozlohy vojenských újezdů byla nízká stabilita vládnutí, kdy zejména zástupci krajů a místních samospráv ztráceli své politické partnery. Během procesu rušení vojenského újezdu Brdy se vystřídaly tři vlády a tři ministři obrany. Vzhledem k tomu, že šlo o proces, jehož účastníky nebyla pouze vláda, ministerstva a ministerští úředníci, ale také dotčené obce, Středočeský a Plzeňský kraj a musel se jej účastnit i zákonodárná sbor, pak je třeba vidět, že během tohoto období došlo rovněž k několika volbám, které do určité míry změnily aktéry celého procesu. Jednalo se o volby: do zastupitelstev krajů (2012), Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (2013) a zastupitelstev obcí (2014). Aktérem se stala dokonce i Asociace krajů České republiky (zahrnující i jiné než dotčené kraje), otázka zrušení újezdu a reintegrace jeho území (viz obrázek 3) pod civilní správu představovala vedle politikaření i rozsáhlou politickou agendu zasahující všechny hierarchické úrovně státní správy a samosprávy. [9] Vedle toho se jednalo také o agendu vyžadující horizontální koordinaci činnosti státních úřadů na úrovni ministerstev a jím podřízených úřadů. To si lze uvědomit z příkladu takové agendy uvedené tabulce 5.

Tabulka 5: *Agenda reintegrace vojenského újezdu Brdy pod civilní správu na úrovni ministerstev*

ministerstvo	agenda
obrany	pyrotechnická očista, zaměření katastrů, převod území
vnitra	plošné pokrytí území jednotkami požární ochrany
	redefinování území obcí v okolí rušeného újezdu
	otázky pokrytí prostoru pořádkovými hlídkami Policie ČR
financí	změna v pravidlech pro rozpočtové určení daní
životního prostředí	zřízení Chráněné krajinné oblasti Brdy; agenda Natura 2000
zemědělství	lesní a zemědělský fond, ochrana vod
pro místní rozvoj	revitalizační programy pro stabilizaci území

Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek 4: *Rozdělení území vojenského újezdu Brdy ke katastrům okolních obcí*

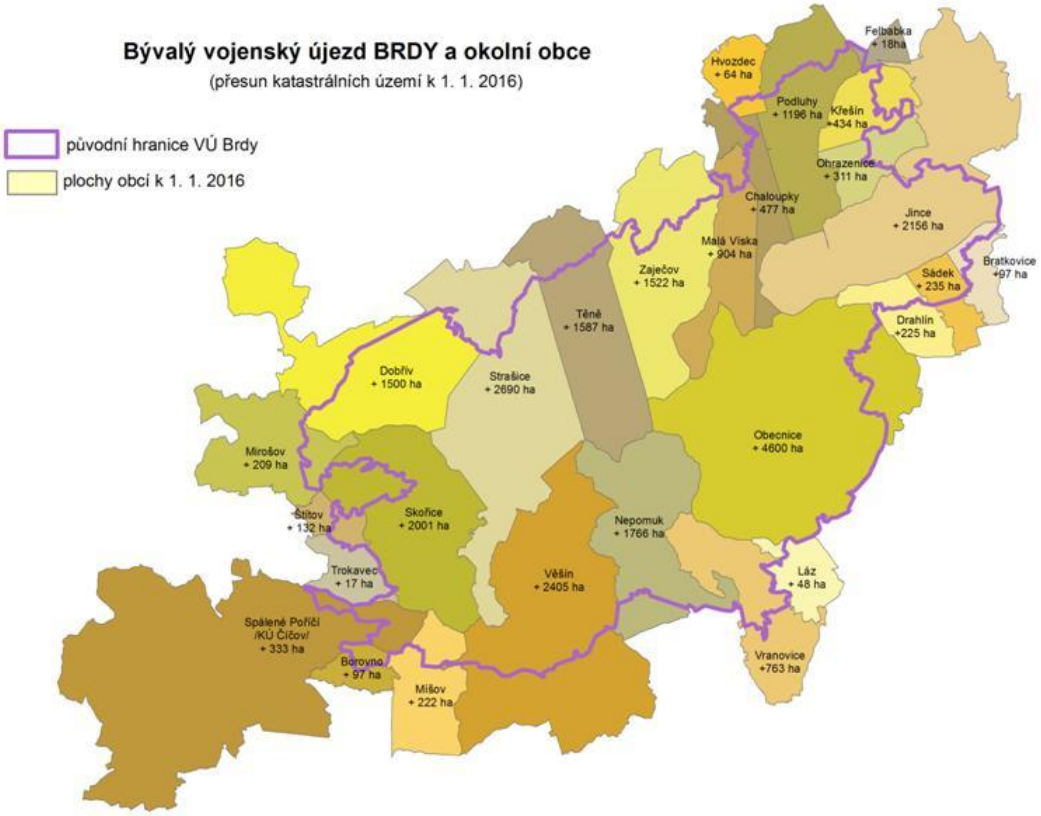

Zdroj: [20]

Zrušením vojenského újezdu Brdy ovšem nedošlo k zásadní změně majetkových poměrů. Lesní a zemědělské pozemky sice získaly zrušením újezdu na ceně, neboť padla podstatná bariéry pro rozvoj území, ale pozemky zůstaly ve vlastnictví státu, a tudíž, pokud nebudou např. vydány k církevním restitucím, bude na nich dál hospodařit státní podnik Vojenské lesy a statky ČR, divize Hořovice. Podobě hospodaří tento podnik i na území zrušených vojenských újezdů Ralsko a Mladá cestou divize Mimoň. [22] Došlo však k reintegraci jednotně spravovaného území děleného do pěti katastrálních území pod správu více než 30 subjektů: 2 kraje, 27 obcí a správy Chráněné krajinné oblasti Brdy coby oddělení Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Územně samosprávné celky zařadily nové území do svého územního plánování. Dělení území mezi obce zachycuje obrázek 4, tabulka 6 pak zachycuje územní bilanci dělení území původního vojenského újezdu Brdy.

Tabulka 6: *Zajištění bezpečnosti života, zdraví a majetku na území zrušeného vojenského újezdu Brdy*

kraj	okres	obec	rozloha k 31. 12. 2015 [ha]	rozloha k 1. 1. 2016 [ha]
Středočeský	**Příbram**	**VÚ Brdy**	**26 009**	**-**
Středočeský	Beroun	Felbabka	152	170
		Hvozdec	382	446
		Chaloupky	180	657
		Malá Víska	115	1 019
		Podluhy	478	1 674
		Zaječov	703	2 225
	Příbram	Bratkovice	300	396
		Drahlín	364	589
		Jince	1 506	3 662
		Křešín	191	625
		Láz	467	515
		Obecnice	545	5 145
		Ohrazenice	245	556
		Sádek	186	421
		Nepomuk	247	2 013
		Věšín	1 706	4 111
		Vranovice	624	1 387
Plzeňský	Plzeň-jih	Borovno	230	326
		Míšov	766	988
		Spálené Poříčí	5 450	5 782
	Rokycany	Dobřív	1 212	2 712
		Mirošov	1 154	1 363
		Skořice	374	2 375
		Strašice	793	3 483
		Štítov	130	262
		Těně	491	2 078
		Trokavec	423	440

Zdroj: [20]

Za tabulkou 6 je třeba také vidět tu skutečnost, že převod území z vojenské pod civilní správu přináší dodatečnou zátěž pro integrovaný záchranný systém, zejména pro požární ochranu zajišťovanou jednotkami požární ochrany v původních okolních obcích. Ministerstvo obrany z původní vojenské hasičské jednotky Jince, tvořící požární stanici pro území vojenského újezdu Brdy, ponechalo jen jedno požární družstvo pro potřeby zajištění výcviku 13. dělostřeleckého pluku Jince.

Určitým paradoxem dělení území vojenského újezdu Brdy je, že i toto území se nakonec může stát předmětem územního rozvoje, ačkoliv logika obranného plánovaní obsažená v zákoně č. 222/1999 Sb., *o zajišťování obrany České republiky* je ve vztahu k potenciálním prostorům pro zřízení vojenských výcvikových prostorů přesně opačná. Je tedy otázkou, zda by do budoucna, při zhoršení bezpečnostní situace, mohlo dojít k rekonverzi [18] původního území vojenského újezdu Brdy. To zejména s ohledem na nárůst složitosti vztahů spojených s územní správou bývalého území vojenského újezdu Brdy. Jeho reintegrací pod civilní správu totiž podstatně narostla komplexnost vztahů spojených nejenom s územní správou, ale také se zajištěním vnitřního pořádku a bezpečnosti na tomto území, jak to demonstruje tabulka 7 srovnávající stav před a po zrušení vojenského újezdu. Pokud např. Ministerstvo obrany nějak dál počítá s možností zpětné konverze území na výcvikový prostor, bude pro něj díky nové

komplexitě komplikované si udržet dokonalý přehled o aktérech činných na tomto území a jejich záměrech.

Tabulka 7: *Zajištění bezpečnosti života, zdraví a majetku na území zrušeného vojenského újezdu Brdy*

oblast	odpovědnost do 31. 12. 2015	odpovědnost od 1. 1. 2016	odpovědnost podle předpisů
veřejný pořádek a vnitřní bezpečnost	Vojenská policie, dozorčí služba, vojenská hlídka, ochranná směna	Policie ČR, obecní policie (Strašice), obecní úřad	z. č. 300/2013 Sb., zákl-1 (nově z. č. 273/2008 Sb., z. č. 553/1991 Sb.)
požární ochrana	vojenská hasičská jednotka Jince (JPO IV)	požární stanice Hasičského záchranného sboru ČR (4 JPO I), jednotky požární ochrany sboru dobrovolných hasičů obcí (6 JPO III, 12 JPO V)	z. č. 219/1999 Sb. (nově z. č. 133/1985 Sb.)
ochrana přírody	lesní stráž Vojenských lesu a statků ČR, s.p.	stráž ochrany přírody a krajiny, lesní stráž	z. č. 289/1995 Sb. (nově z. č. 114/1999 Sb.)
ochrana majetku v rybnících a vodních tocích a v lesním revíru		lesní stráž, myslivecká stráž, rybářská stráž	z. č. 289/1995 Sb. (nově z. č. 449/2001 Sb., z. č. 99/2004 Sb.)

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky 7 je patrné, že v důsledku reintegrace území bývalého vojenského újezdu Brdy a organizační a územní fragmentace správy celého území neroste (narostl) počet aktérů operujících v oblasti zajištění bezpečnosti života, zdraví osob a majetku nacházejících se na tomto území. V tomto kontextu se nakonec paradoxem může stát situace, kdy díky případnému prohlášení částí původního území za myslivecké honitby se území může stát méně bezpečné, než v době svého vojenského využívání. To totiž mělo jasný řád, pokud šlo o jednotlivé skupiny osob pohybující se na území újezdu za účelem naplnění jednotlivých funkcí vojenského újezdu. Realizace vojenských funkcí na určitém místě újezdu vylučovala na tomto místě realizaci funkcí ostatních. Takováto koordinace na reintegrovaném území je krajně obtížná.

Závěr

Od počátku 20. století rostl na území České republiky počet vojenských výcvikových táborů, resp. vojenských výcvikových prostorů umístěných později do vojenských újezdů, které jako právní institut byly definovány v roce 1949. Od roku 1990 jejich počet a celková rozloha naopak klesá. K poslední redukci těchto kvazi územních celků došlo k 1. 1. 2016, kdy byl zrušen vojenský újezd Brdy a jeho území bylo reintegrováno pod civilní správy dvou vyšších územních samosprávných celků (Plzeňský kraj, Středočeský kraj), 27 obcí a Agentury ochrany přírody a krajiny zřizované Ministerstvem životního prostředí ČR. Tato změna vyvolaná rozhodnutím vlády ČR z roku 2011 paradoxně asi nezvýší individuální bezpečnost na reintegrovaném území, ačkoliv vzroste počet subjektů pečujících v souladu s ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění pozdějších předpisů o bezpečnost zdraví a života osob území.

Použité zdroje:

[1] *Bílá kniha o obraně*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2011. 168 s., ISBN 978-80-7278-564-3

[2] BÍLEK, J. *Západní výspa socialismu. Organizační výstavba a dislokace vojsk*. In. BÍLEK, J, LÁNÍK, J. a ŠACH, J. Historie Československé armády. 6. díl, Československá armáda v prvním poválečném desetiletí (květen 1945-květen 1955). Praha: AVIS, 2006. ISBN 80-7278-377-7, s. 120-139.

[3] *Historický lexikon obcí České republiky - 1869 – 2011* [online] 2013 [cit. 2016-5-30] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015

[4] HUNTINGTON, SP. *The Rise of Military Profession in the Western Society*. In. HUNTINGTON, SP. The Soldier and The State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1957. ISBN 0-674-81736-2, pp. 19-58.

[5] KAPRAS, J. *Z dějin vojenského zřízení*. In. KAPRAS, J. (ed.) Armáda a národ. Praha: Národní rada československá, 1938. s. 57-86.

[6] KOFRON, Jan. Military Power and Its Global Distribution after the End of the Cold War. *Geografie*, 2011, Vol. 116, No 3, pp 256-275.

[7] KOLÁŘ, R. *Vojenský výcvikový prostor Jince: data a fakta. Stručné pojednání zpracované u příležitosti oslavy 70. výročí prvního výstřelu na dělostřelecké střelnici v Brdech.* [nepublikovaný rukopis] Jince: [Kolář, R.], 2000. 27 s.

[8] LETOV, J. *Základy organizace československé armády*. In. KAPRAS, J. (ed.) Armáda a národ. Praha: Národní rada československá, 1938. s. 185-249.

[9] MATUŠKOVÁ, Alena. Strategická transformace vojenského újezdu Brdy. *Regionální rozvoj mezi teorií a praxí*. 2015, roč. 4, č. 4, s. 128-144.

[10] MINAŘÍK, Pavel, ŠRÁMEK, Pavel: *Plánované početní stavy čs. armády v míru a ve válce* [online] 2001 [cit. 2016-05-25] Dostupné z http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/cisla/1.htm

[11] POVOLNÝ, D. *VII/2 ČSLA a „dočasný pobyt" sovětských vojsk (srpen-prosinec 1968*) In. POVOLNÝ, D. Vojenské řešení Pražského jara 1968. II. Československá lidová armáda v srpnu 1968. Praha: Vojenský historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7278-525-4, s. 128-140.

[12] příloha č. 2 [Základní údaje o VVP Čs. armády] k č.j. 0577/20 – 1990 *Zpráva o výsledku operativních šetření ve vybraných oblastech činnosti federálního ministerstva obrany*. Praha: Federální ministerstvo kontroly, 1990. 1 s.

[13] příloha č. 6 [Organizace výstavby české armády] k č.j. 020423 z 10. 12. 1992 *Návrh Koncepce obrany ČR – 2. verze*, Praha: Federální ministerstvo obrany – Úsek pro strategické řízení, 1992. 34 s.

[14] *Ročenka FMO.* Praha: Správa pro styk s veřejností FMO, 1991. 32 s.

[15] SADYKIEWICZ, M. *Soviet-Warsaw Pact Western Theater of Military Operations. Organization and Missions.* St. Monica: RAND, 1987. pp 192.

[16] SCHEUCH, M. *Atlas zur Zeitgeschichte. Europa im 20. Jahrhundert*. Augsburg: Bechtermünz Verlag, 2000. ISBN 3-8289-0403-3. 189 S.

[17] STRAKA, K. *Klíčová podmínka obrany státu: Délka vojenské služby a výše ročního kontingentu branců z let 1934 a 1935*. In. STRAKA, K. Historie Československé armády. 3. díl. Československá armády, pilíř obrany státu z let 1932-1939. Praha: AVIS, 2007, ISBN 978-80-7278-376-2. s. 40-45.

[18] ŠILHÁNKOVÁ, V. aj *Rekonverze vojenských brownfilds*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 146 s., ISBN 80-7278-345-9

[19] ŠVARCOVÁ, J. (ed.) *Vojenské újezdy Armády České republiky*. Praha: AVIS, 2006. 146 s., ISBN 80-7278-345-9

[20] ŠVARCOVÁ, J. (ed.) *Vojenský újezd Brdy*. Praha: AVIS, 2006. 112 s., ISBN 80-7278-316-5

[21] *Územní změny a změny hranic Středočeského kraje k* 1. 1. 2016 [online] 2001 [cit. 2016-05-25] Dostupné z https://www.czso.cz/documents/11240/41788289/uzemni_zmeny_2016.pdf/6113ac5f-9fc9-427b-9495-a5eaccd5ed4b?version=1.3

[22] *Vojenské lesy a statky ČR, s.p. – Výroční zpráva 2015.* Praha: Vojenské lesy a statky ČR, 2016.

Poděkování

Příspěvek byl zpracován s podporou IGA Univerzity Pardubice v souvislosti s řešením projektu č. SGS_2016_023 „Ekonomický a sociální rozvoj v soukromém a veřejném sektoru“.

FINANCING AND FINANCIAL MANAGEMENT IN A COMPANY. SOME ASPECTS

Dr. Bożena Sowa[1]

School of Law and Administration in Przemyśl
Department of Management and Economy
ul. Cegielniana 14, 35-310 Rzeszów, Poland
e-mail: bozenas@wspia.eu

Dr. Małgorzata Wilczyńska[2]

The Bronislaw Markiewicz State Higher School
of Technology and Economics in Jarosław
ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław, Poland
e-mail: wilgos@poczta.onet.pl

Keywords:
business, finance, management, strategy, capital, sources of funding.

Abstract:
On today's competitive market, financing of companies must contend with challenges that arise on it. Furthermore, a competition between companies is intensifying, and customers' requirements as to the quality of the goods and services are constantly increasing. It is important, therefore, that the company should reach financing sources and targets, in spite of the encountered difficulties.

The financial strategy of the activity is associated with the process of selecting the most important financial decisions that determine the future development of the company's financial relationship with the environment.

The purpose of this article is to present selected aspects of financing and financial management of a company operating on the competitive market.

Particular attention has been paid to financing with equity capital (and the risk involved), because the sources of equity financing provide the company with a continued development and benefits for the owners.

JEL Classification: D 24.

1. Introduction

It is not possible to determine unambiguously financing of a company; for this notion different reference planes can be taken, i.e. the company's capital structure in a relation between equity capital and outside funds, legal guarantees, or collaterals granted to lenders, the very notion of capital, the period of engagement and transformations associated with it. In a narrower concept,

---

[1] Dr Bożena Sowa, School of Law and Administration in Przemyśl, Department of Management and Economy, ul. Cegielniana 14, 35-310 Rzeszów, Poland, e-mail: bozenas@wspia.eu.

[2] Dr Małgorzata Wilczyńska, The Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Jarosław, ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław, Polen, e-mail: wilgos@poczta.onet.pl .

financing is limited to raising capital, i.e. taking-in all kinds of ventures aimed at acquisition of long- and short-term capital.

Financing in a broader concept, in addition to the aspect of collection also includes management of the resources designed to maintain financial balance and liquidity.

Financing can also be seen through the prism of passive funding in order to finance own business, and active funding involving placement of capital in another business entity.

Nowadays, financing of a company with internal capital is not only gaining monies, but at the same time, it is raising capital in all forms of property and funds. The development of the society has led to the situation that people use better and more reliable access to knowledge that helps in running business.

On today's competitive market, financing of companies must contend with challenges that arise on it. Furthermore, a competition between companies is intensifying, and customers' requirements as to the quality of the goods and services are constantly increasing. It is important, therefore, that the company should reach financing sources and targets, in spite of the encountered difficulties.

Financing covers a wide range of ventures that cause supply of funds to the company for its daily operations as well as its long-term development.

The purpose of this article is to present selected aspects of financing and financial management of a company operating on the competitive market.

Particular attention has been paid to financing with equity capital (and the risk involved), because the sources of equity financing provide the company with a continued development and benefits for the owners.

2. Concept and essence of financing processes

Financing of a company covers two important areas of decision taking; the first one of them concerns the structure of capital, i.e. the selection of proposals between the size of the equity and the amount of outside funds invested in the business. The second one of these areas is closely associated with the selection of instruments of obtaining each of the resources in the framework of the adopted capital structure. In this regard, the company takes decisions regarding financial instruments and their maturity and currency (Gorczyńska, Wieczorek-Kosmala, Znaniecka, 2008, p.11).

Financing - is a set of methods and means of payment settlements used in the implementation course of an economic nature project. At the company level, the funding sources can be divided into two categories: self-financing, which results from certain financial opportunities created by the company itself, thanks to achieved profits, depreciation charges, or reserves (Ślusarczyk, 2008, p. 23-30).

The next category is financing from outside, which includes contributions in kind of temporary or definitive character, brought to the company by legal and natural persons from outside the company (Bernard & Colli, 1994/1995).

In the developed market economy, financial decisions in a company are treated as a combination of skills and knowledge of the money management. For the past dozens of years, it has been difficult to point to a different area than financial activities, which has gone through an equally rapid development. At the same time, a large increase has been noted in the importance of the company management process, perceived overall. The saying that money attracts brains is extremely accurate, and the modern development of finances shows that this interest is manifested not only in the pursuit for gaining or multiplication of available resources. The interest is manifested primarily in creation of more and more sophisticated methods, tools, as well as concepts of achieving this goal. The result is a situation in which the financial matter permeates many other, often seemingly very distant, areas of business management (Strużycki, 2004, p. 331).

In the process of the company management, finances play an essential role; there are not any decisions that should not be judged by their impact on the financial results of the business. With financial measurements, one can explore both positive and negative effects of economic decisions. The financial evaluation of the decisions taken in the company is based, *inter alia*, on the cash flows. First, money and its movement is the foundation of the corporate finances; they explain monetary phenomena as well as their effects (Dudycz, 2005, p.18).

The company management may be orientated to create maximum benefits for its owners, which is called the management of the company value. The value management is a management philosophy that applies analytical tools and processes for concentration of the organization's individual objects, or is focused around creating specific values for its shareholders. The financial management is dependant on economic decisions of the business owners as well as managers, whose job is to multiply the value of the company (Sowa, 2015, p.103-114).

The financial management in the company is associated primarily with a large uncertainty, but also with a risk in addition to large opportunities for the company. Moreover, very important to reduce the risk is quick and reliable information relating to the capital market and feelings of the company managers. The decisions taken in the field of financial management are located in the company's organizational structure at the level of the financial director or the vice president. It should also be noted that the company's management need to know the essence of financial processes to be able to take rational, strategic, as well as current financial decisions (Krajewski, 2006, p.7).

In each company, one can distinguish characteristic financial problems. The first of these problems relates to the method of financing the assets that are needed to operate; the second problem is a place to invest, while the last financial problem is the policy of profit retention. Against this background, we can talk about financial decisions that are based essentially on the functioning of the entire company, and they refer to the size and structure of its assets and the period of their use, the size and structure of the capitals, the costs of financing methods and the amount of the dividend in relation to the retained earnings (Krajewski, 2006, p.7).

The financial management of the company is related to the interaction between the financial market, i.e. the market, which corresponds to and affects the relationship between the own and outside sources in the financing of business assets, and economic operations of the business that relate to its property.

In the company, the following types of funds occur: the first is the fund provided by the financial markets from own and external investors, and intended to finance the business. The second type relates to funds, own and external, appropriated - according to the decision of managers – to financing of the economic activity, in particular, of fixed and current assets involved in the production process of the company. It should be emphasized that the financial management of the company is dependent on its own and external investors since their capital creates its future value.

There are two basic groups of investors; investors with a legal personality, i.e. financial institutions and other business organizations with the task of providing the company with free funds. The second group of investors is investors who are individuals who have free capital ready to be invested in the business itself, in other investment joint ventures (domestic or foreign), or on stock exchanges.

We can also look at inventors from the viewpoint of their capital involvement in terms of the ownership. Attention is given to the fact whether the funds that support the business and financial operations make them owners of or shareholders in the business, or form a group of lenders (Krajewski, 2006, p.8-9).

These investor groups take over part of the funds generated in the company, which because of the business can take the form of the capital return, including interest on the loan.

The process of financial management in the company leads in particular to formulation, in the longer term, of a strategy of the company as well as tactics, which ensures its execution. A projection of financial states is to multiply the existing values and to ensure the formation of a new value in a long term (Krajewski, 2006, pp. 8-9).

3. Business financing types

The property of each company has its source, so it is defined financially. In the balance sheet, the value of the property is shown as assets (which are the financial resources, controlled by a unit, of the reliably fixed value, originating as a result of past events, and which in future will have an impact on economic benefits of the entity); on the other hand, the sources and methods of financing are recorded as liabilities. The structure of the liabilities somehow reflects the ways to raise funds necessary to conduct current operations as well as to develop the company.

It should be emphasized that in the dynamic approach, capital resources are to contribute to economic growth, and the economic growth should lead to multiplication of the capital (Grzywacz, 2008, p.11). The management is in fact a form of multiplication of the capital (Borowiecki, Czaja, Jaki, 1997, p 21).

Financing of a company can be considered from different points of view. Basing on the fact whether the company capital has been supplied or developed by the company itself, external financing and internal financing are distinguished (Wypych, 2007, p 85).

It is important to distinguish between the company equity and outside funds because each of the two forms of the capital is related to different responsibilities, rights, and risk (Łuczka, 2001, p.38). The external financing - as the name suggests - is the capital that comes from

outside the company; at the time of its creation the whole capital is external capital, including funds mobilized by the company owners (foundation capital), as well as resources made available in the form of loans and bank credits. The external capital penetrates into the company through the capital market and the money market, through the credit and commodity takeover as well as by means of the so-called specific forms of financing (Wypych, 2007, p. 85).

External financing can be divided into own external and alien external. Raising capital from own - external sources occurs in various forms, depending on the legal form of the company. This capital flows to the company, *inter alia*, in the form of shares, contributions, or payment of a registration fee.

An important feature for external own financing is the obtained cash capital or capital in kind, which remains available to the company for an indefinite period. The consequence of indefinite involvement of the capital, in the future, will be reflected in ownership relations. It follows that the right to participate in the profit distribution, or an obligation to participate in coverage of the company losses. In addition, the capital from own external sources is the guarantee base for creditors, whereas alien financing includes many different forms of capital supply in the company. An inflow of the new capital takes place through the financial market (and its segments) through the commodity market or through special funding.

The primary feature of the alien external funding is that the capital is available to companies for a specified period or is to be reimbursed within the agreed period. In this case, the relations between the creditor and the debtor are created. A significant and important feature of this funding is also that the borrowed capital must pay interest. The outside funds may be partly lost because of the business losses, when its coverage with equity proves insufficient (Szczepanski, Szyszko, 2007, pp. 64-65).

The second type of financing is internal financing, otherwise known as self-financing. Internal financing occurs once the company undertakes operations using the earned surplus of revenue over the costs incurred. Subsequently, it is thus able to develop. Self-financing may also be possible by transforming the ownership structure, e.g. sale of redundant assets, through a more efficient management, and a more effective management of the factors of production.Self-financing is also possible via payable transfer of the business assets to be used by a third party (Wypych, 2007, p 86).Internal financing is based mainly on raising funds through the proprietary transformation and the accumulation of capital.

The individual methods of financing have different implications for financing of current operations and development of the company. The proprietary transformation can directly affect the evolution of liquidity and – consequently – financing of operations as well as (indirectly) financing of development activities (Olak, 2011, p. 83-90).

Internal supplying with funds is mainly a result of the revenue realizing from the sale of products or services. Although these funds come from outside the company, they cannot be classified as external financing. Here, there is a replacement of tangible assets into monies, which is characteristic of the circular motion of the funds within the company. An important source of internal financing as well as a specific property transformation is funds due to redemption and depreciation of fixed assets.

Also relevant is the mechanism used to calculate depreciation. The company can obtain cash through the sale of these assets, which do not affect its production capacity and overall proper

functioning. Similar effects on the financing process may have actions taken in the business that lead to the duration reduction of a circular motion of the resources. They should lead to the possibly fastest recovery of funds that have been invested in raw materials, semi-finished products, materials, and finished goods (Szczepanski, Szyszko, 2007, p 65).

It should be taken into account that these transformations only improve the structure of the assets, but they do not affect its growth. As previously mentioned, the main objective is to recover funds that could be used to purchase other assets or improve liquidity. If the sale generates a profit and it is not entirely taken over by the owners and the budget, the profit is a growth factor for the company's capital and for its assets. This means at the same time that the retained profit is the source of internal financing. Such a source can also be long-term reserves, for example a pension fund, created in the company. The contributions that are calculated for the pension fund bring a double benefit to the company. Firstly, the contributions are treated as deductible costs of revenue expenses, and they affect the reduction of the taxation base.

Secondly, the calculated contributions remain available to the company for a period of the employee's employment. The resources, which are accumulated in this fund, are also commitments of the company towards the employee. Therefore, interest is accrued on this fund, but as costs of the company. Since the interest is not paid on a regular basis, the company can treat it as an additional source of funding until the payment of the pensions is made (Szczepanski, Szyszko, 2007, 65).

Internal financing has its final expression in the earnings retained in the enterprise. It gives rise to creation of a variety of funds that are both mandatory and prescriptive, determined by the company's articles of association. Both characteristic features of the fund are an extension of own capital base, whose core part is the initial capital.

The next primary criterion for classification is the time how long the financial resources are made available to the company. One can list two ways of financing; the first one of them is the long-term financing, while the second one is the short-term financing. The long-term financing concerns monies that the business entity engages permanently or for a long term. It is generally accepted that it is a fund whose payback period is longer than one year. As part of this financing, it is often possible to distinguish additionally the medium-term financing. It is funding with the capital payback period that does not exceed five years.

Funds raised within the long-term financing, therefore, include the capital contributed by the owners and liabilities that are in the form of credits or loans with a relatively long period of repayment, and are commonly referred to as constant capital. These resources provide a stable basis for financing of the company activities and decide substantially whether the company can maintain the long-term liquidity.

On the other hand, the second financing, called short-term, is associated with the provision of funds for the company for the period shorter than one year. These are short-term liabilities also including resources currently earned by the company itself.

Within these short-term liabilities one can distinguish credits and short-term loans alongside instalment repayment of bank credits and long-term loans that are due in a given year, as well as current liabilities, representing the obligation to make payments to suppliers, the budget or employees and other entities with preferential payment. Liabilities in the form of loans as well as credits are referred to as short-term capital. In contrast, current liabilities are not included in

the capital, because the use of them does not require incurring costs in the form of interest, but only if they are regulated in a timely manner (Wypych, 2007, p 86). Short-term financing conditions the maintenance of current liquidity. The capital structure in accordance with the degree of temporal availability is reflected in terms of individual components of the liabilities in the balance sheet.

The last element, particularly important from the point of view of financial management of a company, is a classification system that includes the separation of own financing and alien financing. The basis of this classification is both a source of capital and consequently, the resulting legal position of the capital donor. Equity is the capital, which includes the funds placed at the disposal of the business by its owners. The entity, which brings the capital becomes the co-owner or the owner of the company and influences the decisions taken by it.

The importance of equity is twofold (Wypych, 2007, p 87):

a) it has the operating function, which is used to finance the company activities;

b) it guarantees the claims of creditors and has a warranty function.

The equity should not be withdrawn even at the time of liquidation of the company, which does not mean that during the operation of the entity its owner cannot be changed.

The outside funds are understood as the amount of funds that are made available to the company for a limited period by its creditors. This capital should be returned in a fixed time. In the company, it plays only an operating function; it constitutes an increase in funding sources and thus it allows extending the size of the operations.

The owner of outside funds, invested in the form of loans or credits, is also entitled to compensation in the form of interest, and in obvious situations, it may also get the power to control and decision taking in the company.

Current liabilities of the company are also sources of funding. Until the moment of their due payments, the company does not incur any costs that are associated with the provision of these resources therefore they do not count as the capital. If the company is insolvent or liquidated, creditors are in a privileged position in relation to the entities that bring the entity; their claims are in fact regulated in the first place.

There are close links between the presented classification systems, and one can even say that these systems overlap. They represent a different point of view on the same problem, which is financing of the company. All of the three classification systems play an important role in the financial management of the company and are reflected in the records and financial reporting.

It can be concluded that the most important is the division of financing according to the source of capital, which implies separation of equity and outside funds. The premise for this division is to distinguish engagement of additional funds in the business - by participating in the process of investing; the equity capital represents the direct engagement and here the compensation for the provision of the capital is profit that is the reward for risk and innovation; on the other hand, the outside funds represents the intermediate engagement, i.e. compensation for the participation in the economic process in this case is the interest.

Separation of own financing from alien financing also emphasizes the aspect of the company ownership, which is particularly important in the market economy that is based on private ownership (Wypych, 2007, p 88).

4. Strategy of company financing

Each company that operates on the market should have a consciously formulated financing strategy. The existing difference in the method of defining the strategy, presented in the Polish and foreign literature, is the result of an evolutionary process of the build-up of opinions and concepts that are associated with the development of strategic thinking in the operation of today's businesses. With a large variety of interpretation approaches to define a strategy, one can organize it around recurring thematic threads, which are (Tokarski, 2006, p.36-37):

- *the objectives thread*, i.e. strategic is any conduct based on the formulation of objectives,
- *the planning thread*, i.e. strategic is any conduct based on planning of resource engagement with a fixed term; it results from the thread that there is no strategy without a plan,
- *the environment thread*, i.e. strategic is each decision, whose primary aim is to improve, in the long term, the competitiveness of the company in relation to the competitive environment,
- *the change thread*, i.e. strategic is any decision that entails major structural changes in the management of the company (organization, types of activity, its objectives).

In the summary, we can conclude that the strategy is the process of determining long-term goals and objectives of the organization in various fields of its activity. The strategy allows to solve the most important problems of the company and to pursue the planned objectives. There are many various definitions of the strategy; this is due to the changing operating conditions of companies, their set goals, and ways to achieve them. If a company wants to get a success in the future it must build a strategy according to the old and new rules of the game, which requires, above all, an innovative approach and a reconciliation of many contradictions (Obłój, 2002, p.20).

In this framework, one can distinguish a number of functional strategies that relate to specific areas of the company activity. Among these strategies it is the financial strategy that is quoted, which is the one whose subject matter is the commonly understood finances of the company, and their formation.

The financing strategy is the selection of sources of financing, which is its essential element. It is a partial strategy of the financial strategy, which means that it is its detailing. The above strategy is to adopt a specific structure of assets financing sources, in a way that creates the basis to achieve the strategic goal of the company.

In the economic literature, the financing strategy is defined as processes and phenomena associated with acquisition and allocation of the capital and realization of the company intended objective. This concept can also be presented in narrower or wider terms. In the narrower terms, it means raising capital and its allocation in order to accomplish a specific purpose, whereas in the broader terms, it is a long-term program of actions, which is associated with acquisition and capital investment in the assets elements from the point of view of the company objectives.

In practice, the adopted goals may be different depending on the legal status, the financial standing, the market position as well as many other factors that affect the functioning of the

company, and especially the factors of the macro environment and the competitive environment.

Thus, the financing strategy should take into account the financial and tangible processes taking place in the company. The financing strategy includes the financing strategy of fixed assets and working assets, as well as the strategy of acquiring equity and outside funds (Tokarski, 2006, pp.41-42):

The financing strategy of the activity is linked to the process of selecting the most important financial decisions that determine the future development of the company's financial relationship with the environment. It is a reflection of its development capacity and is an integrating element of all the activity areas of each business (Skowronek-Mielczarek, 2002, p.60).

In the company financing, one should switch to openness and communication. Today, the company has to cope with challenges that appear on the market. What matters is that the company arrives at sources and targets, despite the difficulties it encounters. In the quest to maximize efficiency, businesses are to comply with this trend, to meet relevant standards, to apply newly emerging techniques and solutions and to increase productivity because such demands are presented to us by the market today. So today's enterprise, as well as the enterprise in the future, is facing a big challenge.

In the company, the financial planning is needed because the decisions that relate to current operations as well as its future should be linked. The financial planning in a company is a process that involves seeking opportunities of the investment directions, as well as financing sources for the business operation.

The next process is to predict future financial consequences, identified opportunities and a choice of a particular investment option and an operation financing policy. The final process of planning is to use the plan for comparing the actual financial standing of the company with the planned situation (Misztal, Lublin 2011, p.10).

The primary objective of the financial planning is to create ideal conditions for observing the current financial standing and making sound decisions about the future of the company. The financial planning in a company is a continuous process that results from the study of the financial consequences of different plans for event developments, the introduction of real data, which are compared with the planned values, which - as a consequence - may lead to changes in the investment program or funding policy, or strategic objectives set out in the previously developed strategy of the company (Strużycki, 2004, p. 107-108).

Financing of the company activities can be considered due to a large number of criteria; however, the criterion relating to the ownership of capital is considered as the most important. One distinguishes such a source of the company funding as equity, which is the capital entrusted by the owners, e.g. shareholders in a limited liability company or by company members in a joint-stock company (Wypych, 2007, p. 68).

The source of financing a company is also outside funds, which occurs most often in the form of a bank credit or leasing. For companies that operate as a joint stock company we can talk about the so-called "hybrid financing”. It is a combination of financing with equity and outside

funds in one financing tool, which can be, for example, convertible bonds issued by the company. One of the sources from which the company will be able to make use is a bank credit.

Depending on the purpose of financing for which the loan will be used one can distinguish working capital credits and investment credits. Working capital credits are intended to finance current operations of the company, whereas with the help of investment credits it is possible to finance the implementation of long-term investment projects of the company. One of the conditions to get loans from a bank is creditworthiness, which the company must have. It is understood as ability to repay the loan with interest at fixed dates (Sowa, 2015, p. 264-274).

The decisions that the company takes in the selection of the source of the business financing in the future are dependent on the condition of the economy, which - in a direct way - relate to the legal regulations concerning operation of various types of institutions, mainly banks granting short-term and long-term loans. An important factor is the size of the company, as the value of total assets determines, largely, the availability of certain sources of alien financing.

In addition to the above-mentioned, an important factor is also the age of the company, with which are linked the generated net sales revenues, as well as the achieved net profit - it may be a net gain or a net loss (Ślusarczyk,2008, p. 184-191). During the formation of the company, financing of its current and future activities is carried out by the use of accumulated equity and - in the case of some companies, with the help of investments by venture capital funds. Conversely, companies, which have already been on the market for a longer period, can afford to diversify the sources of financing their activities in the future, even reaching for such sources of financing as leasing.

5. Financing with equity and financing risk

Relevant decisions taken in the management process of company financing require knowledge – of managers, and advisors – of the basic features and functions of capital. Characteristics of capital proceeds based on various criteria of divisions; the most significant is the division based on the criterion of capital ownership. The equity capital is the capital of the owners (Report, 2013).

The company equity and assets financed with it are the security and the guarantee base in raising outside funds. An important meaning in shaping of the capital structure has the financial standing of the company. If the company achieves high efficiency, which is expressed in the dynamics of profit, then as a rule, there is no difficulty for example, with increasing the share capital in the case of a joint stock company, or acquisition of outside funds in various forms.

The condition of the economy, which is characterized by growth, usually affects an increased interest of companies in making development investments. In a stable and growing economy, it is easier to gain the necessary capital. The forms of acquiring capital also depend on the efficiently functioning financial market and its segments.

Thus, considering many factors that affect their ability to raise capital, companies should shape their optimal structure from the point of view of maximizing the assumed objective. If the goal is to maximize the wealth of the company owners, then shaping the capital structure, they should take advantage of the positive effects of leverage as far as possible. From the point of view of the company the main advantages of the equity consists, in particular, in the fact that it

is a stable source of the company funding; it increases its liquidity and is the guarantee base for creditors; while engaged for an indefinite period it is the basis for the formation of ownership, according to which the right to participate in the distribution of profits ensues (Wypych, 2007, p.68).

Companies that decide to equity financing, must be aware of the fact that the essential feature of it are the domineering powers of the owner towards the company in which the capital has been invested. Such powers give the rights to take decisions both of the current nature and of the strategic importance in the further development of the entity. In addition, they are also the rights to information about the standing of the company, its finances, and trade policy. Equity gives the owner the right to participate in profits, but it also carries the risk of loss and in the case of unlimited liability companies, the risk extends to the property of the owner (Report, 2003).

Depending on the legal form of the company and the terms of the agreement, a co-owner participates (or does not) in its losses. Important is the fact that the losses deplete the equity. In the event of bankruptcy and liquidation of the company, the owners' claims are met after the settlement of obligations to various creditors.

It should also be noted that an important feature of equity is the absence of interest on it, which does not mean that one cannot talk about the cost of equity capital, which is manifested as an alternative cost, i.e. the possibility to invest in other types of ventures (Report, 2003).

Each company in the phase of its life faces variable availability of the resources and capital as well as the changing conditions of their acquisition. Besides, it faces different conditions of competition, the constantly changing behaviour of customers and their varying needs. This creates uncertainty in action, which is overlapped by imperfections of own operation of the company due to lack of adaptability to a changing environment, or lack of awareness of its own limitations (Zadora, 2009, p 149).

An entrepreneur taking each economic decision, which applies to both the current business activity of the company and development projects, should prepare and use predictions about the future economic conditions. An inseparable element of each decision is the risk and uncertainty because it is not possible to determine in a certain way how the individual factors underlying the present decision will be shaped. The greater is the risk, the more extended period applies to taking of the decision. Consequently, the decision taken today may be wrong and in fact, in the future it may bring fewer benefits (revenue, income) than those anticipated at the project start-up or in the future; it may also bring no benefit and may lead to a loss.

The risk occurs when the decision-taker cannot predict with absolute certainty future events; however, they know not only different effects of the decision, but also the probability associated with each of the factors. The risk is defined as a statistical probability of a random event, which is negative for the affected entity. It occurs when the likelihood of achieving the intended task for the fulfilment of certain conditions is in the range of $0 < P(x) < 1$, where $P(x)$ is the probability of a random variable (Wypych, 2007, p 290).

Statistically, the risk concept refers to the situation in which at least one of the elements of it is unknown, but the probability of its occurrence is known. If this parameter is poorly estimated or omitted, the outcome of the decision can be catastrophic. Many risks can be classified using the appropriate criteria. The most general division of risk allows distinguishing the proper risk,

which operates on the principles of the law of large numbers, and the subjective risk, which is related to human imperfection, subjectively assessing the occurrence probability of certain events (Janik, Paździor, 2011, p 17).

Every company faces a financial risk, which depends on the structure of its financing sources. If the share of outer funds (capital) increases in financing of the company assets, the financial risk of the company also increases. At the same time, in some cases, the increase in the share of outside funds in financing of the company can increase the profitability of its equity over the profitability of the total capital in the company.

An excessive increase in the share of outside funds in the financing of the company's activities can result in a lack of liquidity in the company, or a lack of ability to settle its obligations to its contractors and other entities. If an entrepreneur undertakes a project accompanied by a higher risk, they also expect greater benefits. At the same time, they must also take into account that in case of failure the suffered loss may be much higher.

The financial risk is the greater, the larger is the share of debt bearing interest in the capital of the company. A characteristic feature of the financial risk is its measurability and the possibility to capture directly its impact on the financial result.

6. Conclusion

Each company that operates on the market should have a formulated strategy to finance its activities; this strategy makes it possible to solve most of its problems and the implementation of the planned objectives. The financial strategy of the activity is associated with the process of selecting the most important financial decisions that determine the future development of the company's financial relationship with the environment.

Financing of a company with internal capital on the market must contend with the inevitable financial risk and uncertainty of economic activity. This is due to the fact that the taken decisions will be implemented in the near or distant future that is not fully known.

It should be emphasized that proprietary transformations directly affect the evolution of liquidity and, consequently, the internal supply with funds.

This process is mainly a result of realizing the revenue from sale of goods or services. The second major source of internal financing is the depreciation fund and the used mechanism of its calculation. A company can also get monies by selling those assets that have no impact on its overall production capacity and general proper functioning.

In a summary, it is clear that running a business, especially in the current market economy conditions requires from partners continuous taking of decisions, including financial, and their inseparable attribute is the actual responsibility of the company for their effects.

List of references

[1] Bernard & Coli, 1994/1995. *Słownik ekonomiczny i finansowy*, Książnica, Katowice.

[2] BOROWIECKI R., CZAJA J., JAKI A., 1997. *Strategia gospodarowania kapitałem w przedsiębiorstwie*, TNOiK, Warszawa - Kraków.

[3] DUDYCZ T., 2005. *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa.

[4] *Finansowanie przedsiębiorstw kapitałem własnym i obcym*, A report *Mali Szukają Pieniędzy - kapitał dla MSP*, 2013, www.skarbiec.biz.

[5] *Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy*, 2007, red. M. WYPYCH, Wydawnictwo Absolwent, Łódź.

[6] GORCZYŃSKA M., WIECZOREK-KOSMALA M., ZNANIECKA K., 2008. *Finanse przedsiębiorstwa*, Akademia Ekonomiczna, Katowice.

[7] GRZYWACZ J., 2008, *Kapitał w przedsiębiorstwie i jego struktura*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.

[8] JANIK W., PAŹDZIOR A., 2011, *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Politechnika Lubelska, Lublin.

[9] KRAJEWSKI M., 2006, *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwach*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk.

[10] ŁUCZKA T., 2001, *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa–Poznań.

[11] MISZTAL K. AND OTHERS, 2011, *Zarządzanie przedsiębiorstwem przyszłości*, Liber Duo, Lublin.

[12] OBŁÓJ K., 2002, *Tworzywo skutecznych strategii. Na styku starych i nowych reguł konkurencji*, PWE, Warszawa.

[13] OLAK A., 2011, *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne w procesie globalizacji. Marginalizacja a pomoc społeczna* [in:] A. Olak, F. Kozaczuk, A. Krauz, *Edukacja dla bezpieczeństwa,* Wyd. Stowarzyszenie Nauka - Edukacja - Rozwój, Ostrowiec Świętokrzyski.

[14] SOWA B., 2015, *Aspekty podatkowe łączenia spółek handlowych* [w:] *Economy in Conditions of Globalization: Problems, Trend, Perspectives*. Materiale Digest of the 3d International Scientific and practical Internet – Conference from 23 till 27 March, 2015; Дніпропетровск НГУ.

[15] SOWA B., 2015, *Polityka fiskalna państwa* [in:] *Administracja. Teoria – praktyka - dydaktyka*, Nr 1 (38)
z 2015 r., Wyższa Szkoła Prawa i Administracji
w Przemyślu, Przemyśl.

[16] STRUŻYCKI M., 2004, *Zarządzanie przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa.

[17] SZCZEPAŃSKI J., SZYSZKO L., 2007, *Finanse przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

[18] SKOWRONEK-MIELCZAREK A. (2002). *Źródła zewnętrznego finansowania małychi średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

[19] 19. Ślusarczyk B.(2008). *Konkurencja podatkowa a procesy globalizacji oraz jej skutki*, Zeszyty Naukowe Nr 2 (5), Europejski Wektor Rozwoju Ekonomicznego, Dniepropietrowski Uniwersytet Ekonomii i Prawa, Dniepropietrowsk.

[20] ŚLUSARCZYK B., 2008, *Wpływ polityki państwa na kształtowanie się konkurencyjności gospodarki Polski*, [in.:] F. M. Panczisziin (red.), *Kształtowanie gospodarki rynkowej na Ukrainie*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie nr 17, Lwów.

[21] TOKARSKI A., 2006, *Strategie finansowania działalności przedsiębiorstw produkcyjnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.

[22] WYPYCH M. AND OTHERS., 2007, *Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy*, Absolwent, Łódź.

VNITROBLOKY A JEJICH VÝZNAM PRO UDRŽITELNÝ URBÁNNÍ ROZVOJ. PŘÍPADOVÉ STUDIE VE MĚSTĚ BRNĚ.

COURTYARDS AND THEIR IMPORTANCE FOR SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT. CASE STUDIES IN THE CITY OF BRNO.

doc. Ing. arch. Maxmilian Wittmann, Ph.D.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, Ústav urbanismu
Poříčí 5, 63900 Brno
e-mail: wittmann@fa.vutbr.cz

Klíčová slova:
vnitroblok, volný prostor, udržitelný rozvoj, indikátory udržitelnosti

Keywords:
courtyard, open space, sustainable development, sustainability indicators

Abstrakt:
Kvalita života ve městech je dle předpokladu ovlivňována vlastnostmi volného, nezastavěného prostoru. Takový prostor je v městském prostředí často reprezentován vnitroblokem. Rozloha vnitrobloku, charakter zeleně, prostorové uspořádání, přístupnost, způsob jeho obestavění a další faktory ovlivňují ekologickou stabilitu prostoru, jeho hygienické vlastnosti, způsob využívání lidmi a také např. ceny nemovitostí. Charakteristiky prostoru ovlivňují udržitelnost území. Cílem prezentovaného výzkumu je identifikace vlivu některých charakteristik volného prostoru na indikátory udržitelnosti. V rámci metodiky byly definovány indikátory udržitelnosti volného prostoru. Indikátory jsou sledovány a hodnoceny v rozmezí 0 - 10 bodů. Vztah mezi charakteristikami a indikátory udržitelnosti lze modelovat prostřednictvím analýz případových studií. Pro analýzy byly zvoleny tři prostorové formy obytných struktur ve městě Brně: dvory v obytných blocích z 19. století, vnitrobloky v panelovém sídlišti z 80. let 20. století a vnitroblok v obytné zástavbě z počátku 21. století.

Abstract:
The quality of life in cities is, as expected, influenced by the properties of open space. This open space is often represented by the courtyard. The size of the courtyard, the character of greenery, the spatial arrangement, access to the space, the spatial forms of the surrounding buildings and a many other factors influence the ecological stability of the space, its hygiene properties, the way of its use by the people and, for example, the value of real estates. The characteristics of the open space influence the sustainability of the territory. The identification of a relationship between the characteristics of the open space and the sustainability indicators presents the research target. The research methodology defines sustainability indicators of the open spaces. The indicators monitor the sustainability within a range from 0 to 10 points. The relationship between the characteristics and sustainability indicators can be demonstrated by analyses of the case studies. Three forms of residential structures in the City of Brno were selected for analysis: the courtyards in the housing blocks from the 19th century, the open spaces in a panel-built housing estate from the 80' of 20th century, and a courtyard in new residential houses from the beginning of 21st century.

Úvod

Kvalita života ve městech je dle předpokladu kromě jiného ovlivňována vlastnostmi volného prostoru, který lze chápat jako území nezastavěné nadzemním objektem, území mezi obytnými objekty a okolo nich. Takový prostor je v městském prostředí často reprezentován vnitroblokem. Rozloha vnitrobloku, množství a charakter zeleně, prostorové uspořádání a přístupnost prostoru, způsob a výška jeho obestavění a mnohé další charakteristiky ovlivňují kvalitu životního prostředí a kvalitu života obyvatel. Jmenované a další charakteristiky prostoru ovlivňují ekologickou stabilitu území (např. biodiverzitu), jeho hygienické vlastnosti (např. teplotu, hlučnost…), intenzitu a způsob využívání různými společenskými skupinami a také např. ceny pozemků a okolních nemovitostí. Charakteristiky volného prostoru mají vliv na kvalitu prostředí a života. Volný prostor často reprezentovaný vnitroblokem spoluutváří potenciál udržitelného rozvoje urbanizovaného území.

Udržitelný rozvoj území je standardně hodnocen v pilířích udržitelnosti. Environmentální ukazatele udržitelnosti zahrnují indikátory ekologické a hygienické. Ekologické ukazatele indikují zejména úroveň přirozeného vývoje biologických složek a úroveň přírodní samoregulace. Hygienické ukazatele indikují kvalitu životních podmínek pro člověka, které jak ukazuje řada soudobých realizací, jsou ve městě i mimo něj důvodně preferovány [1].

Sociální udržitelnost plyne z demografických parametrů společnosti a také ze společenských standardů. Ve volném, často veřejném prostoru se sociální udržitelnost projevuje různě diverzifikovaným společenstvím návštěvníků. Je – li prostor veřejně přístupný, umožňuje sociální interakci, má v tomto smyslu téměř symbolický význam [2]. Sociální kvalita prostředí formovaná prostorem je indikována pocitem bezpečí a atraktivitou prostoru pro lidi v nejširším smyslu, jak dokazují mnohé příklady [3]. Sociální indikátory udržitelnosti rovněž poskytují důležitou zpětnou reflexi na environmentální a ekonomické kvality území [4].

Ekonomické ukazatele udržitelnosti urbanizovaného území odrážejí jeho akceptovatelný růst, stabilitu investic i ziskovost. Indikátory, které reflektují cenové pohyby, nemusí být bezvýhradně akceptovány uživateli, což jen potvrzuje nutnost komplexního chápání udržitelnosti. Rozhodnutí o investici do bydlení či podnikání mnohdy činí lidé jako neopakovatelné a zvažují přitom řadu souvisejících, např. environmentálních aspektů života ve městě [5].

Kvality prostředí indikující environmentální, sociální a ekonomickou udržitelnost volného prostoru i navazujícího urbanizovaného území jsou předmětem výzkumného projektu *Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj – GAČR 15-05237S.*

1. Metodika výzkumu

Projekt, stejně jako tento článek, si klade za cíl identifikovat některé vztahy mezi charakteristikami volného prostoru a vybranými indikátory udržitelnosti.

1.1 Charakteristiky volného prostoru a indikátory udržitelnosti

Na jedné straně je třeba definovat charakteristiky volného prostoru. Mezi základní skupiny charakteristik patří lokace prostoru vzhledem k městu a jeho dopravním systémům, jeho prostorové a estetické vlastnosti, charakter okolní zástavby, funkční využití a vybavení prostoru

a rovněž sociálně ekonomický kontext zahrnující parametry místní společnosti a základní vlastnické vztahy [6].

Na druhé straně je třeba definovat indikátory udržitelnosti, které je možné v rámci výzkumu hodnotit. V rámci navržené metodiky [6] jsou indikátory udržitelnosti sledovány a hodnoceny v rozmezí 0 - 10 bodů. 5 bodů odpovídá obvyklému standardu v území, 0 bodů znamená degradaci a 10 bodů maximální přínos pro udržitelnost. Za standardy v území jsou považovány například: hygienicky obecně akceptovaná úroveň hluku, vyvážený (nikoliv jednoznačně kladný) pocit bezpečí nebo ceny nemovitostí na úrovni průměru města. Některé z indikátorů jsou hodnoceny pouze v rozmezí 0 – 5 bodů, jedná se o jevy, které svou podstatou degradují podmínky udržitelnosti. Může jít například o projevy vandalismu. V případě nezjištění úrovně jevu, se indikátor neboduje a zůstává mu hodnota 5. Indikátory jsou zařazeny do tabulek, které jsou v aplikované podobě součástí kapitoly *3. Vyhodnocení analýz.*

Vybrané indikátory udržitelnosti jsou sdruženy do čtyř hlavních pilířů: ekologie, hygiena, společnost a ekonomie. Součástí hlavních skupin jsou tzv. rámcové indikátory jako např. demografická diverzita nebo riziko sociálního vyloučení. Jednotlivé indikátory jsou bodovány v rozmezí 0 – 10 bodů s příslušnými, již zmíněnými výjimkami. Hodnota pilíře udržitelnosti u konkrétní případové studie je získána jako součet tzv. vážených bodů, které vyjadřují přepočet bodového hodnocení dílčího indikátoru pomocí jeho dílčí váhy. Součet dílčích vah je roven celkové váze a maximální bodové hodnotě pilíře. V tabulce jsou z důvodu její přehlednosti skryty přepočtené vážené body jednotlivých indikátorů. Bodovou hodnotu indikátorů lze srovnávat navzájem a také vůči rozmezí možných bodů (0 - 10 nebo 0 - 5).

Analýza vztahu mezi charakteristikami volného prostoru a indikátory udržitelnosti umožní částečnou identifikaci výhod a nevýhod konkrétních forem volného prostoru v širším smyslu, zahrnuje tedy i vliv vlastností okolních domů a obyvatelstva v nich bydlících. Analýza je provedena prostřednictvím vybraných případových studiích.

1.2 Postupy pro zjišťování indikátorů

Pro aplikaci předchozích principů a zjištění hodnot indikátorů je v dále popisovaných případových studiích využíváno metod pozorování, dotazníkového průzkumu mezi obyvateli navazujících domů, statistické analýzy, analýzy cen realit, metody měření a místního šetření.

Ze skupiny ekologických indikátorů, které zároveň formují charakter území, jsou poměrně snadno zjistitelné indikátory týkající se velikosti ekologicky hodnotné plochy. Lze je určit šetřením na místě. Rovněž kvality ekologicky hodnotné plochy zahrnující charakter flóry a fauny a další ekologické aspekty lze popsat na základě místního šetření a pozorování.

Teplota a vlhkost v rámci hygienických indikátorů jsou při průzkumu zjišťovány měřením. Je prováděno souběžné měření teplot a vlhkosti na dvou stanovištích, na ulici a ve zkoumaném volném prostoru. Tříhodinové měření mezi 12:00 a 15:00 probíhá v letním období s využitím certifikovaného přístroje (Minikin RTHi/QTHi). De facto se jedná o potvrzení již publikovaných zjištění o pozitivním vlivu zeleně na pobytové podmínky v urbanizovaném území. Vzrostlá zeleň pozitivně ovlivňuje mikroklima a snižuje teplotu vzduchu v letních měsících. Travnaté povrchy a stíny stromů eliminují povrchovou teplotu [7]. Zeleň prokazatelně snižuje teplotu vzduchu v urbanizovaném území [8].

Úroveň hluku je zjišťována měřením v čase dopravní zátěže. Souběžné hlukové měření na dvou stanovištích - na ulici a ve volném prostoru - je prováděno certifikovaným přístrojem. Získány jsou údaje o ekvivalentní hladině hluku (*LAeq*) a maximální hladině hluku (*LAFmax*).

Vliv prostoru na podmínky proslunění, na snížení větrnosti a prašnosti, na přítomnost pachů, vůní, zvuků a dalších jevů je analyzován pomocí poznatků získaných z pozorování a z dotazníků určených obyvatelům okolních domů.

Společenské indikátory jsou částečně hodnoceny na základě údajů získaných z *Českého statistického úřadu* [9], který poskytl informace o bytových domech navazujících na zkoumaný volný prostor. Informace o počtech obyvatel jsou získány ze sčítání proběhlého v letech 2001 a 2011, údaje o věkové struktuře, ekonomické aktivitě a vzdělání ze sčítání v roce 2011. Údaje o návštěvnících prostoru jsou zjišťovány pozorováním. Pocity bezpečí, domova, vnímání kvalit prostoru a podobné aspekty jsou mapovány prostřednictvím dotazníků.

Ekonomické indikátory jsou hodnoceny na základě údajů poskytnutých realitní kanceláří *REAL SPEKTRUM a.s* [10], která zpracovala údaje o cenách nemovitostí. Realitní kancelář vycházela z realizovaných obchodních případů během posledního kvartálu roku 2015.

Pro analýzy byly zvoleny případové studie, které reprezentují tři formy obytných struktur ve městě Brně. Analyzovány byly: dvory v blokové zástavbě z 19. století, volné prostory v panelovém sídlišti z druhé poloviny 80. let 20. století a vnitroblok v nízkopodlažní obytné zástavbě z počátku 21. století (viz. kapitola 2). Byly zpracovány následující podklady sloužící pro vyčíslení indikátorů:

- *Pozorovací archy* zahrnující údaje o návštěvnících prostoru, jejich sociální struktuře a také údaje o dalších pozorovatelných jevech - např. o technickém stavu prostoru.

- *Statistické přehledy* sestavené z údajů poskytnutých *Českým statistickým úřadem* [9]. Přehledy prezentují údaje o obyvatelích domů okolo zkoumaného prostoru, ukazují vývoj jejich počtu, věkovou strukturu, ekonomickou aktivitu a strukturu vzdělání.

- *Ekonomické cenové pasporty* sestavené z údajů, které poskytla realitní kancelář *REAL SPEKTRUM, a.s.[*10]. Pasporty zahrnují údaje o cenách realit. Ceny v domech okolo zkoumaného prostoru jsou srovnávány s cenami ve městě a výsledný vztah je bodován (5 bodů odpovídá stejné ceně, 10 bodů maximálnímu nárůstu ceny a 0 bodů minimálnímu poklesu ceny nemovitostí ve zkoumaném prostoru ve srovnání s městem).

- tabulkové vyhodnocení dotazníků.

Pozorování v terénu spojené s místním šetřením bylo prováděno dvěma osobami v jednom týdnu, a to ve dvou všedních dnech, dále v sobotu a v neděli, vždy od 7:00 do 22:00. Dotazníky byly umístěny do poštovních schránek v minimálně polovině domovních vchodů okolo zkoumaného prostoru (v Brně – Žebětíně byly dotazníky umístěny do všech cca 20 schránek). Vyplněné dotazníky obyvatelé během dvou následujících týdnů odevzdávali do papírových krabic umístěných u poštovních schránek. Podařilo se zpět získat asi čtvrtinu dotazníků z celkového počtu dotazníků umístěných do schránek. Dotazníkový průzkum byl umožněn či zprostředkován kontaktními osobami, které v domovních vchodech bydlí. Pozorováním, místním a dotazníkovým šetřením a zpracováním dat byly pověřeni doktorandi Fakulty architektury VUT v Brně.

2. Případové studie

2.1 Zkoumané vnitrobloky a jejich lokality

Byly zkoumány dvory v blokové zástavbě v lokalitě Brno – střed, volné prostory v panelovém sídlišti Brno - Vinohrady a vnitroblok v novém obytném souboru v lokalitě Brno – Žebětín.

Obrázek 1: *Mapka Brna se zakreslením polohy lokalit Brno – střed (BS), Brno – Vinohrady (BV) a Brno – Žebětín (BZ).*

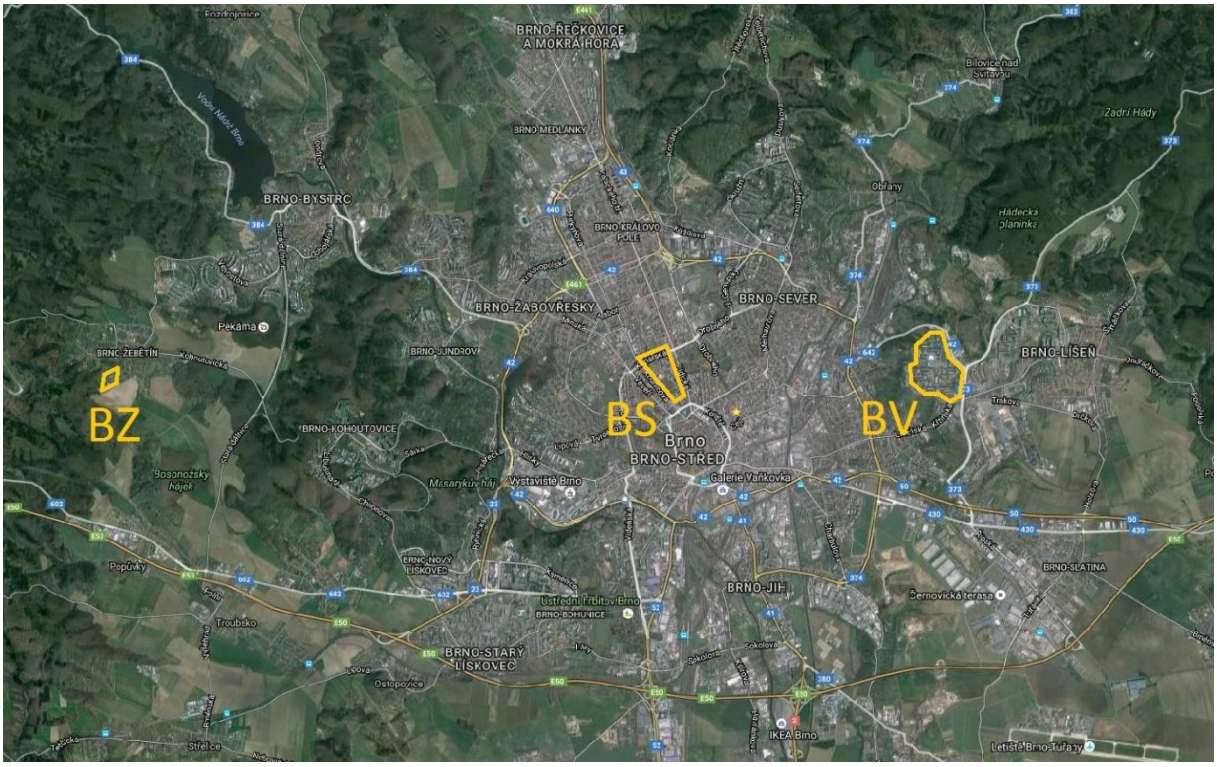

S využitím zdroje [11]

2.2 Bytové domy v širším centru Brna

Zkoumány byly veřejně nepřístupné dvory a navazující bloky bytových domů z druhé poloviny 19. století. Domy o čtyřech až šesti nadzemních podlažích (NP) se nachází na území městské části Brno – střed. Tvoří bloky mezi ulicemi Sušilova – Tučkova – Kotlářská - Kounicova (tzv. případová studie BS1) a Kotlářská – Tučkova – Zahradníkova – Kounicova (tzv. BS2). Byty v domech jsou ve vlastnictví obyvatel nebo družstev, pozemky vnitrobloků jsou ve vlastnictví města. Lokalita představuje vyhledávané místo pro bydlení procházející průběžnou obnovou. Je přímo napojena na hromadnou dopravu a disponuje dobrým občanským vybavením. Problematická se jeví nedostatečná parkovací kapacita. Ceny realit v lokalitě výrazně překračují průměr v Brně.

Obrázek 2: *Letecký snímek části lokality v širším centru Brna se zakreslením dvorů BS1 a BS2.*

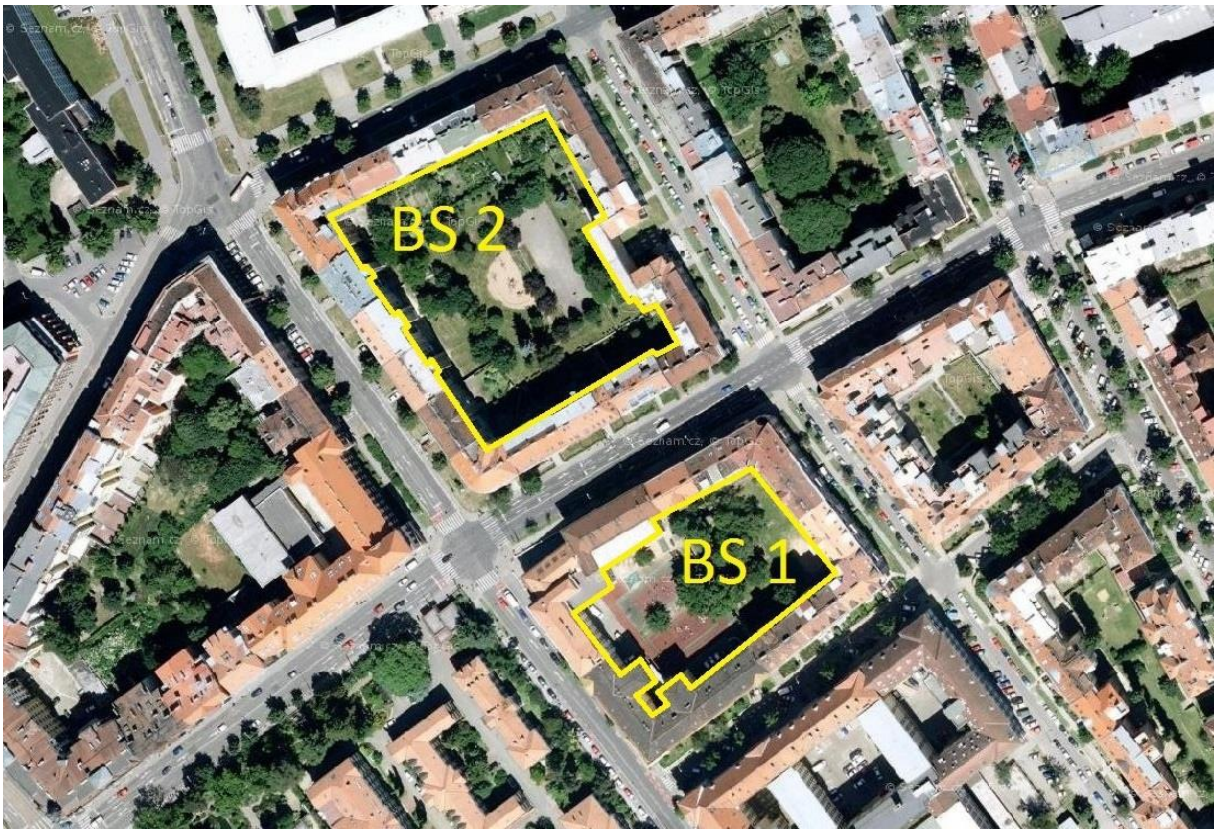

S využitím zdroje [11]

2.3 Sídliště Brno - Vinohrady

Zkoumány byly volné prostory v panelovém sídlišti Brno – Vinohrady dokončeném ve druhé polovině 80. let 20. století. Bydlení v sídlišti je vyhledávané díky rozsáhlému občanskému vybavení. Jeho slabinou je nedostatek parkovacích ploch.

Průzkum byl zaměřen na čtyři veřejně přístupné prostory na městských pozemcích. Jsou označené BV1 – BV4. Zkratka BV1 označuje Pálavské náměstí – park před novým obytným domem v družstevním vlastnictví s vestavěným parkováním. Z jedné strany za komunikací s prostorem sousedí panelový dům o VIII NP ve vlastnictví města, z druhé strany přízemní komerční objekt. Zkratka BV2 označuje volný prostor mezi objekty obchodně – obytného charakteru, z jedné strany prostor vymezuje zmíněný bytový dům s parkováním a komerčním parterem, z druhé strany je prostor vymezen obchodním objektem. Prostor BV2 má charakter náměstí a představuje pro obyvatele navazujícího domu nejbližší veřejnou plochu. Zkratka BV3 označuje volný prostor okolo domu o XII NP s byty ve vlastnictví obyvatel. V prostoru se nachází plochy zeleně a parkoviště. Zkratka BV4 označuje vnitroblok vymezený dvěma bytovými domy. V prvním domě o IV NP se nachází byty v osobním vlastnictví, druhý dům o VIII NP je ve vlastnictví města.

Obrázek 3: *Letecký snímek části sídliště Brno - Vinohrady se zakreslením prostorů BV1 – BV4.*

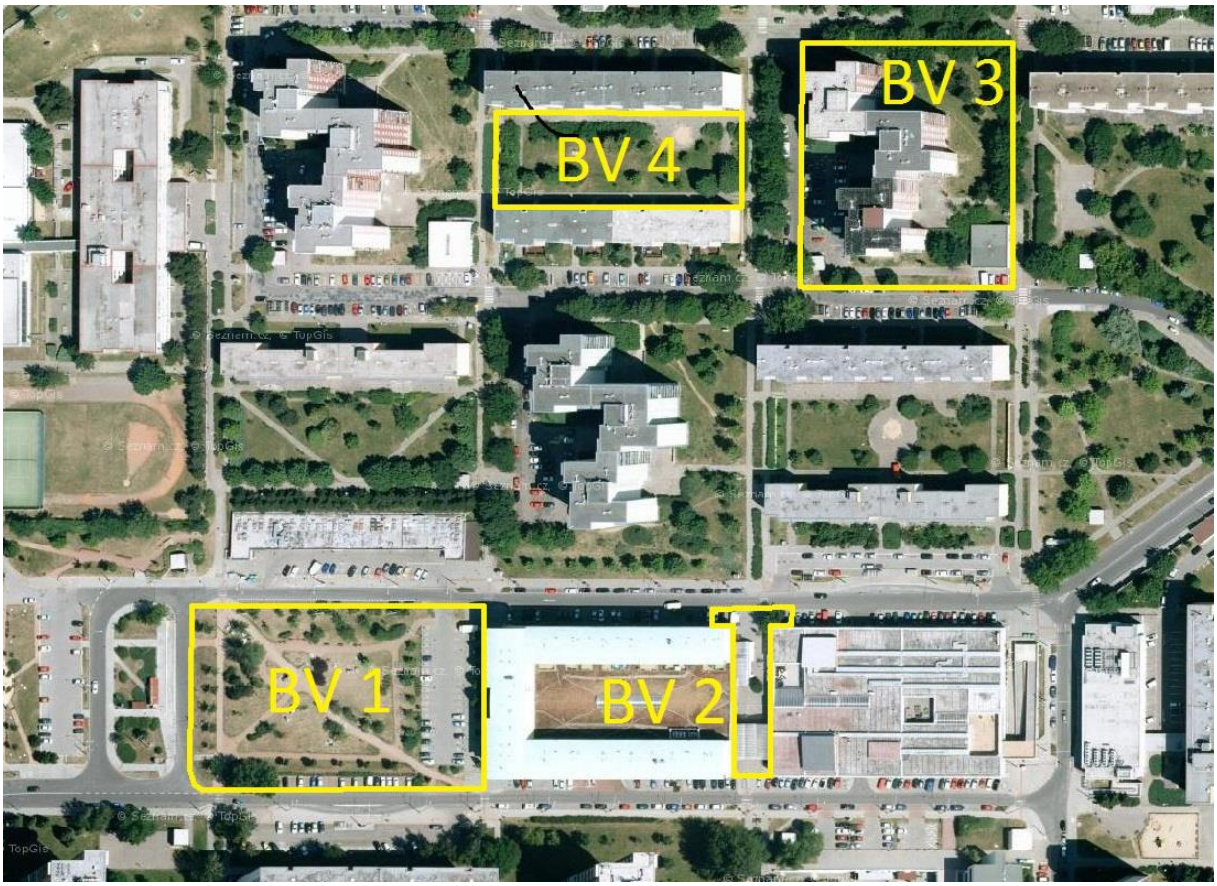

S využitím zdroje [11]

2.4 Obytný soubor v městské části Brno – Žebětín

Zkoumaný vnitroblok se nachází v obytné zástavbě dokončené počátkem 21. století. Soubor *Za Kněžským hájkem* představuje vyhledávané bydlení na předměstí, nachází se v dříve samostatné obci, nyní v městské části *Brno – Žebětín*. Analyzovaný vnitroblok na pozemku a v údržbě družstva je označován *BZ*. Je prostorově výrazně vymezen bytovými domy o III NP v družstevním vlastnictví s vestavěným parkováním. Uspořádání vnitrobloku fyzicky neznemožňuje přístup veřejnosti, prostor však podléhá silné sociální kontrole.

Obrázek 4: *Letecký snímek části obytného souboru v Brně – Žebětíně se zakreslením vnitrobloku BZ.*

S využitím zdroje [11]

3. Vyhodnocení analýz

Bodování indikátorů udržitelnosti a hodnoty pilířů udržitelnosti prezentuje u jednotlivých případových studií následující tabulka. Pro případové studie *BS1* a *BS2* byly zvoleny odstíny oranžové, pro případové studie *BV1* – *BV4* odstíny modré a pro území *BZ* světle červená barva.

Tabulka 1: *Bodování indikátorů a pilířů udržitelnosti. Zdroj: vlastní zpracování s využitím zdroje [6]*

Pilíř váha vážené body	*Rámcový agregovaný indikátor*	*Dílčí měřitelný indikátor*	*body BS1*	*body BS2*	*body BV1*	*body BV2*	*body BV3*	*body BV4*	*body BZ*	*váha*
Ekologie	velikost	velikost	4,0	5,0	7,0	0,0	6,0	5,0	3,0	1,67
10	a tvar	interakce s okolím - vegetace	2,0	2,0	4,0	3,0	9,0	8,0	4,0	0,83
5,83	ekologicky	interakce s okolím - voda	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,83
6,01	hodnotné	tvar	10,0	9,3	10,0	0,0	3,0	5,0	5,0	1,67
6,49	kvalita	biodiverzita žádoucích dřevin	6,0	9,0	9,0	2,0	8,0	4,0	9,0	0,45
2,53	ekologicky	stáří žádoucích dřevin	5,0	5,0	3,0	4,0	6,0	6,0	3,0	0,45
5,71	hodnotné	výskyt nežádoucích dřevin	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	0,45
5,61	plochy	výskyt nežádoucích bylin	10,0	10,0	10,0	10,0	9,0	9,0	10,0	0,45
4,90		žádoucí divoce žijící živočichové	3,0	3,0	3,0	0,0	3,0	3,0	1,0	0,45
		schopnost jímání dešťové vody	5,0	5,0	4,0	0,0	4,0	4,0	4,0	0,45
		přírodní kvalita vodní plochy	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,45
		přirozenost břehového pásma	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,45
		volně žijící vodní živočichové	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,45
		hustota vegetace	5,0	5,0	5,0	0,0	6,0	6,0	5,0	0,91

Hygiena	teplota	snížení letních teplotních maxim	6,0	6,0	5,0	5,0	7,0	6,0	4,0	1,92
25	vlhkost	zvýšení vlhkosti vzduchu	9,0	9,0	5,0	5,0	7,0	7,0	7,0	1,92
15,70	slunce	omezení slunečního úpalu v létě	6,5	6,5	2,0	7,0	10,0	4,0	5,0	0,96
17,45		omezení proslunění mimo léto	2,0	2,0	4,0	1,0	4,0	4,0	4,0	0,96
11,36	vítr	snížení větrnosti	7,5	7,5	2,5	5,0	5,0	7,5	7,5	1,92
10,46	prach	omezení prašnosti	9,0	9,0	5,0	1,0	6,0	7,0	7,5	1,92
14,30	hluk	hladina akustického tlaku	7,1	7,1	5,0	4,0	5,0	6,0	7,0	1,28
15,01		snížení vnějšího hluku z dopravy	10,0	10,0	9,0	4,0	7,5	7,5	7,0	0,64
15,80		obtěžování hlukem z okolí	4,3	4,1	3,3	1,6	3,2	4,1	3,9	0,64
		obtěžování místním hlukem	3,7	3,3	2,7	2,0	3,5	3,9	3,3	0,64
		příjemné přírodní zvuky	7,0	7,0	6,0	5,0	9,0	7,0	7,0	0,64
	pachy	obtěžování místními pachy	4,0	4,6	3,9	2,4	3,7	4,1	4,4	0,96
		příjemná přírodní vůně	7,0	9,0	7,0	5,0	7,0	6,0	6,0	0,96
	hmyz	míra obtěžování hmyzem	4,3	4,3	2,8	3,8	3,9	4,0	4,7	1,92
	čistota	čistota prostoru	5,5	9,5	5,0	5,0	5,0	7,0	10,0	3,85
	imise ostatní	omezení chemických imisí	6,0	6,0	5,0	5,0	6,0	6,0	5,0	3,85
Společnost	demografická diverzita	změna počtu obyvatel	8,0	9,0	1,0	5,0	2,0	0,0	5,0	1,75
35		věková struktura obyvatel dle sčítání	5,0	3,4	7,5	6,8	6,5	6,5	8,0	1,75
23,09		věková struktura obyvatel dle šetření	10,0	8,0	3,8	1,0	4,8	5,0	9,0	1,75
22,08		genderová diverzita uživatelů prostoru	9,6	8,0	3,5	7,5	5,5	10,0	7,0	1,75
20,52	zdraví	subjektivní zdravotní stav	7,5	6,9	8,1	8,2	7,0	6,3	7,7	7,00
20,20	riziko sociálního vyloučení	vzdělanostní struktura obyvatel	8,5	8,0	7,0	8,5	4,9	4,9	10,0	0,58
19,31		střední měsíční příjem	7,5	6,3	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	0,58
18,68		nezaměstnanost	8,5	8,0	4,5	7,0	4,6	4,0	9,5	0,58
24,88		etnická diverzita	5,0	5,0	6,0	8,0	6,0	6,0	5,0	0,58
		pocit nebezpečí v lokalitě ve dne	4,1	4,7	4,3	2,4	3,7	3,0	4,8	0,58
		pocit nebezpečí v lokalitě v noci	3,6	3,8	3,3	1,8	3,1	2,3	4,3	0,58
		pocit bezpečí v prostoru	8,4	9,0	6,9	3,8	6,5	5,3	9,3	0,58
		projevy vandalismu	5,0	5,0	3,0	4,0	5,0	5,0	5,0	0,58
		stopy po užívání drog	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,58
		skupiny popíjející alkohol	5,0	5,0	5,0	3,0	5,0	5,0	5,0	0,58
		nedůvěryhodné cizí osoby	5,0	5,0	2,8	1,6	5,0	4,1	4,9	0,58
		dobrá adresa	7,7	8,0	5,2	4,5	5,4	5,8	8,3	0,58
	využívání prostoru	diverzita aktivit	2,7	2,7	6,8	3,9	5,4	3,9	2,5	1,00
		četnost aktivit	3,8	5,1	9,2	10,0	9,7	5,6	5,2	1,00
		počet návštěvníků maximálně	6,5	4,8	1,5	8,0	1,7	1,5	6,0	1,00
		počet návštěvníků průměrně	7,8	8,5	2,0	10,0	4,5	1,5	8,0	1,00
		prostor odpovídá potřebám	6,7	7,5	6,9	1,5	4,7	4,7	6,7	1,00
		vnímání estetické kvality prostoru	6,5	7,6	7,3	3,4	4,2	5,4	7,5	1,00
		příjemný výhled	3,9	5,6	7,5	3,0	5,7	5,6	6,3	1,00
	vztah k místu	pocit domova	7,7	7,1	5,5	4,5	5,4	5,2	8,3	1,40
		vnímání proměny sousedů	6,5	4,6	8,1	8,0	6,3	8,4	8,3	1,40
		starousedlictví	7,4	6,7	8,1	6,2	8,8	9,7	9,4	1,40
		sousedské vztahy	6,9	6,3	6,5	5,5	5,4	5,2	7,8	1,40
		účast na údržbě prostoru kolem domu	0,6	2,8	3,2	1,5	2,2	2,3	6,0	1,40
Ekonomie	průměr. cena pozemku	stavební pozemek	7,5	7,5	0,8	0,8	0,8	0,8	1,0	4,29
30	průměrná cena stavebního objektu	byt	7,5	7,5	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	0,61
21,98		obchod	10,0	10,0	7,5	9,0	5,0	5,0	5,0	0,61
21,60		administrativa	10,0	10,0	6,7	7,5	5,0	5,0	5,0	0,61
15,89		výroba	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,61
16,69		parkovací stání vestavěné	10,0	10,0	4,0	4,0	4,0	4,0	2,5	0,61
16,35		parkovací stání kryté venkovní	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	1,0	0,61
16,62		parkovací stání volné venkovní	10,0	10,0	6,7	6,7	6,7	6,7	4,0	0,61
14,03	průměrná výše nájmu	byt	8,7	8,7	4,2	4,2	4,2	4,2	4,5	0,61
		obchod	10,0	10,0	8,8	10,0	2,5	2,5	5,0	0,61
		administrativa	6,5	6,5	3,6	3,6	5,0	2,5	5,0	0,61
		výroba	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,61
		parkovací stání vestavěné	10,0	10,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0,61
		parkovací stání kryté venkovní	10,0	10,0	6,0	6,0	6,0	6,0	1,0	0,61
		parkovací stání volné venkovní	10,0	10,0	5,0	5,0	5,0	5,0	1,0	0,61
	využití stavebního	obydlenost bytů	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	2,14
		využití komerčních prostorů	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	5,0	2,14
	náklady na údržbu	náklady na údržbu jednotkové plochy	5,0	5,4	6,0	4,0	6,0	6,0	3,0	2,14
		náklady na údržbu na obyvatele	8,2	5,0	4,6	4,0	6,0	6,0	3,0	2,14
	upravenost	upravenost a technický stav prostoru	3,5	7,5	5,0	5,0	5,0	7,5	10,0	1,43
		upravenost a technický stav zařizovacích prvků	5,5	5,5	3,0	5,0	5,0	6,0	8,0	1,43
		upravenost a stav vegetace	3,5	5,5	5,0	5,0	5,0	7,5	8,0	1,43
	obec.ekonomie	střední měsíční příjem	5,5	4,0	5,0	7,0	6,0	5,0	5,0	4,29

3.1 Ekologie

Dvory v historické zástavbě a v panelovém sídlišti s výjimkou prostoru BV2 vykazují dobré hodnocení z hlediska kvality ekologicky hodnotné plochy. Ve všech případech s výjimkou prostoru BV2 se jedná o prostory s výrazným podílem udržované zeleně, která je převážně druhově velmi různorodá. Hodnocené prostory (s výjimkou BV2) generují dobrou ekologickou kvalitu, která není v urbanizovaném území obecně standardizovaná.

3.2 Hygiena

Hygienické podmínky ve srovnávaných prostorech jsou převážně dobré. V případě území BS1 a BS2 stojí za zmínku schopnost uzavřené zástavby snižovat hladinu akustického tlaku a eliminovat vnější hluk z dopravy. Prostory BS1, BS2, BV3 a BV4 eliminují teplotní extrémy a zvyšují vlhkost vzduchu. Vnitroblok BZ generuje zvýšení vlhkosti vzduchu, na druhé straně zároveň nedokáže eliminovat vyšší teplotu vzduchu. Jeho sevřenost a menší rozměry umožňují koncentraci tepla. Prostory BV1 a BV2 nedokážou zásadně eliminovat vyšší letní teplotu ani zvyšovat nízkou vlhkost. Důvodem je v případě prostoru BV1 jeho rozlehlost a nesouvislá zeleň, která v případě BV2 téměř absentuje. Obyvatelé všech domů (s výjimkou BV2) převážně pozitivně vnímají pobytovou pohodu vnitrobloků. Nejčistší je dle pozorování prostor BZ v družstevním vlastnictví.

3.3 Společnost

Společenské indikátory udržitelnosti jsou v případě obytných struktur z období 19. století v centru Brna (BS1 a BS2) nadstandardní. Počet obyvatel je stabilizovaný s úbytkem pouze 2% mezi léty 2001 a 2011 [9]). Věková struktura (40 let) odpovídá mediánovému věku v zemi, v území převažují senioři nad dětmi. Nezaměstnanost dosahuje hodnoty 4,3 % [9]. Podíl obyvatel s ukončeným vzděláním vyšším než základním převyšuje celorepublikový průměr. Genderová diverzita uživatelů prostoru se jeví vyrovnaná. Využívání prostorů je posíleno pocitem bezpečí ve dvorech BS1 i BS2. Míru bezpečnosti a udržovanosti posiluje fakt, že dvory nejsou veřejně přístupné. Uzavírání prostorů (byť časově limitované) má na tyto kvality vliv [12]. Prostory BS1 a BS2 dle dotazníků odpovídají potřebám obyvatel. Obyvatelé místo považují za svůj domov. Mezi respondenty se objevila unikátní ochota finančně se podílet na údržbě dvorů, pokud by byly více využívány dětmi.

Domy v sídlišti Brno – Vinohrady trpí úbytkem obyvatel, mezí léty 2001 a 2011 činil průměrný úbytek za sídliště 10% [9]. Věková struktura dle sčítání v analyzovaných domech vykazuje výraznou převahu dětí do 14 let oproti seniorům, zhruba v poměru 2:1 [9]. Podíl obyvatel se vzděláním vyšším než základním je v panelových domech nižší než je celorepublikový průměr (cca 83 – 86 %), v novostavbách je výrazně vyšší - činí 97,3 % [9]. Využití vnitrobloků v sídlišti je snižováno menším pocitem bezpečí. V prostoru BV2, který slouží jako komunikační uzel, byl vysledován nejvyšší počet návštěvníků na m^2. V analyzovaných prostorech v sídlišti s výjimkou prostoru BV1 neproběhly v poslední době zásadní revitalizační zásahy. Přitom takové úpravy mohou přispět k eliminaci fádnosti prostorů, jak o tom svědčí příklady realizované např. na území Prahy 13[13].

Věková struktura obyvatel domů v Žebětíně vykazuje převahu dětí nad seniory (78:22) [9]. Nezaměstnanost obyvatel dosahuje pouze 2,2% [9]. Podíl obyvatel se vzděláním vyšším než základním dosahuje 94,4% [9]. Vnitroblok je vnímán jako extrémně bezpečný a vyhovuje potřebám obyvatel.

3.4 Ekonomie

Domy z 19. století těží ze své polohy v širším centru města. Jsou vyhledávané i přes vyšší ceny, které výrazně převyšují brněnský průměr [10].

V sídlišti jsou ceny bydlení pod průměrem města. Ceny komerčních prostorů se zároveň v územích BV1 a BV2 liší od zbytku sídliště, což je způsobeno zejména vazbou na dopravu. Další výjimku tvoří ceny za venkovní parkovací stání, které by v případě disponibility překračovalo městský průměr.

Ceny nemovitostí jsou v území BZ nižší ve srovnání s průměrem města [10]. Údržba vnitrobloku na družstevním pozemku je realizována z příspěvků obyvatel a je ve srovnání s cenou úpravy obecních vnitrobloků (BS1, BS2 a BV1 - BV4) o něco vyšší. Rozdíl v ceně činí cca 11,- Kč/m^2/rok u družstevního pozemku oproti 8,5- Kč/m^2/rok u obecního pozemku [14].

Ekonomické parametry hodnocených případových studií jsou výrazně ovlivněny vlastnostmi lokality jako celku. Téměř úplná absence vnitrobloku, byť je výjimečná, může ale v rámci jediné lokality znamenat pokles cen bytů. Dokládá to analýza cen a statistických údajů v bloku domů mezi ulicemi Lidická – Smetanova – Cihlářská - Antonínská v městské části Brno – střed (obr. č. 5). Bytové domy z 19. století bez využitelného dvora se nacházejí nedaleko území BS1 a BS2. Ceny bytů jsou zde ale ve srovnání s BS1 a BS2 o cca 8% nižší [10] a mezi léty 2001 a 2011 zde došlo k více jak 25% úbytku obyvatel [9]. Ti v průzkumu označili hygienické podmínky pro bydlení za špatné. Ceny komerčních prostorů zde zůstávají na neměnné úrovni platné pro širší centrum města.

Obrázek 5.: *Letecký snímek domů při ulici Lidická se zakreslením minimálních vnitřních prostorů.*

S využitím zdroje [11]

Závěrečné shrnutí

Analyzované obytné struktury poskytují kvalitní bydlení s rozdíly způsobenými zejména stavební technologií a prostorovými parametry objektů. Ve všech třech lokalitách se vyskytují volné prostory, které díky svým dobrým hygienickým parametrům potvrdily některé objektivní principy [8] reflektované pocity obyvatel. Ti zřetelně vnímají celkový přínos prostorů pro kvalitu života.

Největším význam pro obyvatele mají dvory v lokalitě *Brno - střed* (*BS1* a *BS2*). Tento význam je podpořen lokací území v širším centru města. Obyvatelé vnímají dvory jako cenné, bezpečné místo pro odpočinek i společenské setkání. Dvory vytváří prostředí, které je výrazně kvalitnější než bezprostřední okolí. Hygienická kvalita prostředí ve dvorech je ve výsledku na zhruba stejné úrovni jako ve sledovaných vnitroblocích mimo širší centrum. Potvrzuje se význam hygienických parametrů a rovněž pocitu bezpečnosti ve dvorech [1, 3]. Hodnota dvorů v centru současně není devalvována početnými prostory v okolí nebo rozsáhlým přírodním zázemím.

V panelovém sídlišti s nižším společenským potenciálem udržitelnosti jsou volné prostory velmi početné, čímž je jejich význam pro sociální interakci [2] snižován. Jak v průzkumu naznačili obyvatelé, tyto prostory by měly být vzájemně diferencované a adresně využitelné. Zájem o bydlení v panelovém sídlišti je v rozporu s nepříznivými prognózami. Přispívá k tomu jeho cenová dostupnost i dobrá úroveň vybavení lokality.

Volný prostor v nové obytné zástavbě s vysokým společenským potenciálem (*BZ*), v lokalitě na předměstí s kvalitním přírodním zázemím, obyvatelé přes jeho hygienické kvality, bezpečnost apod. neoceňují jako velmi významný. Přímá finanční účast obyvatel na údržbě prostoru v družstevním vlastnictví se projevila vyšší kvalitou úprav.

Ukazuje se, že obyvatelé mají mnohdy podobný názor na využití vnitrobloku. Místní komunita by byla schopna nalézt shodu o jeho dalším rozvoji snadněji, než početnější skupina obyvatel celé čtvrti či města. Participace veřejnosti při přípravě menších urbanistických zásahů může být efektivní a principiálně inspirativní.

Kvalita života ve městech je v mnoha ohledech předurčena parametry celé lokality, jejím napojením na dopravu či vybaveností, ale také urbanistickou koncepcí, která v sobě zahrnuje soustavu volných prostorů. Tyto prostory různým způsobem ovlivňují hygienickou kvalitu prostředí. Hygienické parametry prostředí ovlivňují sociální udržitelnost území a výrazně přispívají ke konkurenceschopnosti starších obytných struktur.

Význam volného prostoru roste s intenzitou využití území, která se snižující se vzdáleností k centru generuje růst cen nemovitostí. Je – li tento růst dlouhodobě akceptovaný místními uživateli, přispívá k atraktivnosti území.

Ceny bydlení v intenzivně zastavěném území mohou být v případě obytné struktury s chybějícím vnitroblokem nižší.

Celková bilance ukazuje, že všechny tři historické epochy dokázaly přinést koncepci kvalitního bydlení a ve všech třech obdobích si architekti a urbanisté uvědomovali význam volného, nezastavěného prostoru pro jeho rekreační a společenské využití. Volný prostor se stal přidanou hodnotou urbanizovaného území.

Použité zdroje:

[1] VAN UFELEN, Chris. *Krajinná architektura/Lanscape Architecture.* [překl.] Daniel Amcha, Dana Čižková a Jana Hejná. Praha : Slovart, 2010. str. 451. 978-80-7391-219-2.

[2] VARNA, George a TIESDELL, Steve. Assessing the Publicness of Public Space. *Journal of Urban Design.* 2010, 4.

[3] MINGUET, Joseph Maria**.** *Sustainable Urban Landscape.* Barcelona : Instituto Monsa de Ediciones, 2008. str. 255. 978-84-96823-36-5.

[4] COYLE, Stephen. *Sustainable and Resislient Communities.* New Jersey : John Wiley & Sons, 2011. str. 403. 978-0-470-53647-6.

[5] FRIEDMAN, Avi. *Sustainable Resilient Development.* [editor] Janet Walden. New York : McGraw-Hill, 2007. str. 288. 978-0-07-147961-5.

[6] KOPÁČIK, Gabriel. Charakteristiky a indikátory udržitelného rozvoje volných prostorů - metodické tabulky. Brno : VUT v Brně, Fakulta architektury, 2015.

[7] ARMSON, D., STRINGER, P. a ENNOS, A.R. The effect of tree shade and grass on surface and globe temperatures in an urban area. *Urban Forestry & Urban Greening.* 2012, 11, stránky 245-255.

[8] BOWLER, Diana E., a další. Urban greening to cool towns and cities: A systematic review of the empirical evidence. *Landscape and Urban Planning.* 2010, 97, stránky 147-155.

[9] Český statistický úřad. Demografická struktura obyvatelstva vybraných bytových domů a Základních sídelních jednotek dle sčítání v letech 2001 a 2011. ČSÚ, 2015.

[10] REAL SPEKTRUM, a.s. Ekonomický cenový pasport města Brna a vybraných bytových domů ve městě. Brno : REAL SPEKTRUM, a.s., 2016.

[11] Google Inc. Google Maps. [Online] Google Inc., 2016. [Citace: 8. červenec 2016.] https://www.google.cz/maps.

[12] SUDEK, Martin. Vnitrobloky činžovních domů v Praze a jejich revitalizace z pohledu jejich uživatelů. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2012.

[13] Revitalizace sídlištních vnitrobloků. Operační program Praha – Konkurenceschopnost. realizace Praha 13, 2008 – 2010.

[14] Úřad městské části Brno - Vinohrady. Výše prodejních cen, cen údržby a nájmů nemovistostí v majetku města Brna. Brno, 2015.

Poděkování

Příspěvek vznikl s podporou projektu Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj – GAČR 15-05237S.

REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

Toto číslo vyšlo v září 2016

Všechny příspěvky uvedené v časopise byly anonymně recenzovány dvěma hodnotiteli. Příspěvky neprochází jazykovou redakcí.

Pokyny pro autory jsou dostupné na www.regionalnirozvoj.eu

Redakční rada:

Prof. PhDr. Marek Franěk, CSc., Ph.D.
Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové
Prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.
Fakulta architektury VUT V Brně
RNDr. Zita Kučerová, Ph.D.
Centrum evropského projektování Hradec Králové
Ing. Martin Maštálka, Ph.D.
Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice (výkonný redaktor)
RNDr. Miloslav Novák
Odbor ekonomických a dobrovolných nástrojů Ministerstvo životního prostředí ČR
Mgr. Michael Pondělíček, Ph.D.
Civitas per Populi, Vysoká škola regionálního rozvoje Praha
RNDr. Josef Postránecký
ředitel Kanceláře náměstka ministra vnitra pro strategie a evropské fondy
doc. Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D.
Civitas per Populi, Vysoká škola regionálního rozvoje Praha (šéfredaktorka)
Mgr. Zdeněk Semorád
vedoucí Kanceláře primátorky města Pardubic
Ing. Jiří Svátek
vedoucí Odboru strategického rozvoje města Hradce Králové
Ing. Oldřich Vlasák
místopředseda Evropského parlamentu a člen Výboru pro regionální rozvoj Evropského parlamentu, místopředseda SMO

Vydavatel:

Civitas per Populi, o.p.s.
Střelecká 574/13
500 02 Hradec Králové
www.civitas-group.cz

Vysoká škola regionálního rozvoje
Žalanského 68/54
163 00 Praha 17 – Řepy
www.vsrr.cz

Adresa redakce:

Civitas per Populi, o.p.s., Střelecká 574/13, 500 02 Hradec Králové

redakce: Bc. Eva Černá, Iveta Šilhánková

ISSN 1805-3246